

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDAKİ

KALIPLAŞMIŞ İFADELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Filiz KURĞA ÖRMEK

155160103

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İstanbul 2018

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi
KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDAKİ
KALIPLAŞMIŞ İFADELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

HAZIRLAYAN
Filiz KURĞA ÖRMEK

155160103

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İstanbul 2018

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

09/08/2018

Enstitümüz *Türk Dili ve Edebiyatı* yüksek lisans programı öğrencilerinden **155160103** numaralı **Filiz KURĞA ÖRMEK** “*İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği “**KEMAL BİLBAŞAR’IN ROMANLARINDAKİ KALIPLAŞMIŞ İFADELER ÜZERİNE BİR İNCELEME**” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 01/08/2018 tarih ve 2018/20 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince (.....) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
PROF.DR. ABDULKADİR EMEKSİZ

ÜYE
PROF.DR. MUHAMMET YELTEN

ÜYE
DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEHRA HAMARAT

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum **“Kemal Bilbaşar’ın Romanlarındaki Kalıplaşmış İfadeler Üzerine Bir İnceleme”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/08/2018

Filiz KURĞA ÖRMEK

ONAY

Tezimin/Raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarını İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiği koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun 2 (iki) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

09/08/2018

Filiz KURÇA ÖRMEK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	III
(ABSTRACT).....	IV
ÖN SÖZ	V
KISALTMALAR	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KEMAL BİLBAŞAR'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ.....	1
1.1. Hayatı ve Sanatı, Eserleri.....	1
1.1.1. Hayatı ve Sanatı.....	1
1.1.2. Eserleri.....	11
1.2. Romanlarının Tanıtımı ve Özeti.....	13
1.2.1. Denizin Çağırışı (1943).....	13
1.2.2. Ay Tutulduğu Gece (1961).....	16
1.2.3. Cemo (1966).....	17
1.2.4. Memo (1969)	21
1.2.5. Yeşil Gölge (1970).....	25
1.2.6. Yonca Kız (1971).....	28
1.2.7. Başka Olur Ağaların Düğünü (1972)	31
1.2.8. Kölelik Dönemeci (1977)	33
1.2.9. Bedoş (1980).....	36
1.2.10. Zühre Ninem (1981)	39

İKİNCİ BÖLÜM

2. KEMAL BİLBAŞAR’IN ROMANLARINDAKİ KALIPLAŞMIŞ İFADELERDEN DEYİM VE ATASÖZLERİ.....43

2.1. Deyimler.....43

2.2. Atasözleri.....150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KEMAL BİLBAŞAR’IN ROMANLARINDAKİ DEYİMLER VE ATASÖZLERİ DIŞINDA KALAN KALIPLAŞMIŞ İFADELER.....163

3.1. Ölçülü Sözler.....163

3.2. Yeminler.....166

3.3. Alkışlar (Dua).....173

3.4. Dilekler.....183

3.5. Kargışlar (Beddua).....188

3.6. Argo ve Küfürler.....193

SONUÇ 215

KAYNAKÇA.....220

ÖZET

Bu çalışmada Kemal Bilbaşar'ın **Denizin Çağırışı, Ay Tutulduğu Gece, Cemo, Memo, Yeşil Gölge, Yonca Kız, Başka Olur Ağaların Düğünü, Kölelik Dönemeci, Bedoş** ve **Zühre Ninem** adlı romanları incelenmiştir.

Araştırmanın temel amacı; bu romanlarda geçen atasözü, deyim, ölçülü sözler, yeminler, alkışlar (dua), dilekler, kargışlar (beddua), argo ve küfürler gibi kalıplaşmış ifadelerin bulunması ve tasnifidir.

İlk başta, bu konuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldı ve konu hakkında Türkologların yaptıkları tanımlara ve bu konular hakkında öne sürdükleri düşüncelere yer verildi. İncelenen romanlarda bu tanım ve düşüncelere uyan kalıplaşmış ifadeler ve başlıklar belirtilerek bunların içinden TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde olmayan ifadeler ayrı bir başlık halinde belirtilmiştir.

Bu çalışmayla “kalıplaşmış ifadeler” başlığı altında incelenen türler tanım ve örneklerle birbirinden ayrılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kemal Bilbaşar, Kalıplaşmış İfadeler, Deyim ve Atasözleri, Cemo, Memo, Ay Tutulduğu Gece, Yeşil Gece, Denizin Çağırışı, Zühre Ninem.

ABSTRACT

In this study Kemal Bilbaşar's novels called **Denizin Çağırışı, Ay Tutulduğu Gece, Cemo, Memo, Yeşil Gölge, Yonca Kız, Başka Olur Ağaların Düğünü, Kölelik Dönemeci, Bedoş** and **Zühre Ninem** have been examined.

The main purpose of the research is to find and classify the proverbs, phrases, metaphors, oaths, applause (prayer), wishes, confusion, slang and curses in these novels.

At first, we looked through the work done on this subject and it includes the definitions that Turkologists made about the subject and the ideas they put forward about these subjects.

In the novels examined, stereotyped expressions and titles that matched these definitions and ideas were specified and the expressions that are not in TDK's Proverbs and Idioms Dictionary were indicated as a separate title.

In this study, the genres studied under the heading "stereotyped expressions" were separated from each other by definition and examples.

Key Words: Kemal Bilbaşar, Molded Expressions, Idioms and Proverbs, Cemo, Memo, Ay Tutulduğu Gece, Yeşil Gece, Denizin Çağırışı.

ÖN SÖZ

Kemal Bilbaşar, Cumhuriyet devrinin önemli hikâye ve roman yazarlarındandır. O, roman ve hikâye yazarlığı, tiyatro ve senaryo yazarlığı, gazetecilik, öğretmenlik gibi birçok alanda çalışan çok yönlü bir insandır. 1937 yılından itibaren edebiyat alanına girmiş ve 1981'e kadar, 8 hikâye kitabı ve kitap halinde 10 roman yayımlamıştır. Bunun dışında yayımlanmamış iki romanı ve kitaplarına girmemiş hikâyeleri, piyes ve radyo oyunları, hatıra, gezi yazısı ve makaleleri de vardır.

Bu çalışmada Kemal Bilbaşar'ın **Denizin Çağırışı, Ay Tutulduğu Gece, Cemo, Memo, Yeşil Gölge, Yonca Kız, Başka Olur Ağaların Düğünü, Kölelik Dönemeci, Bedoş** ve **Zühre Ninem** adlı romanları incelenmiştir.

Kalıplaşmış ifadeler toplumun dilinde olan ve belli durumlarda söylenmesi gelenek haline gelmiş klişe ifadelerdir. Bu ifadeler her toplumun yaşamına ve kültürüne ışık tutmakla beraber her toplumun gelenek ve göreneklerine de kaynak oluşturmaktadır. Kalıplaşmış ifadeler halk edebiyatını temsil eden metinlerde daha çok kullanılmaktadır ancak modern edebiyatın ortaya çıkmasıyla birlikte modern metinlerde de kullanılmıştır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi yazarlarından biri olan Kemal Bilbaşar'ın yukarıda sözü edilen romanlarında kalıplaşmış ifadelerin geniş ölçüde kullanıldığı tespit edilip kalıplaşmış ifadeler incelenmiştir. Bu romanlarda geçen kalıplaşmış ifadeler ayrı başlıklar halinde sınıflandırılmıştır.

Sözü edilen romanlarda çok sayıda kalıplaşmış ifadeye ulaşılmıştır. Bu romanlardan da anlaşılacağı üzere Türkçenin kalıplaşmış ifadeler konusunda çok zengin ve renkli bir birikime sahip olduğu ve Kemal Bilbaşar'ın da bu birikimden ciddi anlamda yararlandığı görülmüştür.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, Kemal Bilbaşar'ın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş ve sözü edilen romanların tanıtımı ile özetleri yapılmıştır.

İkinci bölüm, Kemal Bilbaşar'ın romanlarında tespit edilen kalıplaşmış ifadelerden deyimler ve atasözleri olmak üzere iki başlıktan oluşmuştur.

Deyimler ve atasözleri, TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü** ile kıyaslanmıştır. Bu çalışmada deyimler alfabetik sıraya göre ve mastar şeklinde verilmiş olup verilen bazı deyimlerin altına örnek olması açısından o deyim içinde kullanıldığı cümle de verilmiştir. TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde bulunan deyimler bir başlık altında toplanmıştır. TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde bulunan ancak Kemal Bilbaşar'ın bu deyimleri kendine özgü kullanımı da bir tablo halinde karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu bölümde TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde bulunmayan deyimler de ayrı bir başlık halinde verilmiştir. Tekrar edilen deyimler de kitapların basım yıllarına göre kronolojik olarak verilmiş olup parantez içinde aynı romanda tekrar edilen deyimler (;) işaretiyle, farklı romanlarda geçip de tekrar edilen deyimler ise (,) işaretiyle gösterilmiştir.

Tespit edilen deyimlerden bazıları romanlarda içinde geçtiği örnek cümlelerle birlikte verilmiştir. Örneklerin seçiminde Bilbaşar'ın kendine özgü kullanımlarının ağır bastığı cümleler seçilmiştir. Bazı örneklerde de halk edebiyatıyla olan ilişkisi dikkate alınarak örneklerin altında yorumlar yapılmıştır.

Bu bölümün ikinci başlığında sözü edilen romanlarda geçen atasözlerine yer verilmiştir. Bunlar, TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde geçtiği şekliyle verilmiş olup bu atasözünün altına da kitapta kullanış biçimi verilmiş ve incelenen romanlarda atasözünün içinde geçtiği cümle sayfa numarasıyla birlikte kitapların basım yılları dikkate alınarak kronolojik olarak verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise ölçülü sözler, yeminler, alkışlar (dua), dilekler, kargışlar (beddua), argo ve küfürler olmak üzere toplam altı başlıktan oluşmuştur. Bunlarla ilgili örnekler verilirken yine romanların basım yılları dikkate alınarak kronolojik olarak verilmiştir.

Bu çalışmamızda, romanlarda “kalıplaşmış ifadeler” açısından ulaşılan örneklerin tamamına yer verilmiş olup romanlardan alınan alıntılar (•) simgesiyle gösterilmiştir. Deyimler, atasözleri, ölçülü sözler, yeminler, alkışlar (dua), dilekler, kargışlar (beddua), argo ve küfürler gibi kalıplaşmış ifadelerin romanlarda karşılaşılan örnekleri sıralanmıştır. Bu sıralama yapılırken

romanların basım yılları kronolojik olarak dikkate alınmış ve bulunan kalıplaşmış ifadeler de yine bu romanların basım tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir.

Romanlardan alınan tüm örneklerin sonunda kitabın kısaltılmış ismi sayfa numarasıyla birlikte verilmiştir. Tezin bütününde kalıplaşmış ifadeler olarak alınan bölümlerde ve cümle alıntılarında romanların kendi imlâsına sadık kalınmıştır.

Tezimin hazırlanması sürecinde emeklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Kemal Bilbaşar üzerine daha önce yaptıkları çalışmalarından yararlandığım için Müberra BAĞCI TAYFUR'a, Ülviye DİKİCİ'ye ve Sabahattin KAPUCU'ya da teşekkür ederim.

Filiz KURĞA ÖRMEK

İSTANBUL 2018

KD: Kölelik Dönemeci

M: Memo

Prof.: Profesör

TDK: Türk Dil Kurumu

ZN: Zühre Ninem

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KEMAL BİLBAŞAR’IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı ve Sanatı, Eserleri

1.1.1. Hayatı ve Sanatı

Kemal Bilbaşar, 1 Şubat 1910 tarihinde Kal’a-i Sultaniye’de (bugünkü adıyla Çanakkale) dünyaya gelir. Babası, Balkan savaşında polis komiseri olarak görev yapan Çerkez Hüsnü Naim Efendi, annesi ise Bulgaristan göçmenlerinden Nuriye Hanımdır. Bilbaşar, doğumuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Babam Çanakkale polis komiseri Hüsnü Naim Efendi annem Nuriye Hanımın doğum sancıları başladığını görünce ninem Zühre Hanımın protestolarına aldırmadan kasabanın en tecrübeli ebesini, gâvur Ebe’yi bulup getirmiş evimize. Sonraları gerici telkinlere karşı çıkışım, devrimciliğe bağlılığım, gâvur ebe elinde doğmuş olmamla yargıya bağlanmıştır aile içinde.” (Bağcı, 2002:11).

Kemal Bilbaşar, babasını küçük yaşta kaybettiği için onun eksikliğini yüreğinde her zaman hissetmiştir. Baba özlemini eserlerinde de yer yer dile getirmiştir. Babasını, annesi Nuriye Hanım’dan ve ninesi Zühre Hanım’ın onunla ilgili anlattıklarından yola çıkarak tanımaya çalışır:

“Ben babamı görmedim. Bir buçuk yaşımdayken Selanik işgalinde, kahramanlık gösterisine kurban gitmiş bir komisermiş. Annemden, babamın hayatı, huyları, kaptisleri hakkında kendimi bildiğim günden beri birçok şey dinlemişimdir. Tekrar evlenmesine rağmen onu unutamamıştır, çünkü. Babam Sofya üniversitesinden mezunmuş. Annemle yedi yıl yaşamışlar. Çok sevişirlermiş.” (Dikici, 2005:1).

Babasını erken yaşta kaybetmesi onu annesi Nuriye Hanım’a daha çok yaklaştırır. Annesinden dinlediği masallar ve hikâyeler yazarın hafızasında

derin etkiler bırakmıştır. Annesi Nuriye Hanım hakkında şunları söylemektedir:

“Fazla eğitim görmemiş, çok çocuklu bir ev kadını. Çocukları için canını veren, tüm insanları seven, onlardan yardımını esirgemeyen (sırtından gömleğini veren), mahalle halkınca sevilip aranan, güler yüzlü bir insan. Batıl inançlara değer verir, ama hekimi hocaya tercih ederdi. Günlük olayları izlerdi. Haberleri değerlendirmede akliselim sahibiydi. Düş kurardı, hikâye ve masal dinlemesini severdi. Masal ve destanlarımızı küçük yaşta öğrenmeme onun bu tutkusu sebep olmuştur.” (Dikici, 2005:2).

Bu metinden de anlıyoruz ki Kemal Bilbaşar’ın da her çocuk gibi masala ve hikâyelere karşı ilgisi vardır.

“Kış ayları ailemizin tek eğlencesi masal ve hikâye okumaktı. Fukara Tatar mahallesinde toprak sıvalı evimizi bugün arasam belki bulamam. Ama o evi Binbir Gece masallarından, Tûtî Nâme’den, Kırk Vezir hikâyesinden örülü bir düş evreni içinde hatırlarım.” (Dikici, 2005:2).

Küçük yaşta babasını kaybettiği için onu hiç hatırlamayan Bilbaşar, büyüyünce onun gibi olmak istediğini dile getirmektedir:

“Ölüsünü görmediği kocasının ölümüne inanmayan, dönmesini yedi yıl bekleyen anacığım, ikinci kez evlenmişse de onu bir türlü unutamamıştı. Fotoğraflarını sandığında saklardı. Sandığı her açışta resim çıkarıp bana gösterir, türlü meziyetlerini sayıp döker: Sen de babana çekmişsin, diye sözlerini bağlardı. Giyimime titizliğim, eve bağlılığım, çalışkanlığım hep babamdan geçmiş meziyetlerdi. Babama benzemiş olmak gururumu okşar, mutluluk verirdi bana. O benim için millet yolunda can vermiş eşsiz bir kahramandı. “Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten” mısraını defterimin kapağına yazarken babam gibi benim de seve seve o yolda can vereceğime inanırdım.” (Bağcı, 2002:13-14).

Kemal Bilbaşar da babası gibi vatansever bir kişiliğe sahiptir. “Henüz yirmi yaşındayken iki çocuğuyla dul kalan Nuriye Hanım, büyük oğlu Burhan’ı Naim Efendinin kardeşinin de yardımıyla Dariüşşafaka’ya vermiş ve küçük oğlu Kemal’le Eskişehir’e akrabalarının yanına gitmiştir. Bu yıllar, yazarın gerek

romanlarında gerekse diğer yazılarında oldukça ayrıntılı olarak hatırladığı ve üzerinde önemle durduğu yıllardır. Küçük oğlu Kemal sekiz yaşına geldiğinde iki çocukla yalnız yaşayamayacağını anlayan Nuriye Hanım, 1918 yılında Eskişehir’de İskân Müdürü olarak çalışan Avni Bey’le evlenir. Avni Bey aslen Üsküplü’dür, memuriyeti dolayısıyla Eskişehir’de bulunmaktadır. Avni Beyin de Nuriye Hanım gibi ilk evliliğinden Sabire ve Tevfik adında iki çocuğu vardır. Annesinin bu ikinci evliliğinden Bilbaşar’ın 1922’de Bünyan’da Cemal, 1926’da Hadımköy’de Emel ve 1938’de İstanbul Sarıyer’de Neriman adlarında üç kardeşi daha dünyaya gelir.” (Bağcı, 2002:15).

Bilbaşar’ın üvey babası Avni Bey sofu bir adamdır. Üvey babasının da etkisiyle geceleri ailece camilere ve tekkelere gidilir ve Kemal Bilbaşar bu yaşananları dile getirir:

“İlkokul çağında tecvit üzre Kur’an ya da sabah namazlarında minareye çıkıp ezan okuyarak yaşlı komşu kadınlarını, Çanakkale savaş türküsünü söyleyerek oğlunu şehit vermiş zavallı nineciğimi ağlatmaktan, Karagöz oynatıp arkadaşlarımı güldürmekten olağanüstü sevinç duyduğumu çok iyi hatırlıyorum.” (Bağcı, 2002:16).

İlköğrenimine Eskişehir’in ‘Turan Numune Okulu’nda başlayan Kemal Bilbaşar, Yunanlıların II. İnönü Savaşı’nda Anadolu içlerine kadar girmesiyle boşaltılan Eskişehir’den ayrılmak zorunda kalır ve ailesi ile Ankara’ya göç eder. Yazara ait olan şu ifadeler, hayat kaygılarından uzak olan çocukluğunun artık gerilerde kaldığını ve onun hayatın zor şartlarıyla yüzleştiğini göstermektedir:

“Tuz dolu açık yük vagonlarına doluşan göçmenlerle Ankara’ya kaçıyoruz. Orada simsiyah, yerken dişlerde gıcır gıcır sesler çıkartan ekmeklerden dağıtılıyor göçmenlere... Beyaz ekmek alabilmek için biz iki oğlan kardeş kışla ve esir kamplarının tel örgüleri arasından sigara kağıdı, kibrit satıyoruz. Sabahları Hacıbayram’da asker kaçaklarının ve de vatan hainlerinin asılmalarını seyrettikten sonra Hakimiyet-i Milliye gazete idarehanesine uğruyor, satacağımız gazeteleri alıyoruz.” (Bağcı, 2002:18).

II. İnönü Savaşı'ndan sonra Sakarya Savaşı'nın başlamasından dolayı Ankara'dan da ayrılarak Kayseri'nin "Bünyan" ilçesine gitmek zorunda kalır. Bilbaşar, Ankara'dan ayrılış sebebini ise şu cümleyle açıklar:

"Sakarya Savaşı'nın top sesleri Ankara'dan duyulduğunda dekoville Anadolu içlerine taşıyorlar sivil halkı. Biz de Kayseri'ye gitmek üzere ayrılıyoruz." (Bağcı, 2002:18).

Bünyan'a yerleşen aile, Yunanlılar Anadolu'dan atılincaya kadar burada yaşar. Yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Zaferi'nin kazanılmasıyla birlikte tekrar Eskişehir'e dönmüşlerdir.

II. İnönü Savaşı'ndan önce 1917'de Turan Numune İlkokulu'na başlayan Bilbaşar, Eskişehir'den ayrılmaları sebebiyle eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır ve Kayseri'de Bünyan İlkokulu'nda devam eder. Bir süre Seyitgazi'de eğitim gördükten sonra ağabeyi Burhan Bey ile üvey babası Avni Bey'in tayinlerinin Hadımköy'e çıkmasıyla birlikte buraya gelen Kemal Bilbaşar, ilkokulu 1924'te Hadımköy'de bitirir. Bu tarihten itibaren sanatla uğraşmaya başladığı -ağabeyinin çabalarıyla-Edirne Erkek Öğretmen Okulu'na girer. Okula girdikten sonra ve o ortamı bizzat görünce birkaç yıl sonra sanatçı olma isteğini ilk kez bilinçli olarak duymaya başlar. Sanatla ilgilenmek ve onun eğitimini almak ister, ancak çok uğraştıysa da bu isteğini gerçekleştiremez ve bu tutku gerçekleştirilemeyen bir hayal olarak kalır:

"Toselli, Griik, Schubert serenatları, marşlar, menuet'ler, valsler çaldığımız o yıllarda bu soydan eserler yaratmak tutkusuyla birçok besteler yaptığımı, Beethoven'ın büstiine bakarak kendimle onun arasında benzerlik aradığımı, müzik dilini öğrenebilmek için öğretmen okulunu bırakarak Musiki Muallim Mektebi' ne, ya da İstanbul Konservatuari'na girebilme çareleri araştırdığımı söylemeliyim. Ahmet Yekta B.in önerisiyle Milli Eğitim Bakanlığına ve Cemal Reşit Rey'e mektuplar yazdım. Ne var ki dileğimi gerçekleştiremedim." (Dikici, 2005:3).

Bilbaşar'ın edebiyata ilgisi ise edebiyat dersinden bütünlemeye kalmasıyla başlar. Bilbaşar, bu konuyla ilgili olarak şunları belirtir: *"Okulu bitirme sınavlarında ayırtman lise edebiyat öğretmeni Halil Vedat'ın*

müşkülpesentliği yüzünden edebiyattan bütünlemeye kaldım. Tatil aylarında bu derse hırsla çalışmalarım edebiyatı önemsememe ve sevmeme yaramıştır.” (Bağcı, 2002:23).

Yeteneklerini keşfedip geliştirdiği Edirne Erkek Öğretmen Okulu’nu 1929 yılında bitirdikten sonra 1930-1931 yıllarında Kırklareli’nin Vize ve Babaeski ilkokullarında öğretmenlik yapar. 1931’de Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih-Coğrafya bölümünde yükseköğrenimine başlar. Burada Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Hakkı Tonguç gibi hocalar sayesinde edebiyata olan ilgisi daha da artar. Bu sayede edebiyat tutkusu, müzik tutkusunun yerini almaya başlar.

1935 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü’ndeki yükseköğrenimini tamamlayan Kemal Bilbaşar, aynı okulun Resim-İş bölümünde eğitim gören Bedia Hanım’la tanışır ve 19 Ağustos 1935’te İstanbul’da evlenirler. Kemal ve Bedia Bilbaşar’ın evliliklerinden İzmir’de biri erkek (Taran), diğeri kız (Zühre Esin) olmak üzere iki çocukları dünyaya gelir.

“Gazi Eğitim’den mezun olup askerliğini de tamamladıktan sonra 31 Ekim 1936’da Bilbaşar’ın tayini Nazilli Ortaokulu’na, eşi Bedia Hanım’ınki ise İzmir Kız Lisesi’ne çıkar. Bedia Hanım, Kız Lisesi’nin yanı sıra ek gelir olması amacıyla 1944’ten sonra Amerikan Kız Koleji’nde de ders verir. Bilbaşar, Nazilli’de görev yaptığı bu sürede eşinin İzmir’de olması dolayısıyla her hafta sonu onun yanına gitmek zorunda kalmış ve yaklaşık bir yıllık ayrılıktan sonra 14 Ekim 1937’de tayininin İzmir’e çıkmasıyla bu sıkıntı sona ermiştir.” (Bağcı, 2002:31-32).

1936 yılında Aydın Nazilli’de öğretmenliğe başlar. Nazilli’deyken “Pamuk Islah İstasyonu’ndaki ziraat mühendislerini ziyarete gittiğini, onlardan toprak ürünleri üzerinde dönen oyunlar hakkında bilgiler aldığını ve bütün bu izlenimlerini o yıl, “Hacı Emminin Damadı”, “Budakoğlu” ve “Kaza” adlı hikâyelerinde kaleme aldığını öğrenmekteyiz. Kasaba hayatını yakından tanıma imkânı bulduğu bu döneme ait yansımaları onun diğer eserlerinde de bulmak mümkündür. Bilbaşar, Nazilli’de geçirdiği bu bir yılın sanat yaşamına çok olumlu katkıları olduğunu belirtmiştir.” (Bağcı, 2002:33).

Bilbaşar'ın Nazilli'de öğretmenken düştüğü sıkıntılı durumu göstermesi bakımından 15 Mayıs 1937'de İzmir'e tayin olabilmek için Kültür Bakanlığına yazdığı şu dilekçe dikkat çekicidir:

“Nazilli Ortaokulu Tarih-Coğrafya öğretmeniyim. Ders senesi başından beri muhtelif zamanlarda bakanlığınız yüksek katına sunduğum dilekçelerde karım resim öğretmeni Bedia'nın İzmir Kız Lisesi'nde, benim Nazilli'de çalıştırılmaklığımız yüzünden uğradığımız ailevî ve iktisadî güçlüğü, hamisiz kalan lise tahsil çağındaki kardeşimin tahsiliyle yakından ilgilenmek mecburiyetini arz etmiş ve İzmir ortaokullarından birine atanmamı yalvarmıştım.

Bakanlığınızın yüce vicdanı vaziyetimizi göz önüne alarak İzmir'deki münhallerden birine harcırahsız talip olup olmadığımı 31 Mart 1937 tarih ve 53128 no ile sordurmuş; fakat gene 15 Nisan 1937 tarih ve 5082 nolu tahriratla mektebî vaziyetler yüzünden naklimin ders senesi sonuna bırakıldığı bildirilmişti. Bu dilekçe ile bakanlığınız yüksek makamının vadini hatırlatarak ödevimin İzmir ortaokullarından birinine harcırahsız olarak nakledilmesini saygılarımla yalvarırım.” (Bağcı, 2002:33-34).

16 Ekim 1937 tarihinde İzmir'e gelip Karataş Ortaokulu'nda göreve başlayan Kemal Bilbaşar, meslek hayatının sonuna kadar İzmir'de kalacak ve yirmi dört yıl tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi öğretmenliği yaptığı bu okulda 1961'de emekliye ayrılıncaya kadar öğretmenliğe devam eder.

Öğretmenlik mesleği, Kemal Bilbaşar'a çeşitli özellikler kazandırmıştır. Tasvirici, gözlemci, tenkitçi gerçekçi bir anlayışı vardır. Gözlemci bir bakış açısına sahip olan yazar izlenimlerini aktarmış ve bu özellik ona değişik yerleri tanımada önemli imkânlar sağlamıştır. Öğretmenlik yaptığı yıllarda bu meslek dışında çeşitli faaliyetlerde de bulunur. Alşar adlı bir kitapevi açması, Şair İlhan İleri ve Cahit Tanyol ile Aramak dergisini çıkarması, Yeditepe, Yürüyüş, Yazko Edebiyat, Tan ve Anadolu gibi gazete ve dergilere yazılar yazması öğretmenlik yıllarındaki önemli faaliyetlerdendir.

O yılları ve sanat anlayışını Kemal Bilbaşar şu ifadelerle anlatır: *“Şair İlhan İleri ve Cahit Tanyol ile ARAMAK dergisini çıkarıyorduk. Evimiz bir*

edebiyatçılar lokalini andırıyordu. Toplantılarımız geç vakitlere dek sürerdi. Yazdığımız şiir ve hikâyeleri okur, gelen yazıları seçer, yurttaki edebiyat hareketlerini eleştirir, dergimizde bu görüşleri yansıttık. Yazdığımız şiir ve hikâyeler Nurullah Ataç, Va-Nu, Halit Fahri gibi gazetelerde sütunu olan kişilerin ilgisini çekmişti. O sırada Budakoğlu adlı hikâyem ilk edebiyat ödülünü kazanınca dünyalar benim oldu. Bu ödül güvenimi ve hızımı arttırdı. Ardı ardına yazdığım hikâyeler türlü dergi ve gazetelerde çıkıyordu. Arkadaşlarımın öğüdüne uyarak hikâyelerimi kitap halinde topladım. 1939'da Anadolu'dan Hikâyeler, 1941'de Cevizli Bahçe yayınlandı ve... arkası bugüne sürdü, geldi. Fikirde toplumcu, sanatta gerçekçi görüşe bağlı idim. Memleketimiz insanların dertlerini, toplum gerçeklerini ancak bu edebiyat tekniğiyle gün ışığına çıkarmak, onlara çözüm yolunu göstermek mümkün olacağına inanıyordum. Eserlerimde meddah taklitlerine, halk masal ve hikâye değişlerine de yer veriyordum. Bununla eserimi halkıma daha rahat okutacağım, sanatımda geleneksel bağlantıyı sağlayacağım kanısındaydım. Batı mükemmelliğine ulaşabilmek için eski sanat değerlerimizin tümünü inkâr etmek, geleneksel bağlardan arınmak gereğini savunanlara katılmıyorum. Bizim halk edebiyatımız zengin bir dil ve sanat hazinesine dayanır, ölü değil, yaşayan bir dil hazinesidir bu. Olanakları geniştir. Halk için yazan bir sanatçı, bu hazineyi görmezlikten gelir, ondan faydalanmazsa, ister istemez halkla arasına mesafe koyar. Bu hazineden faydalandıkça yapıtın milli yanının güçleneceğini ve halklara daha rahat ulaşacağını CEMO ispatlamıştır. Cemo'n Dil Kurumu 1967 Roman Ödülü'ne layık görülmesinin önemli nedeni bu olsa gerek. Dil Kurumu ödülünü bana Cemo'nun kazandırmasına bu nedenle pek sevindim.” (www.kemalbilbasar.com,2018).

Kemal Bilbaşar, halkın içinden çıkan ve halkı anlatan, onun sevinçlerini, üzüntülerini, dertlerini dile getiren bir yazardır.

“İlk hikâyesini 1937'de yazan, hikâyelerini Aramak, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Yeditepe dergilerinde yayımlayan Kemal Bilbaşar konularını özellikle Batı Anadolu kasabalarından alır. İnançlar, gelenek ve töreler, hayat görüşleri, çatışan menfaatler, yerli renklerle beslenmiş tasvirler, sebep ve sonuçlar arasında gelişen bir olayı, gelenekçi bir anlatıyla ortaya serer. Refik

Halit’le başlamış bir memleket hikâyeciliğini, hicivci ve sert bir gerçekçilik anlayışı içinde devam ettirir.” (Necatigil, 1993:77).

Bilbaşar’ın siyasetle uğraşmaya başlaması, 1962 yılında İşçi Partisi’ne katılmasına denk gelir.

Bilbaşar siyasete atılmayı düşündüğü günlerden de şöyle söz etmektedir: *“İşçi Partisi’nin kurulması üzerine 1962 yılında emekliliğimi istedim, siyasi hayata atıldım. Ege’de partinin örgütlenmesi ve seçimlerde başarı kazanması için partili arkadaşlarımla el ele çalıştım. 1965’te on dört milletvekilinden oluşan bir grup soktuk meclise. Bir milletvekilini de İzmir’den yollamıştık. Görevimin bittiğini kabul ederek tekrar yazı masamın başına döndüm.” (Bağcı, 2002:46).*

Seçim çalışmaları için gittiği gezilerde bu yörelerin halkını yakından tanıma imkânı bulur. Düşüncelerini halka etkili bir şekilde anlatmak amacıyla hem konu hem de üslup yönüyle sözlü kültürün özelliklerini göz önünde bulundurarak eserlerini yazar.

Bilbaşar, siyasetle uğraşmaya başladıktan sonra seçim çalışmaları esnasında pek çok yeri dolaşma ve buraların halkını yakından tanıma imkânı bulur. Yazılarıyla halka yararlı olmak, halkı aydınlatmak gayesi güden yazar, gezip gördüğü yerleri sadece mekân ve konu itibarıyla değil üslubuyla da eserlerine aktaracaktır. Yazarın eserlerinde halka ulaşma çabası dilde de kendini göstermektedir:

“1961’de emekli olup kısa bir süre politikayla uğraşmak zorunluluğunu, halkçı bir yazar sorumluluğuyla kabullenerek köy köy dolaştığım aylarda şunu fark ettim: Okumuş yazmışları çok az olan köyler ve kasabalar halkı henüz sözlü edebiyat ortamında yaşamaktadırlar. Şehirli olan bizlerin en yalın bir dille anlattığımız nesnelerden bir şey anlamamaktadırlar. Aramızda köyden yetişmiş, köylü diyalektini rahatlıkla kullanan bir konuşmacımızı anlayışla izlediklerini görünce halkçı bir yazarın sözlü edebiyat ortamında yaşayan geniş halk topluluğuna ancak masal ve destan dilini kullanarak yaklaşabileceğini, içinde bulunduğumuz ekonomik, sosyal ve siyasal

bunalımlar ve onların çözüm yollarını ancak bu araç ile anlatabileceğini sezdim.” (Bağcı, 2002:47).

Kemal Bilbaşar ve eşi Bedia Hanım, 1964’ün ağustosunda kızları Esin’i ziyaret amacıyla gittikleri Amerika’da 1965’in mayısına kadar kalırlar. Kızları Minneapolis’te bir gazetede çalışmaktadır. Bilbaşar, bu yolculuğundan Demokrat İzmir gazetesindeki bir yazısında şöyle söz eder:

“Amerika’ya yaptığım unutulmaz şilep yolculuğumu, yeni dünyada gördüklerimi, duyduklarımı, incelemelerimi dönüşte bir yazı serisiyle okuyucularımıza sunacağım. Ama karşıma çıkan öyle bazı önemli problemler var ki bunların vakit geçirilmeden kamuoyuna ve sorumlu kişilere duyurulmasında fayda ve zorunluluk var.” (Bağcı, 2002:50).

Kemal Bilbaşar ve eşi Bedia Hanım, Amerika’da yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra Türkiye’ye dönerler ve 1966’da oğulları Taran’ın yaşadığı şehir olan İstanbul’a yerleşirler. Ömürlerinin sonuna kadar İstanbul’da yaşamaya devam ederler.

“Bilbaşar, eserlerinde toplumsal sorunları belirleyip çözüm yolu göstermeye çalışan, asıl amacı halkı eğitmek ve çeşitli konularda bilinçlendirmek olan, edebiyatı bunun için bir araç gibi gören ve dolayısıyla estetik kaygıları ikinci plana atan bir hikâyeci ve romancıdır.” (Bağcı Tayfur, 2008:10).

Kemal Bilbaşar, sanat anlayışını ve eserlerini oluştururken taşıdığı amacını şu şekilde açıklar: *“Yapıtlarımı genellikle küçük kasaba ve köylerde yaşayan, çok çalışan, az mutlu olan insanların hayatını yansıtmak, onların belli bir bilince varmaları amacıyla kaleme aldım. Fikirde toplumcu, sanatta gerçekçi, görüşe bağlı kaldım. Memleketimiz insanların dertlerini, toplum gerçeklerini ancak bu edebiyat tekniğiyle gün ışığına çıkarmak, onlara çözüm yolunu göstermek mümkün olacağına inandım. Yapıtlarımda halk masal ve öykü değişlerine de yer veriyordum. Bununla yapıtlarımı halkıma daha rahat okutacağım, sanatımda geleneksel bağlantıyı sağlayacağım kanısındaydım.” (www.kemalbilbasar.com, 2018).*

Bilbaşar, eserlerinde sanatı ile geleneksel yapı arasında güçlü bir bağ kurmaya çalışır. *“Bizim sanat anlayışımıza göre sanatın toplumla ilişkisi olması gerekir. Toplum etkisinde geniş bir halk edebiyatı, halkın edebiyatı olması gerek. Çünkü toplumu meydana getiren halktır. Onun problemlerini, onun isteklerini göz önünde tutmak bizim anlayışımıza göre sanatçının başlıca amacı olacaktır. Bu anlayışta olduktan sonra bir an önce mutluluğa, rahata kavuşmanın, insanlara eğlenme, övünme, gösteriş duygusu verecek bir süs edebiyatına nasıl katılırız. Biz bu edebiyatın bir etkisi olacağına inanmadığımız için denemeyi bile gereksiz buluyoruz.”* (www.kemalbilbasar.com, 2018).

Eserlerinin halkın içinden çıktığını ve halkı anlattığını dile getiren Bilbaşar’a göre sanat toplumdan ayrı düşünülemez.

“Öykü, boyutu ne olursa olsun, doğaya ve insana özgün bir bakış, bir eleştiri: Yaşamımıza yeni anlamlar, yöntemler, yorumlar getiren bir yazın anlatım sanatıdır. Bir kez yazarın gölgesi bile öykünün satırları arasında sezilmemeli, yapıt canlı, somut, özgür olarak okuyucusuna seslenebilmelidir. Bir de öykü, tarihsel devrimci akış doğrultusunda, karanlık düzenlerin gizlerine tutulmuş ışık, gölgedeki zorbalara sıkılmış yumruk, haksızlıklara kötülükle savaşacaklara yol gösterici, güçsüzlere, pısmırlara yürek ve sorunlarına çözüm olmalıdır.” (www.kemalbilbasar.com, 2018).

Bilbaşar, eserlerinde toplumsal sorunlara da çözüm bulmaya çalışır ve toplumun eğitim düzeyini yükseltmek için de çabalar.

“Okumuş-yazmışları çok az olan köyler ve kasabalar halkı henüz sözlü edebiyat ortamında yaşamaktadırlar. Aramızda köyden yetişmiş, köylü diyalektiğini rahatlıkla kullanan bir konuşmacımızı anlayışla izlediklerini görünce, halkçı bir yazarın, sözlü edebiyat ortamında yaşayan geniş halk topluluğuna ancak masal ve destan dilini kullanarak yaklaşabileceğini, içinde bulunduğumuz ekonomik, sosyal ve siyasal bunalımlar ve onların çözüm yollarını ancak bu araç ile anlatabileceğimi sezdim. Böylece 1963’te Cemo denemesine giriştim.” (www.kemalbilbasar.com, 2018).

Kemal Bilbaşar, beyin damarlarının tıkanması sebebiyle kaldırıldığı Vatan Hastanesinde 21 Ocak 1983 tarihinde hayatını kaybeder ve Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilir.

1.1.2. Eserleri

Hikâye Kitapları

- Anadolu'dan Hikâyeler (1939)
- Cevizli Bahçe (1941)
- Pazarlık (1944)
- Pembe Kurt (1953)
- Üç Bulutlu Hikâyeler (1956)
- Irgatların Öfkesi (1971)
- Kurbağa Çiftliği (1976)

Romanları

Telif Eserleri

- Denizin Çağırışı (1943)
- Ay Tutulduğu Gece (1961)
- Cemo (1966)
- Memo (1969)
- Yeşil Gölge (1970)
- Yonca Kız (1971)
- Başka Olur Ağaların Düğünü (1972)
- Kölelik Dönemeci (1977)
- Bedoş (1980)
- Zühre Ninem (1981)

Çeviri veya Adapte Eserleri

- Gölgedeki Zorbalar, (Frank Harper'dan), (1973)
- Ayşe'nin Öksüzleri, (Johanna Spyri'den), (1973)
- Gülenay, (Elenor Hodgman Porter'dan), (1973)

Araştırma ve İnceleme

- Medeniyetin Doğuş ve Yayılışında Türklerin Rollerini (1935)

Ders Kitapları

- Yeni Programlara Göre Ortaokullarda Öğretmen-Öğrenci İçin Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi Yardımcı Kitapları 1. Sınıf, (1950)
- Ortaokullarda Öğretmen-Öğrenci İçin Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi Yardımcı Kitapları 3. Sınıf, (1950)

1.2. Romanlarının Tanıtımı ve Özeti

Yazı hayatının ilk yıllarında Batı Anadolu'daki küçük kent ve kasaba insanların ilişkilerini, yaşamlarını ele alan Kemal Bilbaşar daha sonra tek parti döneminin sorunları, eşraf, tüccar, memur arasındaki çatışmalar eserlerinin konusunu oluşturur. Çok partili sistemde demokratik ortamın yarattığı durumlar üzerinde durur. Yazar 1960'tan itibaren roman yazmaya ağırlık verir. Bir yandan da ekonomik ve teknolojik olanaklardan istediğini elde edemeyen ve çağa ayak uyduramayan köylülerin sorunlarını işledi. Doğu Anadolu'daki toprağa bağlı sistemin toplum yapısına da ağırlık verir. Ayrıca Çerkezlerin yaşam koşulları da yazdığı romanların konusunu oluşturan önemli bir unsurdur.

Bu çalışmada Kemal Bilbaşar'ın romanları teker teker ele alınıp incelendi ve tanıtıldı. Tanıtımlar, romanların basım yıllarına göre kronolojik bir biçimde gerçekleştirildi.

1.2.1. Denizin Çağırışı (1943)

Romanının birinci basımı 1943'te yapılmıştır. Bu incelememizde romanın 1972 yılında yapılmış olan ve Bilgi Yayınevi'nden çıkan ikinci basımını ele alacağız. Roman toplam 169 sayfa olup 36 bölümden oluşmaktadır. Kitapta yer alan bölümlerin her biri bir sayıyla ifade edilmiş. Roman, kahramanın ağzından anlatılmıştır. Kitabın yalın bir anlatımı var, dili sade ve anlaşılır, kullanılan benzetmeler de özgündür. Romanda ayrıca günümüzde kullanılmayan bazı kelimelere de yer verilmiş ancak bu kelimeler romanın anlatımını zorlaştıracak nitelikte değildir. Roman, psikolojik bir roman denilebilecek bir tarzda yazılmıştır. Bir öğretmenin tatil için gelmiş olduğu İzmir'de yaşadığı olaylar konu edinmiştir. Yazar, ismi bilinmeyen bu kasaba öğretmenin ruhsal sorunlarını, çelişkilerini, iç dünyasında yaşadığı çalkantılarını anlatmaktadır. Romanda Öğretmen'in hayatı geri dönüş tekniğiyle verilmiştir.

Küçük bir kasabada öğretmen olan kahraman buradan uzaklaşmak ve tatil yapmak için doktorun tavsiyesi üzerine İzmir'e gider. İzmir tren garında indiğinde kendisini almaya geleceğini söyleyen Hamit adlı arkadaşını göremez.

İçinde yolcu olmasına rağmen bir arabayı durdurur ve biner. Palas adlı bir otele gider. Otelde kendisini bu şehre getiren şeyin sarışın bir kadının çağrısı olduğu fikrine kapılır. Ertesi sabah tuvalete giderken koridorda sarışın bir kadınla karşılaşır. Kadın, üzerinde kötü kıyafetler olduğu için onu baştan ayağa süzer ve odasının ziline bozulduğunu, hizmetçi Pervin'i çağırmasını söyler. Öğretmen şaşkınlıktan ne diyeceğini şaşırır. Odasına geldiğinde sarışın kadına bir ders vermek için bir buket çiçek sipariş eder. Güzel kıyafetlerini giyinip çiçekleri alarak kadının kapısını çalar. Bu kez de kadın ona bahşış vererek otelden ayrılır. Bu olayın ardından aynı gün romanın baş kahramanı otelden ayrılır.

Okul yıllarından arkadaşı olan Hamit'in yanına gider. Hamit, onu evinde misafir etmek ister ama o bunu kabul etmez. Bir pansiyonda kalmanın onun için iyi bir fikir olduğuna karar verirler. Pansiyoner olarak kalacağı eve giderler. Ev sahibi kadın genç adamı çok iyi karşılar ve evinin en güzel odasını ona verir. Bu kadının kendisine bu denli ilgi göstermesinin altında mutlaka bir neden yattığını düşünen Öğretmen sonunda ev sahiplerinin kızlarını kendisiyle evlendirmek istediklerini düşünür.

Ev sahibi Hasan Bey ve eşi Pakize Hanım ona çok değer vermektedirler. Akşam yemeklerini beraber yemeğe başlarlar. Kahraman, evin kızı Zehra'nın kendisine ilgisi olduğunu düşünmeye başlar. Zamanla kendisi de Zehra'ya ilgi duymaya başlar ve bir gün odasına döndüğünde duygu ve düşüncelerini yazdığı defterde Zehra tarafından yazılmış iki cümle dikkatini çeker. Birbirlerine olan aşklarını defter üzerinde yaşamaya başlarlar.

Aradan biraz zaman geçtikten sonra kasaba öğretmeni ile ev sahibinin kızı Zehra nişanlanır. O andan itibaren kendini bir esir gibi hissetmeye başlayan öğretmen Zehra ile ilgilenmemeye başlar. Erken saatlerde evden ayrılıp geç saatlerde eve dönmektedir. Zehra ile ilgilenmeyip onun dışarı çıkma, sinemaya gitme isteklerini her zaman reddetmektedir.

Bir gün Öğretmen fikrini değiştirerek Zehra'yı ve Pakize Hanım'ı sinemaya götürmeye karar verir. Ancak sinemadaki karanlığa daha fazla tahammül edemez ve çılgınlık atarak sinemadan kaçır. Karanlık korkusu öğretmenin benliğini sarmış durumdadır çünkü. Koşarak bir parka gelir ve bir

banka oturarak ağlamaya başlar. Bu olaydan sonra artık o eve geri dönemeyeceğini ve Zehra'nın yüzüne bakmayacağını anlar. Parkta otururken yanına bir Mahmut adlı bir arabacı oturur ve onunla konuşmaya başlar. Arabacı, insanların bu banklarda iki nedenle ağladığını; bunlardan birinin ekmek, diğerinin kadınlar olduğunu dile getirir. Öğretmen'in derdi ikinci neden olmalıydı tabi. Bu adamın bir de kız kardeşi vardır. Arabacı Mahmut Öğretmenin ağlamasına kızarak asıl ağlaması gerekenin kendisi olduğunu söyler.

Bir süre sonra Öğretmen'in mucize diye nitelendirdiği olay gerçekleşir. Orada Arabacı Mahmut'un kız kardeşi Adalet ile tanışır. Adalet, otelde gördüğü sarışın kadındır. Öğretmen bir süre sonra, bir hayat kadını olan Adalet ile yaşamaya başlar. Öğretmen hayatının en mutlu günlerini burada geçirir. Ama Adalet'in tanınmış bir fahişe olduğunu kısa bir süre içinde öğrenen Öğretmen, kendisini sömürmekte olan Adalet'ten bir türlü kopamaz.

Bir gün kapı çalar ve Mahmut gelir. Öğretmen ondan nişan yüzüğünü ve pansiyon kirasını verdiği adrese götürmesini ister. Böylece büyük bir yükten kurtulmuştur.

Arabacı Mahmut'a araba alabilmesi için verdiği parayı da kaybeden Öğretmen, Arabacı Mahmut'u da bir daha hiç göremez. Öğretmenlik yaptığı kasabaya gönderdiği mektuplara da cevap verilmez artık. Kasabadan, işten çıkarıldığı haberini alır. Bir gün eve geldiğinde kapının açılmadığını görür. Parasının bitmesiyle o ilişki de bitmişti. Öğretmen artık, her şeyini kaybetmiştir. Artık ne parası vardı ne de kalacak bir yeri. Parklarda yatarak sefil bir hayat yaşamaya başlar. Sokaklarda dolaştığı bir gün fabrikada çalışmaya başlayan Zehra'yla karşılaşır. Genç biri Zehra'ya sarkıntılık etmektedir. Öğretmen kendisini tutamaz ve Zehra'yı rahatsız eden gencin üzerine atılır. Ancak, Zehra Öğretmen'i tersler. Bu olayın ardından kendini kaybeden öğretmen, kendisini çağıran şeyin deniz olduğunu tekrarlamaya başlar ve denize koşması gerektiğini anlar. Öğretmen intihar ederek yaşamına son verir.

1.2.2. Ay Tutulduğu Gece (1961)

Romanın ilk basımı 1961’de yapılmıştır. Roman 35 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendine özgü bir başlıkla adlandırılmıştır. Çalışmamızda faydalandığımız romanın basımı 2015 yılında Can Yayınları tarafından çıkarılan birinci basımıdır. Roman, sade bir dil ve ince bir mizahla yazılmıştır. Olaylar Demokrat Parti döneminde geçmektedir. Sosyal bir roman özelliği taşır.

Ay Tutulduğu Gece adlı romanda Kemal Bilbaşar, Demokrat Parti’nin iktidara gelişinin, daha çok göçmenlerin yaşadığı bir Batı Anadolu sahil kasabasındaki yansımalarını, kasabada geçici olarak bulunan anlatıcının gözüyle, ince bir mizahi gerçekçilikle anlatıyor. Değişen iktidarla birlikte toplumsal ilişkiler de değişmekte, yeni biçimler almaktadır.

Kemal Bilbaşar gerçekten de bu romanında Toplumsal Gerçekçi kimliğini ön plâna çıkarır. Hem kasabadaki sorunları ele alır, hem de bu sorunun çözülmesi için çareler arar (Dikici, 2005:45).

Kemal Bilbaşar bu romanla birlikte toplumsal gerçekçiliğe ilk adımı atmıştır diyebiliriz. Romandaki şahıslar, sosyal durumlarına göre değerlendirilebilirler. Olaylar, Ege’deki bir kasabada geçmektedir. Oraya tatil için gelen bir İhtiyat Zabiti’nin ağzından anlatılmaktadır. İhtiyat Zabiti, aynı zamanda su mühendisidir.

Romanda olaylar 1950’li yıllarda Demokrat Parti zamanında geçmektedir ve mekân olarak da güzel bir Batı Anadolu kasabası seçilmiştir. Romanın asıl kahramanı, kasabaya tatil yapmak üzere gelen İhtiyat Zabiti’dir. İhtiyat Zabiti, aynı zamanda su mühendisidir. Kasabaya ilk geldiğinde, kasaba halkından yakınlık görür, ama bekâr olduğu duyulunca kimse ona ev vermek istemez. Nahiye Müdürü İhtiyat Zabiti’ni, Ali Efe ile birlikte, Şarapçı Hidayet’e gönderir. İhtiyat Zabiti, yel değirmeninden bozma bir kuleye yerleştirilir. İhtiyat Zabiti kısa bir süre sonra, Avcı Nuri’nin aracılığıyla öğretmen olan Tevfik’le tanışır. Tevfik’le kısa bir sürede çok iyi arkadaş olurlar. İhtiyat Zabiti ve Öğretmen Tevfik, kasaba için ellerinden gelen her şeyi yapmaya isterler. Ancak bu amaçlarını gerçekleştirmek için toplumun kemikleşmiş

düşünceleriyle ve kalıplaşmış yapısıyla de savaşmak zorunda kalırlar. Kasabada, farklı partilerin temsilcileri olan Kadir ve Halim Ağa söz sahibidir. Bunlar kasabada sözü geçen kişilerdir ve her ikisi de kasabanın zenginlerindendir. İki Ağa arasında eskiye dayanan bir düşmanlık ve çekememezlik vardır. Onların arasında yaşanan bu sorun kasaba halkını da etkilemekte ve kasaba içinde huzursuzluklara sebep olmaktadır. Yıllardır kasabaya su getirilmemiştir. İhtiyat Zabiti ve Tevfik kasabaya su getirmek için canla ve başla çalışmaya başlarlar. Bu arada, İhtiyat Zabiti, içkili olduğu ve ay tutulduğu bir gece gerçek mi düş mü olduğunu bilemediği bir kıza âşık olur. Ancak, bu kızın kim olduğunu, ne yaptığını bir türlü öğrenemez. Halim Bey'in zeytinliklerinde çıkan bir yangın kasaba halkının bir araya gelmesine vesile olur. Bu olaydan sonra Halim Bey, zeytinliklerin yanmasını önlemek için çok uğraşan İhtiyat Zabiti'ni konağına yemeğe davet eder. İhtiyat Zabiti, orada Halim Bey'in yeğeni olan Nemide ile tanışır. Ay tutulduğu gece gördüğü kızın Nemide olduğunu anlar. Durumu Tevfik'e anlatmaya karar verir. Tevfik aracı olur. Halim Bey, İhtiyat Zabiti'nin bu isteğini geri çevirmez ve bu isteğe çok sevinir. Bayramın ikinci günü kasabaya su getirilme işi de tamamlanır. Kasaba halkı böylelikle çifte bayram yaparak sevinçlerini paylaşırlar. Bu arada İhtiyat Zabiti ve Nemide bayramın üçüncü günü nişanlanırlar ve İzmir'de yaşamaya karar verirler. Bayramın dördüncü günü kasabadan ayrılmak üzere yola çıkarlar. Tevfik de onlarla beraber gider.

1.2.3. Cemo (1966)

Romanın ilk basımı 1966'da yapılmıştır. Roman, iki bölümden oluşmaktadır. Romanda iki anlatıcı söz konusudur. İlk bölümde anlatıcı olarak Cano, ikinci bölümde ise Memo yer alır. Bu roman 1967 yılında Türk Dil Kurumu Ödülünü almıştır. Biz incelememizde Cemo'nun, 2012 yılında Can Yayınları tarafından yapılan 14. basımını ele alacağız.

Yazar Cemo'daki şahısları yerel dilleriyle konuşturur. Kişiler Anadolu insanıdır ve bunlar Doğu Anadolu'nun köylerinde yaşayan kişilerdir. Kemal Bilbaşar, Doğu Anadolu insanının sorunlarını destansı bir hava içerisinde vermiştir.

Cemo, Kemal Bilbaşar'ın Doğu Anadolu insanının yaşayış biçimini irdelediği romanıdır. Romana adını veren Cemo, babası Cano ve kocası Memo tarafından anlatılır. Roman iki bölümden oluşur.

Romanın ilk bölümü Cemo'nun babası Cano'nun ağzından anlatılmıştır. Cano, yanında kaldığı beyin çok sevilen kullarından biridir. Cano'nun beyi için yapamayacağı hiçbir şey yoktur.

Değirmenci Cano, bir beyin yanında çalışmaktadır. Bey, ona çok güvenmekte, özel işlerini Cano'ya gördürtmektedir. Bey, bir başka beyin kızı olan Kevi'ye gönül vermiş. Fakat Kevi'yi babası daha zengin bir başka Bey'e satmıştır. Cano'nun Bey'i Cano'yu yanına çağırarak Kevi'nin gelin gideceği gün onu kaçırp kendisine getirme vazifesini verir. Kevi'yi kaçıran Cano, dağda Kevi'ye âşık olur. Kevi de ona karşılık verince Cano ve Kevi kaçak yaşamaya başlarlar. Bu arada Cano ile Kevi'nin bir kızı dünyaya gelir. Bu kızın adını Cemo koyarlar.

Aradan üç sene geçtikten sonra beyler Cano ile Kevi'nin peşlerini bırakmak zorunda kalmış. Çünkü Urum diyarında bir paşa, Osmanlı padişahına başkaldırmıştır. Bu paşa, şıhlara, ağalara ve beylere haber salmıştır. Bu Paşa ise Mustafa Kemal'dir. Artık, kimse kimseye zulmetmeyecektir. Bu yüzden bey ve ağalar menfaatlerini korumak için bir çıkar yol aramaya başlamışlardır.

Cano, Paşa yanlısı olan Şih Mahmud'un yanında kalmaya başlar. Bu arada Kevi ikinci çocuğuna hamiledir. Cano ile Kevi Şih Saitliler'e açılan savaş nedeniyle ayrılmak zorunda kalırlar. Savaş oldukça uzun sürer. Drahini, Hani, Palu, Pirani çevresinin şıhları, beyleri ve ağaları da Şih Sait'i desteklerler. Buna rağmen Şih Sait savaşı kaybeder ve öldürülür. Cano, savaşlarda elde ettiği ganimetlerle, ağa olmaya karar verir. Ancak, geri döndüğünde Kevi'den hiçbir iz yoktur. Bunun üzerine Cano, Şih Mahmud'un yanından ayrılmak ister. Şih Mahmud Cano'nun ayrılmasına engel olmak için kızını ona vereceğini söylese de Cano bu teklifi kabul etmez.

Kızı Cemo'yu alarak bir değirmene gider ve orada değirmencilik yapmaya başlamıştır. Cano'yu hayata bağlayan tek şey çok sevdiği güzel kızı Cemo'dur. Var gücüyle onu yetiştirmeye çalışmaktadır. Cano, kızı Cemo'yu

tam bir savaşçı gibi ve kendi bilgileriyle yetiştirir. Cemo, büyüyünce tam bir erkek gibi, güçlü kuvvetli aynı zamanda çok güzel bir kız oluvermiştir.

Civardaki tüm zenginler, ağalar ve beyler Cemo'yu istemektedir. Fakat Cano, kızı Cemo'yu sevdiği veya seveceği birisi ile evlendirmeye kararlıdır. Cemo hiçbirine razı değildir. Cano'nun beyi dahi Cemo ya talip olur.

Bu arada, Şıh Sait'le birlik olan Sorikoğlu da Cemo'ya talip olmuştur. Cano ise Sorikoğlu'nun ağalık gururunu zedelememek ve Sorikoğlu'nu köylüsüne küçük düşürmemek için, Cemo'nun para ile satılık olmadığını ve yiğitlere söz verdiğini söyler. Bir süre sonra Şeyh Mahmut'un şehirde avukat olan oğlu köyü başka bir ağaya satmaya karar verir. Sorikoğlu da köye talip olmuştur.

Bir gün, Sorikoğlu, Cemo'yu kaçırmaya çalışır ama çok iyi dövüşçü olan Cemo ile başa çıkamaz. Sonunda baba ile kız bir karara varırlar. Cano, karlar yağmaya başladığında dövüşte başarılı olan kişiye kızını verecektir. Köyün delikanlıları da Cemo'yu almak için o günü beklemeye başlarlar.

Memo'ya gelince onun da ailesi Şeyh Sait tarafından öldürölmüş. Dayısı tarafından yetiştirilmiş ve çancılık sanatını öğrenmiş bir gençtir. Memo, şah kızı olan Senem'e âşık olmuş ama kendisi bir bey olmadığı için şah onu kovmuş ve tutuklattırmiştır. Memo, askere alınıp Diyarbakır'a gönderilmiştir. Askerden döndüğünde Senem'in evlendiğini duyunca çok üzölür. Yengesi sürekli onu bir kız ile evlendirmeye çalışmaktadır. Memo ise hiçbir kıza yüz vermemektedir.

Artık ilk kar düşmüştür ve yarışma günü gelir. Cemo'yu isteyenler Kargadüzü'nde önce birbirleriyle güreşirler. Sona kalan, Cemo'yla güreşecektir. Ne var ki, güreşenler bir bir yere serilir. Cano sözünü tutar ve yapılan yiğitlik yarışında Cemo bütün yiğitlerle yaptığı dövüşleri kazanır. Cemo'yla güreşecek kimse kalmaz. Bu sırada uzaktan çan sesleri duyulur. Gelen Çancı Memo'dur. Cemo gelen Memo'yu görür görmez ona âşık olur. Onunla dövüşmeden, onu kendisine eş olarak seçer. Memo Cemo'yu terkisine alarak yola koyulur. Babasından Cemo'yu ister. Cano büyük bir mutlulukla kızını Memo'ya vermiştir.

Memo, karısı Cemo'yu alarak dayısının evine götürür. Fakat Memo'nun yengesi kendi istediği kızı almadığı için Memo'ya çok kızıp evi terk eder.

Bu arada Cano'nun kaldığı köyü Sorikoğlu en sonunda satın almayı başarmış ve Cano'nun kaldığı köyün ağası olmuştur. Kızını vermediği için düşman olduğu Cano'ya eziyet edecektir. Sorikoğlu toprakları köyün beyinden satın alır. Köylülere eziyet etmeye başlar. Onlardan para ister, uydurma borç senetleri düzenler.

Memo, Askerdeki iyi anlaştığı komutanından yardım istemeye gider. Toprak reformundan dolayı ve askerdeki komutanının sayesinde Çakalgediği denilen terk edilmiş bir köyü onarırlar. Köylünün yarısı Sorikoğlu'nda kalır, öbürleri oraya göçer

Memo ve arkadaşları tarlaları birlikte ekip biçecek ve hiçbir ağaya vermeyeceklerdir. Köylüler, ağasız, beysiz düzeni ilkin yadırgarlar. Sonra yavaş yavaş alışırlar. Elbirliğiyle işleri yürütürler. Önce her şey yolunda gider. Fakat Sorikoğlu başlarına bela kesilecektir. Memo ile Sorikoğlu'nun arası açılmıştır. Sorikoğlu kaymakamla işbirliği yapar. Çeşitli iftiralarla Cano'yu ve köyün işe yarar öbür erkeklerini hapse attırır. Memo ile arkadaşı Cemşido oç almak üzere sözleşirler.

Cemo'nun evliliğinin üzerinden uzun süre geçmesine rağmen çocuğu olmamıştır. Bu durum Cemo'nun çok üzülmesine neden olur. Sonunda, Cemo hamile kalır. Memo da çanlarını satmak için Dersim'e gider. Dersim zor bir dönemden geçmektedir. Çan pazarcılığı umduğu gibi geçmez. Dersim'de halk hükümetin dağı yarıp yol döşemesine kuşkuyla bakmaktadır.

Memo, Dersim'den dönerken Tujik Deresi'nde Sorikoğlu'nun adamları tarafından pusuya düşürülür. Memo, gözünü açtığında ölmüş sandığı Senem'le karşılaşır. Memo'yu Senem'in adamları kurtarmıştır. Memo, Senem'den bir de oğlunum olduğunu öğrenir. Memo, Senem'in obasında kalmaya başlar ve obanın beyi ilân edilir.

Memo, bey olmuş ama Cemo'yu da merak etmektedir. Cemo'yu yanına almak için yola çıkar. Yolda karşılaştığı arkadaşı Cemşido'dan olan bitenleri öğrenir. Çakalgediği'ne yerleşen halk Sorikoğlu'nun kefilliğiyle bankadan para

çektığı için, Sorikoğlu halka kan kusturmaktadır. Cemo, Sorikoğlu yüzünden bebeğini kaybetmiştir. Sorikoğlu'na baskın düzenledikleri için erkekler hapse atılmıştır. Memo, Sorikoğlu'na baskın düzenlemeye karar verir. Hapishaneye atılan Cano'nun ve hastahanede olan Cemo'nun yanına, nasıl olduklarını öğrenmek için adam yollar. Cemo'nun iki gün önce kaymakam vekilinin yanına gönderildiğini öğrenir. Fakat Cano hakkında bir bilgi edinemez. Cemo, kaymakam vekili tarafından, Sorikoğlu'na çengilik yapmak üzere götürülmüştür. Memo, adamlarıyla birlikte, Sorikoğlu'nun evine baskın yapar. Cemo, bu baskın sırasında Sorikoğlu'nu öldürür. Kaymakam Vekili ise; kaçırmaya çalışırken uçurumdan aşağıya düşerek ölür. Memo, Cemo'yu ve alarak Dersim'e doğru yola çıkar.

1.2.4. Memo (1969)

Romanın ilk basımı 1969 yılında yapılmıştır. Memo, Cemo'nun devamı niteliğinde olan bir romandır. Olaylar aynı çevrelerde geçer. Biz incelememizde, bu kez Şıh Kızı Senem'in ağzından anlatılan Memo'nun, 2015 yılında Can Yayınları'ndan çıkan 3. basımını ele alacağız. Memo, beş bölümden oluşmuştur. Her bölüm de kendi arasında yine bölümlere ayrılmıştır.

Kemal Bilbaşar, güçlü gözlem yeteneği sayesinde kaleme aldığı romanlarında halkın özellikle de Anadolu halkının sorunlarına eğilir. Cemo'da dile getirdiği Doğu Anadolu insanının sorunlarını Memo'da kaldığı yerden devam eder.

Memo adlı romanı, kendisini “Monzur gözesinin dikensiz gülü diye” niteleyen, Şıh kızı Senem anlatır. Senem, Ke... Uşağı'nın ünlü şahı olan Şıh Abdo'nun tek çocuğudur.

Şıh Sait, Osmanlı'ya karşı isyan etmeleri için Şıh Abdo'nun da kendisine katılmasını istemiş ancak Şıh Abdo, bunu kabul etmemiş ve Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını bildirmiştir. Bundan dolayı Şıh Sait, yakalandıktan sonra, Şıh Abdo'ya da iftira atarak onun asılmasına neden olmuştur.

Şıh Abdo ölünce, dayısı Seyit Paşo, Senem'in annesini Şıh Persin adında bir ağayla evlendirir. Şıh Persin oba halkına eziyet eder. Bu arada Senem de büyümeye başlamış ve gittikçe daha da güzelleşmiş. Senem obalarına çan

pazarlamaya gelen Çancı Memo'ya âşık olmuştur. Şih Persin, Senem'i Memo'ya vermez ve Memo'yu obadan kovar. Azber ağası Huso'nun da obadan ayrılmasıyla Senem yalnız kalır. Senem kısa bir sürede üç karısı bulunan, yaşlı bir Diyarbakır şihına, Şih Abuzer'e satılır. Türlü eziyetlere maruz kalan Senem, Şih Abuzer'in oğlu olan Seyit Vehhap'ın da tacizlerine göz yummak zorunda kalır.

Şih Abuzer, Diyarbakır komutanını sünnet düğününe çağırdığında, komutanın seyisliğini yapan Memo'yla Senem orada karşılaşırlar. O geceyi beraber geçirirler ve iki ay sonra Diyarbakır'da buluşmak üzere ayrılırlar. Senem Diyarbakır'a buluşma gününden iki gün önce varır ancak Memo'yu bulamaz. Senem Şih Abuzer'in oğlu Seyit Vehhap tarafından bulununca Diyarbakır'a dönmek zorunda kalır.

Seyit Vehhap, Senem'i sevmektedir bu yüzden Senem'e onu kaçırmayı teklif eder. Babasına söyleyeceği yalanları da planlamıştır. Şih Abuzer'e Senem'in kendisini Dicle'ye atarak boğulduğunu söyleyecektir. Senem, Seyit Vehhap'tan nefret ettiği halde Memo'ya kavuşma ümidiyle bu teklifi kabul eder. Kısa bir süre sonra Sofi'nin yardımıyla Seyit Vehhap'tan da kurtulur. Sofi, Senem'in Dersim Yaylası'na ulaştırmayı başarır. Senem, Şih Persin'den kaçan oba halkının Demen Uşağı'nın şihı olan Şih Cebrail'in yanına yerleştiklerini öğrenir. Bu arada oba halkı Senem'in Dicle'de boğulduğuna inanmaktadırlar. Senem'in ölümü için yas tutmaktadır. Senem'in yaşadığını öğrendiklerinde ise oba halkı sevince boğulur. Şih Persin'i öldürmek için yola çıkmış olan Sofi ise; Şih Persin'in adamları tarafından öldürülür.

Oba halkı Senem'e bağlılığını bildirir. Senem'in yaşadığını öğrenen Şih Persin, Senem'in geri verilmesini ister. Amacı, Senem'i yeniden Şih Abuzer'e göndermektir. Senem'in dayısı Seyit Raşo bu teklifi kabul etmez. Şih Persin'in oyunbazlığı sonucunda da Şih Persin'e baskın düzenlenir. Bu arada Ke... Uşağı'nın bir kısmı Senem'in yanına gelir.

Azbet Ağaları, obanın bir beye kavuşması amacıyla Memo'dan hamile kalan Senem'in evlendirilmesini isterler. Azbet Ağaları, uzun süren bir kararsızlıktan sonra, doğacak çocuğun erkek olması halinde Senem'in evlendirilmemesine karar verirler. Memo'dan başkasıyla evlenmek istemeyen

Senem'in duaları kabul olur ve Memo'ya benzeyen bir oğlu olur. İsmi de Memo koyar.

Öbür taraftan Şih Persin'in halka yaptığı eziyetlere devam etmektedir. Bu kez de Ke... Uşağı kullarını, taş toprak çektirmek için bir müteahhite kiralamıştır.

Öte yandan Seyit Raşo, Osmanlı'ya düşman kesilmiştir. En büyük engel olarak da Şih Persin'i görür. Senem'in güçlü bir aşiret şihinin oğluyla evlenmesini ve Şih Persin'e başkaldırmasını ister. Senem dayısına karşı gelemeyeceği için evlenmek zorunda kalacaktır.

Senem, obasından ve çocuğundan ayrılmak zorundadır. Şih Persin'e gözdağı vermek amacıyla Senem'in eşini seçmesi için Monzur Gözesi'ne gidilir. Yolda mola verildiğinde Senem uzaktan Memo'nun çingirdak seslerini duymaya başlar. Düş gördüğünü sanır ve Huso'nun sözleri Senem'i kendine getirir. Memo yaşıyordu çünkü. Törenin yapılacağı alana, Memo'nun ölmediğini duyurmaya giderler. Seyit Raşo, Senem'in ve Memo'nun nikâhını kıyar. Şihlar ve seyitler de Dersim yoluna baş koymaya ant içerler. Obaya geri dönmek için yola çıkarlar. Ancak Memo düşüncelidir ve Senem ile pek ilgilenmez. Senem ise bunun nedenini anlayamaz.

Memo, Huso'dan Osmanlı'ya karşı saldırı düzenleneceğini öğrendiğinde, buna bir anlam veremez. Huso'nun söylentilere kulak asmamasını, Osmanlı'nın marabayı destekleyeceğini anlatır.

Senem, Memo'nun Zozanalı bir gelinle evlendiğini öğrenmiştir artık. Evlendiği kızın ismi Cemo'dur. Senem, Memo'nun obadan ayrılmasını önlemek için Cemo'nun üzerine kuma getirilmesine bile razı olur. Ancak Memo, Şih Persin'e haddini bildirmeden obadan ayrılmayacaktır. Oba halkı Ke... Uşağı'nın bir Osmanlı ağasına satılacağını öğrendiğinde, Şih Persin'e baskın düzenlemek isterler. Memo, oba halkına bu işin silah zoruyla olmayacağını ve kendi toprakları için davacı olmalarını öğütler. Memo'nun bu teklifi uygun görülür. Memo ve Senem toplanan paralarla bir avukat tutmak için Elazığ'a giderler. Memo, komutanından yardım ister. Komutan onları, Avukat Nusrat Bey'e gönderir. Avukat, Senem'in dava açması için ilk önce

yaşadığını ispat etmesi gerektiğini söyler. Senem'in yaşadığını ispat etmek için, bazı kişilerin şahitlik yapması gerekmektedir. Ökkeş Dayı, Huso, Seyit Raşo, Demen Şihı Cebail, Senem'in ebesi ve seyisi olan Halo şahitlik yapacaktır.

Şih Persin yüzünden dava birkaç kez ertelenir. Mahkeme gününde de Şih Persin, şahitlerin hepsini yalanlar. O da şahitlik yapması için Şih Abuzer'i getirmiştir. Şih Abuzer Senem'i tanıyınca, Şih Persin buna karşı çıkar. Sıra Senem'in annesine gelir. Şih Persin Senem'in annesini de tehdit etmiştir. Nitekim, Senem'in annesi dayanamayarak kızına sarılacağı esnada, Şih Persin'in adamı Maho tarafından öldürülür. Bunun üzerine Şih Persin kaçır.

Bir süre sonra Şih Persin'in jandarmaya karşı koyduğu, haberleri alınır. Huso'nun korkusu, diğer aşiretlerin Şih Persin'e destek vermeleridir. Memo, Şih Persin'i yakalamaları için Kumandanından izin almaya karar verir. Paşa'dan olumlu cevap gelince yaptıkları baskın sonucunda. Şih Persin'i yakalamayı başarırlar. Oba halkı, yaptığı eziyetleri karşılığında Şih Persin'i öldürür. Şih Persin, hükümete ölü olarak teslim edilir.

Elaziz Paşası'ndan çeşitli hediyeler ve erzaklar alırlar. Elaziz Paşası onlara verilecek toprağın kullara dağıtılacağını Cumhuriyet Hükümeti'nin isteğinin Dersim halkını uğruluktan kurtarmak olduğunu söyler. Memo, verilen toprağı, oba halkına dağıtacağına söz verir. Seyit Raşo, halktan haraç toplayamayacağı için Memo'ya düşman kesilir.

Oba halkı artık huzur içindedir. Artık Memo'nun tek sıkıntısı Cemo'dur. Memo, Çakalgediği'nden tanıdığı Cemşido'dan, Sorikoğlu'nun yaptığı eziyetleri öğrenir. Memo, Cano'nun hapiste, Cemo'nun ise Sorikoğlu yüzünden ölen bebeğinden dolayı hastanede olduğunu öğrenince, Cemo'yu yanına getirmek için Çakalgediği'ne gider.

Memo'nun yokluğunda obaya gelen bir bölük jandarma ve birkaç vergi memuru, kulların birikmiş yol vergilerinin olduğu gerekçesiyle marabayı toplayarak götürür. Memo döndüğünde, yardım almak için Komutan'a gider, fakat ona ulaşamaz. Memo komutana ulaşamayınca, borç alarak, marabanın bir yıllık vergi borcunu yatırır. Memo, yapılan haksızlıklara daha fazla

dayanamaz ve obaları dolaşarak, şıhlara ve oba halklarına Şıh Saitli şıhların ne yapmaya çalıştıklarını anlatmaya karar verir. Huso da ona destek olacaktır. Bu kez de Memo'nun obadan ayrılmasıyla Tursun Onbaşı oba halkına zulmetmeye başlar.

Memo ve Huso obaya dönünce Tursun Onbaşı'nın halka yeniden eziyet etmeye başladığını görürler. Tursun Onbaşı'nın emriyle, ruhsatsız odun kesme bahanesiyle oba halkından birkaç kadın tutuklanır. Oba halkı, bu durum karşısında karakolu basmak ister. Tursun Onbaşı'yla anlaşmak üzere giden heyet içinde yer alan Huso, Tursun Onbaşı tarafından öldürülünce oba halkı ayaklanmaya karar verir. Memo'nun amacı ise Tursun Onbaşı'nın yaptıklarını Paşa'ya götürüp yaptığı zulmü ortaya dökmektir. Ancak bunu başaramazsa, Dersim'de büyük olayların yaşanacağını da farkındadır.

Anlaşmak için karakola gittiklerinde, jandarmayla oba halkı arasında çatışma çıkar. Halo da Tursun Onbaşı tarafından öldürülür. Marabalar da jandarmaları öldürür ve köprüyü yıkar. Memo, hükümeti karşılarına aldıklarının farkındadır ve yaklaşan tehlikeden korumak amacıyla Senem'i oradan uzaklaştırmaya çalışır. Ancak, Senem Zozana'ya giderek oğlunu Cemo'ya bırakır. Senem Dersim'e, Memo'nun yanına geri döner.

Romanın son sözü Hozat Seyyar Jandarma Alayı Yedek Asteğmeni tarafından dile getirilir. Bu şahıs, Hükümet bünyesinde çalışan birçok kişinin şıhların ve ağaların adamları olduklarını belirtir.

Memo karakola yapılan baskın sonuncunda yanlış anlaşılmış ve Osmanlı düşmanı olduğu sanılmıştır. Memo'nun en çok üzüldüğü şey ise Paşa'nın bile bu söylentilere inanmasıdır. Paşa, Memo'nun yakalanması için emir verir. Bu emirle birlikte Memo ve Senem, Seyit Raşo'nun yeğeni Rehber tarafından öldürülür.

1.2.5. Yeşil Gölge (1970)

Kemal Bilbaşar'ın Yeşil Gölge adlı romanı, 1969 yılında Milliyet gazetesinde “Şu 1945 Yılı” adıyla tefrika edilmiştir. 1970 yılında MAY edebiyat ödülünü alan romanda çok partili siyasî hayata geçiş dönemini yaşayan bir kasabadan kesitler yer alır. Biz incelememizde romanın, 2015

yılında Can Yayınları'ndan yapılan ilk basımını ele alacağız. Roman 26 bölümdür ve 477 sayfadan oluşmaktadır. Roman, B... Çayı boylarında yer alan Çarşı ve Gülbucağı semtinde geçen olayları konu alır.

Yeşil Gölge İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, çok partili hayata geçiş sürecinin bir Anadolu kasabasındaki yansımalarını halkın renkli yaşayışıyla bir araya getirerek anlatır. Arkasını iktidara dayayan kasabanın güçlü adamı Müezzinoğlu, her türlü haksızlığı ve zulmü yapan bir adamdır. Öte yandan kasabadan bazı kişiler de içten içe Müezzinoğlu'na muhalefet etmekte, onun kasabadaki hakimiyetini kırmaya çalışmaktadırlar.

Müezzinoğlu, çok varlıklı bir ağıdır. Cevizli Bahçe'de oturmaktadır. Cevizli Bahçe babasından kalmıştır. Kasabada olup biten her şeyden Müezzinoğlu'nun haberi vardır. Hasta olduğu için İstanbul'a giden Müezzinoğlu, iki yıl boyunca kasabadan uzak kalır. İki yıl sonra kasabaya döndüğünde, kasabada bazı şeylerin değişmiş olduğunu gören Müezzinoğlu, eski itibarına kısa bir süre sonra tekrar kavuşur. Müezzinoğlu'nun gözdesi olan Güllü Hacer de bu arada Kevser adlı bir kız çocuğunu evlat edinmiştir. Yaşından çok büyük gösteren ve alımlı olan Kevser'in Müezzinoğlu'nu etkileyebileceğini düşünen ve bu durumdan korkan Güllü Hacer, Kevser'e âşık olan Ahmet'in Kevser konusundaki zayıflığından yararlanarak, Kevser'i Ahmet'in evine göndermeyi başarır. Ancak, Ahmet'in babası olan Hacı Kadir'in de Kevser'e ilgisi vardır.

Müezzinoğlu, kâtibi Süleyman Efendi'den, Cevizli Bahçe'den demiryolunun geçeceğini öğrenir. Bu olay Müezzinoğlu için büyük bir sorun oluşturmaya başlar. Cevizli Bahçe'yi kurtarmak için çeşitli oyunlar çevirmeye başlar. Güllü Hacer'in isteği üzerine Hacı Kadir Belediye Başkanı, oğlu Ahmet ise Müezzinoğlu'nun Taştepe'deki pavlikânesine kâtip olur. Müezzinoğlu, bundan sonra Belediye'de istediğini yapabilecektir. Kitapta, Nalbur Hacı Raif, Hacı Raif'in damadı ve Halkevi Başkanı olan Fahri ve Hacı Raif'in en büyük destekçisi Yumurtacıların İsmail Paşa Müezzinoğlu'na karşı olan kişilerdir. Hacı Raif ise bir şarapçının Belediye Başkanı olmasının Müezzinoğlu'nu gözden düşüreceğini düşünerek Hacı Kadir'in Belediye Başkanı olmasına ses çıkarmaz.

Arap Müezzîn de müezzînlik sıfatından yararlanarak kasabadaki birçok kadınla rahatça ilişkiye kurabilmektedir. Kadınlara muska yazmakta, onlara okuyup üflemede ve bu sayede Hacı Kadir'in üç karısıyla da gizlice görüşmektedir.

Kısa bir süre sonra Müezzinoğlu Arap Müezzîn ile yakınlaşır. Arap Müezzîn de kendi çıkarları uğruna Müezzinoğlu'nun yanında yer alır.

Kevser'den dolayı babasıyla arası açık olan Ahmet, Kevserle birlikte Gülbucağı'nın düşkün kadınlarından biri olan Saniye'nin evine yerleşir. Taştepe'deki pavlikâne kâtiplik işinden de ayrılır.

Müezzinoğlu'nun kasabadaki nüfuzu gittikçe azalmaya başlar. Kasabaya yeni bir parti kurulacaktır. Kurulacak olan yeni parti için kasabaya gelen Parti Müfettişi de Müezzinoğlu'na yüz vermez. Parti Müfettişi'nin bu tutumu, Müezzinoğlu'nu büsbütün yıkar. Müezzinoğlu, bunun üzerine Arap Müezzînle plan yaparak Nalbur Hacı Raif'e nasıl zarar verebileceğini düşünür. Yumurtacıların Paşa İsmail'in oğlu olan Osman'la, Arnavut Muhtar Ömer Ağa'nın kızı Nadire evlenecektir. Nalbur Hacı Raif'in ve Yumurtacıların Paşa İsmail'in amacı, seçimlerde Arnavut Muhtar'ın da oylarını ele geçirmektir. Ama bu evlilik gerçekleşmez. Düğün gecesini, Yumurtacıların Paşa İsmail'in konağında, Arap Müezzîn tarafından yangın çıkarılır. Nadire ve Osman'la beraber, birkaç kişi de bu yangında can verirler.

Bu olaydan sonra, Müezzinoğlu bir süre evine kapanır. Bu arada Kevser'i de himayesine almıştır. Ancak, Cevizli Bahçe'den kesin olarak demiryolunun geçeceğini öğrenince felç olur. Tüm işler Arap Müezzîn'in elindedir artık. Müezzinoğlu'nun hastalığından yararlanan Arap Müezzîn'in tek amacı Kevser'le beraber İstanbul'a kaçmaktır. Bu yüzden, Müezzinoğlu'ndan bir şeyler koparmanın planlarını yapar. Kızının ve damadının, Müezzinoğlu tarafından öldürüldüğünü öğrenen Arnavut Muhtar, Müezzinoğlu'ndan öç almak için Müezzinoğlu'nun konağına geldiğinde, Arap Müezzîn tarafından Müezzinoğlu'yla bir odaya kilitlenir. Arap Müezzîn tarafından çıkarılan yangında her ikisi de can verir. Arap Müezzîn, Kevser ile birlikte kasabadan ayrılır.

1.2.6. Yonca Kız (1971)

Kemal Bilbaşar'ın “Yonca Kız” adlı romanı toplam 16 bölümden ve 184 sayfadan oluşmaktadır. Her bölüm içerdiği konuya göre isimlendirilmiştir. Biz incelememizde, romanın Can Çocuk Yayınları tarafından 2017 yılında yapılan 34. baskısını ele alacağız.

Kemal Bilbaşar'ın çocuklar için yazdığı bu roman küçük bir kızın yaşadığı serüveni dile getirir.

Yonca Kız'ın yaşadığı kasabada çocuklar oyun oynamasını bilmezler. Fakat o bölgeye has işleri iyi yaparlar. Evin erkekleri başka kentlere para kazanmak için giderlerken ev hanımları tezgâhlarının başına geçip büyük gayretle çalışırlar. Yonca Kız'ın annesinin adı Gonca, babasının ise Mehmet'tir. Yonca Kız henüz yeni doğmuşken Kale kasabasında yerleştikleri yer heyelan bölgesi olarak kabul edilir ve evlerinden çıkmak zorunda kalırlar. Bu bölgede yaşayan erkekler üç yıl boyunca burada yapılan yeni binaların inşaat işlerinde çalışır, binalar tamamlandıktan sonra ise yeni evlerde oturmak için herkesten para istenince Yonca Kız'ın babası Mehmet, ailesini alarak İzmir'e göç etmek zorunda kalır. Yonca Kız büyük şehirden oldukça etkilenir ve meraklı gözlerle her şeyi gözlemeye başlar. Mehmet Torlak, İzmir'de bulunan akrabaları olan İbrahim Bey'in yanına gitmeye karar verir. İbrahim Bey ise onları bir akraba gibi değil de iş isteyen bir yabancı gibi karşılar. Mehmet'e kapıcılık işini veren İbrahim Bey Yonca Kız'ın annesi Gonca'ya ise köşkte çalışacağını söyler. Köşke gelen Yonca Kız ve ailesi İbrahim Bey'in eşi ve kızı tarafından da samimi karşılanmasa da Mehmet'in teyzesi olan Ayşe Hanım ve köşk çalışanlarından Arap Sultan Bacı onları içten karşılar. Böylece Yonca Kız ve ailesinin köşkteki hayatları başlar. Fakat Yonca Kız ve ailesinin köşk hayatları fazla uzun sürmez. Bir gün, İbrahim Bey'in kızı Şehvar'ın oyuncaklarını kırıp Yonca Kız'a iftira atması ile birlikte gelen ev hanımının tepkisi yüzünden Yonca Kız ve annesi Gonca uzun süre ağlar. Akşam durumu öğrenen Yonca Kız'ın babası köşkten ayrılma kararı alır ve ufak bir ev bulup oraya taşınırlar. Kapıcılıktan da ayrılan Mehmet Torlak, İbrahim Bey'in fabrikasında işe girer. Yonca Kız ve ailesinin köşkten ayrılmasına en çok da Mehmet Torlak'ın teyzesi Ayşe Hanım üzülür. Mehmet Torlak da fabrikada

alışan diğeri işçiler gibi Boğaziçi'nde bulunan bir yere gecekondur yapmak ister. Arsa işini ayarlar. Fakat evi yapacak parası yoktur. Evin nasıl yapılacağı konusunda bir arkadaşından tavsiye aldıktan sonra gerekli parayı bulmak için Ayşe Teyzesinin yanına gider ve ona İbrahim Bey'in kendisine para verip vermeyeceğini sorar. Ayşe Hanım İbrahim Bey'in para vereceğini gidip kendisiyle görüşmesini söyler. İbrahim Bey'in yanına giden Mehmet Torlak bu kez farklı bir İbrahim Bey görür karşısında. O, artık emir veren ve soğuk davranan İbrahim Bey değildir. Onun yerine gayet candan davranan ve parayı veren aynı zamanda ne zaman ihtiyacı olursa gelip isteyebileceğini söyleyen bir İbrahim Bey vardır karşısında. Ertesi gün evin yapılacağı yere giden Mehmet Torlak evin bulunduğu yerin başkaları tarafından alındığını görür ve tartışma başlar. Bu tartışma kavgaya döner. Tartışmada, Mehmet Torlak bilinmeyen bir kişi tarafından öldürölür. Gonca ise çılgına döner kendisini yerden yere vurur. Henüz durumu anlayacak yaşta olmayan Yonca Kız ise durumu kavrayamaz söyleyenlerin dediğı gibi babasının cennete gideceğine inanır fakat sonradan cennete gidenlerin bir daha gelmeyeceğini öğrenince o da kendini tutamaz ve ağlar. Mehmet Torlak'ın ölüm haberi Ayşe teyzesini de çok üzer. İbrahim Bey'in eşi yüzünden yani gelinden dolayı Yonca Kız ve annesi Gonca'yı köşeke alamıyordu. Bu duruma are olarak Bursa'da bulunan ve çocuğu olmayan kardeşi Hatice Hanım gelir. Hatice Hanım Yonca Kız ve annesini ziyarete geldiğinde Gonca iştedir. Hatice Hanım Yonca Kız'ı çok sever, Yonca da Hatice Hanım'ı çok sever. Hatice Hanım onları evinde birlikte yaşamaya davet eder. Yonca Kız'ın annesi Gonca başlarda gitmek istemez. Fakat böylesi bir durumun kızı Yonca için yararlı olacağını ve onun geleceğini düşünmesi gerektiğini düşünür ve bu teklifi kabul eder. Bursa'ya koca ninesi Hatice Hanım'ın dizinde giden Yonca Kız tıpkı İzmir'e ilk geldiklerindeki meraklı bakışları gibi Bursa yolculuğunda da meraklı bakışlarla yolları izler. Konağa geldiklerinde odasında büyük bir bebek oyuncak onu bekler. Yeni yerlerinde oldukça mutlu bir hayat onları bekliyor. Birbirinden farklı hayvanlar, ağaçlar, bahçeler ve güzel bir yaşam onlar için başlamıştır artık. Yeni hayatlarına çabuk alışırılar. Hatice Hanım, Gonca Ana'ya "gelinim" diyor, onun fazla iş yapmasına izin vermiyordu ve Yonca Kız iyi yetişsin diye eğitimini üstlenir. Hatice Hanım, evin bahçenin bir bölümünü Yonca Kız ve arkadaşları için oyun parkı yapmaya karar verir. Ancak, bunu hiç kimseye

söylemez. Gonca Ana ve Yonca Kız'ı, kaplıcası olan bir otele, birkaç gün istirahat etmeleri için gönderdi. Bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra çağırılırlar. Bu durum karşısında Yonca Kız ve arkadaşları çok sevinirler. İlkokula başlama günü geldiğinde, Yonca Kız'ın nüfus kâğıdı olmadığı ortaya çıkınca, Hatice Hanım, Yonca Kız'ı kendi nüfusuna kaydettirmeye karar verir. O yaz hep birlikte Uludağ'a tatile çıkarlar. Orada dağda çocuk hırsız olan Çingene Hasan tarafından kaçırlır. Bu durum herkeste derin bir üzüntü bırakır. Her tarafı Jandarmalar ve çevredeki insanlarla birlikte ararlar. Ertesi gün, Jandarmalar Yonca Kız'ın kanlı elbiselerini bulur ve onun da köpeğinin de canavarlar tarafından parçalanıp kaçırıldığına karar verirler. Gazeteler, “canavarlar tarafından kaçırılıp parçalanan küçük kız” diye haberler yaparlar. Çingene Hasan'la karısı Cevriye, Yonca Kız'ı Asiyeye kılığına sokmak için haftalarca çalışırlar. Bir süre sonra Yonca Kız, yüzü güneşten kavrulmuş, saçları yıkanmamaktan keçeleşmiş, entarisi yamalı, sarıçiçekli Çingene Asiyeye olup çıkar. Bahar gelince, panayır panayır dolaşmaya başlarlar. Çingene Hasan'ın kurduğu çadırda, Yonca Kız ve hayvanlar gösteriler yaparlar. Yonca Kız bu yaşayıştan usanmış, her an kaçmanın yollarını aramaya başlamıştı. Bir gün Hasan ve kardeşi yemeğe iner ve Yonca Kız da önünde duran kamyonun kasasına köpeği ile atlayıp kaçmayı başarır. Kamyon şoförü uyumak için bir kenarda durunca, Yonca Kız köpeği ile birlikte kamyonun atlar ve en yakın kasabaya yürüyerek gelirler. Çocuğu olmayan Kezban adında bir kadın onları evine götürür. Kocasını Ali ile birlikte Yonca Kız'ı evlatlık edinirler.

Bir gün, oturdukları kasabaya panayır kurulur. Yonca Kız gitmek istemediğini belirtmesine rağmen Urgancı Ali onları zorla götürür. Orada Çingene Hasan'la karşılaşır. Yonca Kız onu hemen tanır ve ağlamaya başlar. O zaman Çingene Hasan'ın yaptığı her şey ortaya çıkar. Nihayet, halk ve iki jandarma ile beraber Hasan'ı yakalarlar. Çingene Hasan her şeyi itiraf eder. İzmir'de bir fabrika sahibi ile hanımının kendisine para vermesi üzerine bu işi yaptığını açıklar. Yonca Kız İse Urgancı Ali ve karısı Kezban ile birlikte Bursa'ya gelir, önce okulu, okuldaki öğretmeni vasıtası ile de köşkü bulurlar. O gün köşk çok kalabalıktır. Çünkü bahçenin arkasındaki oyun parkının ismini kaybolan kızın hatırasına “Yonca Kız Parkı” koymuşlar, bütün çocukların kullanması için tören tertip etmişlerdi. Yonca Kız'ı karşılarında görünce,

ortalık tam bir bayram yerine döner. Hatice Hanım, Kezban kadını muayene ettirerek, çocuğu olabileceğini doktorlardan öğrenir. Urgancı Ali ve arkadaşlarının kuracakları kooperatif için bankadan gereken kredinin çıkartılması için talimat verir. Artık onlar da ailenin bir parçası olurlar. İbrahim Bey, Hanımı, Çingene Hasan ve İbrahim Bey'in Mehmet Torlak'ı öldürtmek için kiraladığı iki adamla birlikte ağır hapse mahkûm edilirler. Hatice Hanım, Şehvar kızı da yanına getirir. Yonca Kız ve Şehvar kız artık birlikte okula giderler ve onlar için, “İki Melek Kız” demeye başlarlar.

1.2.7. Başka Olur Ağaların Düğünü (1972)

Kemal Bilbaşar'ın “Başka Olur Ağaların Düğünü” adlı romanının ilk basımı 1972 yılında yapılmıştır. Roman toplam üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm kendi arasında on üçe, ikinci bölüm on bire, üçüncü bölüm ise; sekize ayrılmıştır. Romanın sonunda bir de “Sonuç” bölümüne yer verilmiştir. Biz incelememizde, romanın Can Yayınları tarafından 2013 yılında yapılan ikinci basımını ele alacağız.

Romanda olaylar bir kasabada geçmektedir. Beşparmak dağlarının Menderes Ovası'na bakan yamaçlarında, ufak bir köyken savaştan sonra hızla büyüyerek Bucak Merkezi olmuş bu kasabanın en ünlü ağaları Osman Ağa ve Hüseyin Ağa'dır.

Kocasının ölümünden sonra dul kalan Fatma Bacı maddi zorluk yaşamaktadır. Oğlu Murat tıp fakültesini bitirerek kasabaya döner. Kasabaya döndüğü gün Osman Ağa'nın kızı Menekşe onu elde etmek için çeşitli oyunlara başvurur. Osman Ağa'nın kızı Menekşe daha ilk görüşte Doktor Murat'a âşık olur. Türlü planlarla hastalanıp, Murat'ı görme çabası içine girer. Murat da Menekşe'ye karşı boş değildir. Ancak Osman Ağa'nın asalet meraklısı olmasına katlanamadığı için Menekşe'den uzak durur. Kasabanın en zenginlerinden biri olan Hüseyin Ağa da oğlu Tahir ile Menekşe'yi evlendirmek istemektedir. Eğer evlenirlerse beş bin dönümlük bir tarlanın sahibi olacaktır. Kızı Hüsniye'yi de Murat'ın Menekşe'den vazgeçmesi için Murat ile evlendirmek istemektedir. Ama Menekşe'nin gözü Murat'tan başkasını görmez. Tahir'den de nefret eder. Hüsniye'nin de yolunu beklediği bir nişanlısı vardır.

Tahir ve Murat okul arkadaşı olmalarına rağmen, Tahir, Murat'ı kıskandığı için ona yüz vermez. Araya Menekşe girince de bu kıskançlık, bir düşmanlığa dönüşür. Bu arada, Murat evinin bir bölümünü muayenehaneye dönüştürür. Kasabanın tüm sağlık sorunlarıyla ilgilenmeye çalışır. Kendi yaptıkları ilaçlardan medet uman insanlar, Murat'ın birkaç hastayı iyileştirmesi üzerine, artık Murat'tan yardım almaya başlarlar. Kısa bir süre sonra, Murat tüm kasabalı tarafından saygı gören biri haline gelir. Murat, Hüseyin Ağa'nın kendisini kızıyla evlendirmek istemesine bir anlam veremez. Fatma Bacı ise; oğlunun bir an önce evlenip mutlu bir yuva kurmasını ister.

Bir süre sonra Hüseyin Ağa, Menekşe'yi oğlu Tahir'e ister. Osman Ağa Menekşe'yi Tahir'e vermek istemediği halde, Hüseyin Ağa'yı kırmamak ve onun cimriliğinden faydalanmak için büyük şehirde düğün yapılması karşılığında kızını Tahir'e vereceğini söyler. Hüseyin Ağa, düğünün bu şekilde çok masraflı olacağını bildiği için teklifi reddeder. Ancak pişman olur. Çünkü, bu evliliğin kendisine çok faydası olacaktır. Hüseyin Ağa ise bu durum karşısında bu düğünü yapmak için başka bir yol bulur, kendi traktörüyle Osman Ağa'nın traktörünün yarışmasını ister. Hüseyin Ağa, yarışı kazanırsa Menekşe onun oğluyla evlenecektir.

Hüseyin Ağa, Arabacı Sülümanla iş birliği yaparak, Osman Ağa'nın traktörünü kullanacak olan makinisti kandırarak onu kasabadan uzaklaştırır. Böylece, Osman Ağa'nın traktörünü kullanacak kimse kalmamıştır. Bu sırada Murat, Osman Ağa'nın imdadına yetişir. Ancak, Arabacı Sülüman'ın yaptığı hilelerle, yarışı kaybeden Murat, utancından kasabayı terk eder. Tahir yarışı kazanınca düğün hazırlıkları başlar. Düğün İstanbul'da yapılacaktır. Tahir, düğün sırasında komik duruma düşerek Menekşe'nin gözünde daha da küçülür. Düğünün yapıldığı mekânda garsonluk yapan Tuzsuz Bekir ise Tahir'in okul arkadaşıdır. Bekir aynı zamanda Murat'ın da arkadaşıdır. Ancak Tahir arkadaşını tanımamazlıktan gelir. Murat, o gece tesadüfen Menekşe'nin ve Tahir'in düğününün yapıldığı otele gelir. Bekir, okul arkadaşı olan Murat'ın konuşmalarından Menekşe'yi sevdiğini anlamıştır.

Menekşe ve Tahir düğünde iyice sarhoş olmuştur. Menekşe, lavaboya gitmek için dışarı çıkarken, sarhoş olduğu için odasını karıştırmamak amacıyla,

odasının kapısına bir havlu bırakır. Bekir de durumu bildiği için havluyu alarak Murat'ın odasının kapı koluna asar. Menekşe, sabah uyandığında kendisini Murat'ın yatağında bulur. Bunu fırsat bilip ailesine, Murat'ın kendisini kaçırdığı yalanını uydurur. Murat olan bitenden bir şey anlamaz ancak, Menekşe'yi sevdiği için Menekşe'nin yalanına karşı çıkmaz. Murat, Hüseyin Ağa'nın yaptığı düğün masraflarını karşılama sözüyle Menekşe'yle evlenmek istediğini söyler. Menekşe ve Murat, kısa bir süre sonra evlenirler ve mutlu bir yuva kurarlar. Hüsnîye de evi terk edip yavuklusunun yanına gider. Tahir ise bu ezikliği daha fazla taşıyamayarak kasabadan kaçır. Osman Ağa ise asalet sevdasından vazgeçer.

1.2.8. Kölelik Dönemeci (1977)

Romanın ilk basımı 1977 yılında yapılmıştır. Romanın başında, romanda adı geçen kişilerin adları ve kim olduklarıyla ilgili 7 sayfadan oluşan bir bölüm vardır. Roman Ferah Ali Paşa'nın Kâtibi Haşim Efendi'nin Tezkiresi'nden uyarlamayla başlar. Bu bölüm de 38 sayfadan meydana gelir. Bu bölümde Ferah Ali Paşa'nın İstanbul'a çağrılış sebebi, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve Çerkez aşiretlerinin içyapısından bahsedilmiştir. Ferah Ali Paşa'nın, Soğucak Muhafızı olarak Çerkeziistan'a gönderilmesiyle, tezkireye ara verilir ve roman başlar.

Roman toplam 9 bölümden. Her bölüm, yine kendi arasında bölümlere ayrılmıştır. Romanın sonunda, romanda geçen Çerkezce sözcüklerin anlamlarının verildiği küçük bir sözlüğe de yer verilmiş ve romanın sonunda, yine Ferah Ali Paşa'nın Kâtibi Haşim Efendi'nin Tezkiresi'nden uyarlamayla “Soğucak Seferi'nin Sonu” başlığı altında bir bölüm yer almıştır. Biz, yaptığımız incelemede, romanın Can Yayınları tarafından 2015 yılında yapılan birinci basımını ele aldık.

Pşi Kaytuk Dole, Jana aşiretinin beyidir. Aşağı Bozdok Beyi'nin kızı Satanya ile evlidir. Bu evliliğe her ikisinin ailesi karşı çıkmasına rağmen yine de evlenmişlerdir. Pşi Kaytuk damızlık cariyeye yetiştiricisidir. Bu cariyeler içinde en beğendiği de Zızlan'dır. Asıl adı ise İlona'dır. Pşi Kaytuk en sonunda Satanya'yı terk ederek İlona'yla beraber yaşamaya başlar. Bu dönemde Kırım'ın başında Şahin Giray bulunmaktadır. En önemli Çerkez aşiretleri

Şahin Giray'a bağlıdırlar. Bu yüzden Çerkezistan'da olup biteni öğrenmek için Soğucak Muhafızı olarak gelen Ferah Ali Paşa'yı hoş karşılamazlar. Şahin Giray'a karşı olan damadı Zanoğlu ise; Ferah Ali Paşa'nın iyi niyetlerle Soğucak'a yerleştiğini aşiret reislerini inandırmaya çalışır.

Aşağı Bozdok beyi Pşi Bonyak Şore ise; oğlu Şardan'ı Şapsih beyi Perit Hajan'ın kızıyla evlendirmek istemektedir. Böylece, Şapsih beyi ile iyi ilişkiler kurabilecektir. Şapsih beyi de kızını Ferah Ali Paşa'yla evlendirmek istemektedir. Bunu da Zanoğlu'yla beraber kararlaştırmışlardır. Bu arada Satanya, aldatılmayı kabullenemez ve babası Pşi Bonyak Şore'nin yanına yerleşir.

Aşağı ve Yukarı Bozdok beyleri, içlerindeki şüpheleri yok etmek için Ferah Ali Paşa'yı ziyaret etmeye karar verirler. Ferah Ali yeni bir kale inşasına girişmiştir. Amacı, Çerkezlerle kaynaşmak ve askerleriyle onların kızlarını evlendirmektir. Böylece Çerkezler'in yavaş yavaş Müslüman olacaklarını düşünür. Ferah Ali Paşa'ya düşmanlık besleyenlerin başında gelen Timgan Giray da Şahin Giray'ı desteklemektedir. Bu yüzden Ferah Ali ile Şapsih beyinin arasını açmaya çalışır, ancak bu konuda başarılı olamaz. Satanya'ya âşık olan, fakat ondan karşılık alamayan Şefsi, Aşağı Bozdok'a geldiğinde tekrar Satanya ile karşılaşır. Satanya'yı karşı hala eski duygularını taşımakta olduğunu fark eder. Bundan dolayı Satanya'dan uzaklaşmak için arkadaşı Lâgustanla birlikte Şahin Giray'ın karşısında yer alan kardeşi Bahadır Giray'ın ordusuna katılmayı ister.

Satanya, kocası onu terk ettiğinden beri kötü bir psikoloji içindedir. Kocasının yanından ayrılması, ona kendisiyle yüzleşme fırsatı verir. Şefsi'nin ona olan bağlılığını ve ona söylediği sözleri hatırlayarak pişmanlık duyar. Şefsi'nin beraberce, Aşağı Bozdok'tan kaçma isteğini, namusuna leke gelir korkusuyla kabul etmez. Satanya ile kavuşma hayallerini bir kez daha yitiren Şefsi, Aşağı Bozdok'tan ayrılır.

Aşağı ve Yukarı Bozdok beyleri Ferah Ali'ye yaptıkları ziyaretten memnun kalırlar. Paşa'nın Soğucak Kalesinin inşasında onlardan işçi istemesini de olumlu karşılarlar.

Yukarı ve Aşağı Bozdok Beyleri, Ferah Ali Paşa'nın Şahin Giray hakkında söylediklerini daha yakından görebilmek için Kırım'a gitmeye karar verirler. Kırım'a girme konusunda da Paşa, onlara yardım edecektir.

Bu arada Bahadır Giray, Şahin Giray'ı devirmek istemektedir. Kırım'ın başına geçmek için büyük aşiretlerin desteğini almak istemektedir. Zanoğlu da ona bu konuda yardım eder. Bu tehlikenin farkında olan Şahin Giray, Kırım'a giriş çıkışları kontrol etmek için çeşitli çarelere başvurur. Bu davranışı, aşiretleri de Şahin Giray hakkında kuşkuya düşürür. Şahin Giray'a olan güvenleri zedelenir.

Ferah Ali ve Şapsih beyinin kızı Sine nişanlanır. Şahin Giray ve Bahadır Giray arasındaki gerginlik de gittikçe artmaktadır. Bahadır Giray, Şahin Giray yanlısı olan askerlerin halka zulmetmelerine engel olmaya çalışır. Bahadır Giray, bu davranışıyla ordusuna katılan kişileri günden güne çoğaltır. Birçok kişi ayaklanmaya katılır. Bahadır Giray'ın tek isteği, Şahin Giray'ın yerini almaktır. Timgan Giray, Ferah Ali Paşa'ya zarar verdiği için öldürülür. Oğlu Narçu da dağa çıkar. Şahin Giray ayaklanmanın başlamasıyla Bahçesaray'dan kaçar. Yerine Bahadır Giray gelir.

Çerkez beyleri Kırım Seferi dönüşü, Ferah Ali'yi ziyarete gelirler. Kırım'da Kazak askeri ve Moskof göçmeni, kalmamıştır. Tatar halkı Osmanlı padişahı Abdülhamit'e bağlılık andı içmiştir. Bahadır Giray da Ferah Ali Paşa'ya saygılarını göndermiştir. Çerkez beyleri, Osmanlı padişahından Bahadır Giray'ın hanlığının kabulünü ister. Ferah Ali Paşa, bu isteklerini padişaha ileteceğine söz verir.

Ayaklanmanın son bulmasıyla Ferah Ali Paşa, kafasındaki planı uygulamaya başlar. Ferah Ali Paşa'nın, askerlerini, Çerkez kızlarıyla evlendirir. Bu arada Ferah Ali Paşa, Soğucak Kalesi'nin düzenini bozanları cezalandırmaya başlar.

Ferah Ali Paşa Sine ile evlenir. Müslüman olmayan kızların nikâhları yapılmadığı için, Müslümanlık Çerkezler arasında hızla yayılır. Şapsih beyi Perit Hajan da, Paşa'dan daha fazla destek almak için Müslüman olur. Böylece Müslümanlık yayılmaya başlar.

Satanya, Astakov'un ona tecavüz etmesi sonucu hamile kalmıştır. Satanya, olay sırasında kendinde olmadığı için kimden hamile olduğunu bilemez. Şefsi ile kaçmak ister fakat bu durumu ona nasıl açıklayacağını bilemez. Pşi Dole, Satanya'nın hamile olduğunu öğrenince deliye döner. Şefsi, bu durumdan habersiz olmasına rağmen, çocuğun kendisinden olduğunu söyler. Şefsi tutuklanır. Satanya, Satanya'nın kızları ve Şefsi Pşi Dole tarafından cezalandırılacaktır. Şefsi, hadım edilir. Daha sonra Şefsi, Satanya ve Satanya'nın çocukları esircilere satılır. Satanya, Zanoğlu tarafından satın alınır ve Ferah Ali'nin yanına gönderilir. Ferah Ali, Satanya'nın suçsuz olduğuna inanır. Satanya, bundan böyle Sine'ye yoldaş olacaktır. İlon, Pşi Dole'den intikam almak için giriştiği bu oyun sonucunda Satanya'ya haksız yere acı çektirdiğini düşünür. Kendisini ve Kaytuk Dole'yi öldürür.

Roman, Ferah Ali Paşa'nın Divan Kâtibi Haşim Efendi'nin Tezkiresi'nden uyarlamayla son bulur. Abdülhamit ise Bahadır Giray'ın hanlığını kabul etmemiştir.

Ferah Ali Paşa, tüm gayretlerine rağmen Çerkezleri Osmanlı kalıbına sokmayı başaramamıştır. Kubbealtı vezirleri, Ferah Ali Paşa'nın ızdıraplarından habersizdir. Paşa hakkında, fesatlıklar başlamıştır. Onun Karun kadar mal ve hazine sahibi olduğu söylentileri dilden dile dolaşmaktadır. Ferah Ali Paşa'nın son sözleri, Osmanlı'daki iç yıpranmayı gözler önüne serer. Paşa'nın Muhsine adını alan Sine'den bir kızı olur. Fakat, kızı çok yaşamaz. Satanya da Saniye adını almıştır. Ali adında bir oğlu olmuştur.

Ferah Ali, bu sıkıntılara fazla dayanamaz ve ölür. Onun ölümüyle yıkılan Muhsine de çok geçmeden ölür. Soğucak Muhafızlığı'na Bicanoğlu getirilir. Haşim Efendi de Soğucak'a veda eder. Bicanoğlu, ocaklı ve şehir halkı tarafından çıkarılan ayaklanmada Anapa'dan kovulur.

1.2.9. Bedoş (1980)

Romanın ilk basımı 1980'de yapılmıştır. Kemal Bilbaşar'ın ilk biyografik romanı olan Bedoş, eşi Bedia Hanım'ın çocukluğundan başlayarak, öğretmen oluşuna kadar geçen olaylar ele almış.

Roman iki yüz yedi sayfadan ve toplam yirmi üç bölümden oluşmaktadır. Romanda her bölüme anlatılan olayın içeriğine uygun olarak isim verilmiştir. Romanın sonunda, bir de sonuç bölümü vardır. Biz incelememizde, romanın Can Yayınları tarafından 2015 yılında yapılan birinci basımını ele alacağız.

Bedoş'un annesi, Adana Kadısı Nimetullah Metin Roşi'nin en küçük kızı Başo idi. Kadı efendi Arnavut'tur. Libohovalı zenginlerin oğlan çocukları çoğunlukla İstanbul'da okurlar, kadı ya da avukat olurlardı. Nimetullah Metin Roşi de bunlardandı. Birçok sancakta çalıştıktan sonra Adana'ya atanmıştı. Buraya geldiklerinde Başo, on beş yaşlarındaydı.

Hapishane Müdürü Halit Bey'in karısı Gülendam Hanım, Başo'yu oğlu Memduh'la evlendirmeyi düşünmektedir. Ancak, Başo'nun babası kızını Memduh'a vermek istemez. Bunu gururlarına yediremeyen Gülendam Hanım, Başo'yu kaçtırmaya karar verir ve Memduh Başo'yu kaçıtır. Başo da çok geçmeden kocasına âşık olur. Nimetullah Metin Roşi, Memduh'un üvey babası olan Bahri Paşa'ya kızını getirmesi için ricada bulursa da Başo'nun, kocasını sevdiği için kendi rızasıyla kaçtığını söylemesi üzerine Roşi, bu isteğinden vazgeçmek zorunda kalır. Bu evliliğin ikinci yılında bir kız çocukları olur. Bebeğin adını dedesi Bedia koyar. Çeşitli nedenlerden dolayı Halit Bey ve ailesi İstanbul'a göç etmek zorunda kalır. İstanbul'da aradığı huzuru bulamayan Halit Bey yapacak bir iş de bulamaz. Deniz binbaşısı olan akrabalarının hatırıyla, Memduh polis olur. Halit ve Gülendam Hanım bir süre sonra ölürler.

Memduh'un ev sahibi İnas okulundan emekli olan Hocanım, Başo'yla ve Bedoş'la çok ilgilenir. Hocanım, Başo'yu eğitmeye, ona yararlı olmaya çalışır. Onun her şeyiyle ilgilenmeye başlar.

Bu arada Başo, babasıyla olan küslüğe daha fazla dayanamaz ve Memduh'la birlikte babasıyla barışmak üzere, Bedoş'u da alarak yola çıkarlar. Bedoş'un yalvarmalarına karşı koyamayan Metin Roşi, kızını ve damadını affederek onlara evini açar.

İstanbul'a döndüklerinde, Fatih semtinde bir ev satın alırlar. Hocanım da onlarla yaşayacaktır. Ancak bu süreçte Hocanım ölür. Bedoş, çok sevdiği

Hocanın'ın ölümünü bir çocuk saflığıyla kabullenir. Memduh, daha rahat ederim düşüncesiyle polislikten çıkar, kısa bir süre sonra da Balkan ve I. Dünya Savaşı patlak verir.

Bütün arkadaşları cepheye giderken o Bölük Komutanı sayesinde izinden yararlanarak evde gizlenir. Bir süre sonra da Muhabere kursuna çağrılır. Başı'nun Fato adında bir kız kardeşi de vardır. Fato'nun evi de onlara yakındır. Bu yüzden Bedoş zamanının çoğunu teyzesi Fato'nun zengin evinde geçirir. Fato'nun kocası Bayram Ağa da bu akrabalık ilişkilerinden oldukça memnundur. Bedoş'un Leman adında bir kız kardeşi olur. Kısa bir süre sonra, Bedoş kendi yaşamlarıyla, teyzesinin yaşamını kıyaslamaya başlar. Bu durum karşısında Memduh evi yeni eşyalarla donatır ve kızını mutlu eder.

Memduh muhabere birliğinde Enver Paşa'nın bozulan telefonunu tamir ettiği için Paşa'nın sevgisini ve güvenini kazanır. Bu sayede de Enver Paşa'nın özel buyruğuyla İstanbul-Balkan Cephesi arasında görev yapan Muharebe İrtibat Birliği'ne atanır. Bundan sonra yeni bir ev satın alır.

Memduh ansızın Suriye Cephesi'ne atanır bu durum Başı'yu çok üzer. Fato, kız kardeşiyle sürekli ilgilenir. Fatih'te çıkan yangın sonucunda Memduh'un evi yanar. Memduh cephede olduğu için bu olaydan haberi yoktur. Yangından kurtarılan eşyaları komşuları Emine Hanım'ın evinin bir odasına taşırlar. Başı, Emine Hanım'ın yardımıyla dikiş dikmeyi öğrenir.

Bedoş, okula yazılma hazırlığı yapmaya başlar. Öğretmen olma tutkusu okula gitmek için daha da sabırsız olmasına neden olur. Komşularının kızı Safnaz, Bedoş'a şık bir önlük diker. Okula kayıt olmak için giderken öğretmenlerine çiçek götürmeyi de unutmaz. Bedoş, daha ilk günden öğretmenlerinin sevgisini kazanır. Özellikle okulun Müdiresi Muhsine Hocanın, Bedoş için büyük önem taşır. Bayram Ağa'nın yeğeni Kıymet'in kocası cephede şehit düşünce, Başı Memduh için endişelenmeye başlar. Memduh, dizanteri olmuştur. İyileşince de Çavuş Dikran Efendi sayesinde üç aylık bir izne gelir. Evleri yanmış olduğu için yeni bir ev aramaya koyulurlar. Ancak, yangın dolayısıyla eski evlerine yakın bir ev bulmaları çok zor olur.

Memduh, Gülhane Sağlık Kurulu'nda olan Şahabettin Bey'in yardımlarıyla çürüğe çıkartılır ve terhis olur. Bundan sonra hayatları düzene girer. Babası kızını artık sık sık tiyatroya götürür. Burada kantoculara merak salar. En sevdiği kantocu olan Blanş gibi dans etmek için Safinaz ablasından yardım alır. Ancak bu hevesi uzun sürmez. Bedoş'ta öğretmen olma tutkusu tekrar yeşermeye başlar. Bu arada Memduh yeni bir ev alır. Yeni evleri okula uzak olduğundan Bedoş'un okulunun değişmesi gerekmektedir. Bedoş, bunu kesinlikle kabul etmez. Okulda çıkan yangın sonucunda, okul başka bir yere taşınır. Muhsine Hocanın gelecek yıl Bedoş'un Çapa Tatbikat Okulu'na yazılmasını ister. Bedoş, yeni okulunda da çok başarılı olur. Bu sıralarda Bedoş'un bir de erkek kardeşi olmuştur.

İngiliz, Fransız ve İtalyan inzibat subayları, rahatlık vermiyor onlara artık. Memduh, bacanağı Sadık Bey'in de sözüne uyarak, Anadolu'ya kaçmaya karar verir. Ancak, yolda tutuklanırlar. Memduh ve Sadık, Memduh'un küçük kız kardeşinin kayınbiraderi sayesinde kurtulurlar ve tekrar İstanbul'a geri dönerler. Bu arada Memduh'un kaçtığı duyulmuştur ve aranmaktadır. Emniyet Müdürü'yle konuşmaya giden Baço, yalvarmaları sayesinde Memduh'u asılmaktan kurtarır. Memduh jandarma komutanı olarak Lapseki'ye atanır ve bu sayede İstanbul'dan ve tehlikelerden uzaklaşmış olur. Bedoş, okulunu bırakmak istemediği için Fato teyzesinde kalır. Fato'nun eşi Bayram Ağa sayesinde, Memduh tekrar İstanbul'a döner. Lozan Barışı imzalanmıştır.

Bedoş, Darülmuallimat'a yazılarak, sınavlara girer ve sınavları kazanarak, öğretmen okuluna gider. Bayram Ağa'nın krediyle mal verdiği Rum kasapların, Mavri Mira gizli derneğinin adamları olduğunu öğrenir. Fakat, adamlar aldıkları paraları geri vermedikleri için de iflas eder. Çocuklarından da bir yardım görmemiştir. İntihar etmeyi düşünür. Bu sıkıntılı ruh hâli içindeyken Diyarbakır'dan bir mektup alır. Bu mektup Ziya Gökalp İlkokulu öğretmenlerinden Bedia Memduh'tan gelmiştir. Bedia, ilk maaşını Bayram Ağa'ya göndermiştir. Bayram Ağa bu duruma çok sevinmiştir.

1.2.10.Zühre Ninem (1981)

Romanın ilk basımı 1981 yılında yapılmıştır. Kemal Bilbaşar'ın Zühre Ninem adlı romanı, on bölümden oluşmakta olup her bölüm farklı bir başlıkla

isimlendirilmiştir. Yine her bölüm kendi arasında çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Roman toplam 192 sayfadan oluşmaktadır. Biz incelememizde, romanın Can Yayınları'ndan 2015 yılında yapılan birinci basımını ele alacağız.

Zühre Ninem, Osmanlı-Rus Savaşı'yla başlayan, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarıyla süren ve Kurtuluş Savaşı'yla sonuçlanan çalkantılı bir dönemde hayatları parçalanan Rumeli insanlarını anlatıyor.

Selanik halkı, saatlerini ayarlamak için alışkanlıkla kulak kabartıp gonk vuruşlarını ağır ağır saydılar. Ne var ki, gonk sesi dörtte durunca hep şaşırdılar, sonra başlarını salladılar: Demek işgal altında, Beyaz Kule'nin şaşmaz saati bile bozulmuştu. Selanik işgal altındadır. İşgal askerleri ise Müslümanlara zulm eder. Bunlara rağmen Polis komiseri Hüsnü Naim Bey Fransız, Konsoloslugu'na güvenip üniformasıyla dışarıya çıkmaya devam eder. Bu durum eşi Nuriye'yi ve kayın validesi Zühre'yi endişelendirir. Naim Bey'in abisi Abdulazim Bey'in çarşafa bürünerek gizli bir şekilde evlerine gelmesi ve Bulgar komitacıların kendisini ve Naim'i aradıklarını söylemesi onları daha da telaşlandırır. Naim Bey o akşam eve sağ salim gelir. Ancak eşi ve kayınvalidesi sürekli bir endişe içerisinde.

Makedonya ve Selanik yüzünden, Bulgar, Yunan ve Sırp devletlerinin aralarının açılması Naim Bey'i umutlandırmıştır. Ailesi onun kaçmasını istemesine rağmen o kaçmayı bir türlü kabul etmez. Arkadaşlarına, aldığı haberleri duyurmak üzere gittiği kahvede Yunan komutacılar tarafından öldürülür.

Kemal, babası öldüğünde henüz bir buçuk yaşındadır. Fransız Konsoloslugu'nun yardımıyla Selanik'ten kaçıp Çanakkale'ye gelirler. Oysa göçmenlerin çoğu Ege kıyısı limanlarına gitmişler. Kemal burada annesi ve Zühre Ninesi'yle yeni bir hayata başlar. Zühre Nine eşi Aguş'u kaybettikten sonra, çocuklarının içinde kendisine sahip çıkan Salih'in yanında kalmış, oğlu Salih de ölünce o da damadı Naim Bey'le Selanik'ten Çanakkale'ye göçmen olarak gelmiştir. 1915'te düşman gemilerinin bombardımanı üzerine Çanakkale'den de kaçmak zorunda kalırlar. Bu kez Eskişehir'de viran bir han odasına yerleşirler. Eskişehir'de Naim Bey'in ölmüş olması, Zühre Nine'ye daha büyük bir sorumluluk yükler. Kemal'in abisi Burhan Darüşşafaka'ya

gönderilir. Sultan Selim Camii'nin arkasında kocaman bir binası vardır. Ailenin diğer fertleri de Zühre Nine'nin kardeşi Dürye Tete'nin evinde kalmaya başlar. Dürye'nin gelini Bahriye'nin sürekli fesatlık yapması Zühre Nine'nin kızını ve torununu alarak Hoşnudiye mahallesinde bir eve taşınmasına sebep olur. Kısa süre içinde bu mahalleye alışır.

Kemal bağırsak hummasından yeni çıktığı gerekçesiyle Zühre Nine tarafından dışarıya bırakılmaz. Bu durum Kemal'in daha çok kız arkadaş edinmesine sebep olur.

Zühre Nine yeğeni Yusuf Ali sayesinde oğullarının adreslerini bulur ve onları Eskişehir'e yanına çağırır. Oğullarından İsmayıl dolandırıcıdır. İsmayıl Eskişehir'e gelmek için annesinden hep para koparır. Oğlu Mustafa ise Zühre'nin ilk kez gördüğü eşi Hatça ile gelir. Kemal, Mustafa dayısını ve Hatça'yı çok sever. Zamanının çoğunu onlarla geçirir. Boş zamanlarında salepçi olan Mustafa dayısına yardım eder. İsmayıl ve Mustafa'nın kavgalı oluşu Zühre Nene'yi çok üzer. İsmayıl kardeşinin genel evden çıkan bir kadınla evlenmesini hazmedememiştir. Mustafa ise yaptığından pişman değildir. Zühre Nine Mustafa'yı haklı bulur ve hamile olan Hatça'nın ortada kalmasını istemez.

Mustafa'nın bir arabacılık işi bulur ve büyük paralar kazanır. Ancak abisi İsmayıl'ın onu asker kaçağı diye şikâyet etmesi Mustafa'nın tutuklanmasına ve Hatça'nın yalnız kalmasına neden olur. Zühre Nine Hatça'nın evinde kalması için bir kadın tutar. Kemal de çoğu zaman Hatça'nın yanında kalır. Bu sıralarda Mustafa'dan mektup gelir. Cephe gerisinde ihtiyat kıtalarından birinde takım çavuşu olmuştur. Mektubunda akşamları ordugâhta söylenmeye başlayan Çanakkale türküsünün dizelerini yazmayı da unutmamıştır.

Çanakkale Savaşı bitmiş ve Mustafa kahraman ilan edilmiştir. Çanakkale'den Sarıkamış'a geçecek olan Mustafa'yı istasyonda görmeye giderler. Bu sırada Hatça hastanededir. Hatça'nın ise Ağuş adında bir çocuğu dünyaya gelir. Mustafa Diyarbakır'da hastalanıp ölür. Bu olaydan sonra Hatça evi terk eder ve eski yaşamına geri döner. Ağuş da ölmüştür.

Zühre Nine İsmayıl'ın korkusundan Hatça'ya gerektiği kadar özen gösteremediğini düşünür ve olaylardan kendisini sorumlu tutar. Hatça'nın intihar ettiğini düşünür ve ölene kadar bunun ıstırabını çeker. Zühre Nine bu yaşadıklarından sonra hasta düşer. Ömrünün son zamanlarında sürekli ibadet eder. Maddi anlamda fakirlere yardım eder. Öldüğünde 78 yaşında olan Zühre Nine, çok istediği Rumeli toprağına gömülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDAKİ KALIPLAŞMIŞ İFADELERDEN DEYİM VE ATASÖZLERİ

2.1. Deyimler

TDK'de; “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.” şeklinde verilen deyim sözcüğü, gerçek anlamından az çok farklı bir anlam taşıyan, en az iki kelimeden kurulmuş kalıplaşmış söz ya da kelime grubu olarak tanımlanabilir. Bir dilde deyimlerin sayısının çokluğu dilin zenginliğini gösterir. Dil açısından deyimler önemli bir işleve sahiptir ve kültürel birikimin göstergelerinden biridir. Deyimler dilde anlatıma kıvraklık katar.

Şükrü Elçin deyimlerle ilgili şu görüşleri öne sürmüştür: “*Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.*” (Elçin, 1998:642).

Ahmet Köklügiller'in deyimlerle ilgili görüşleri: “*Çoğu gerçek (öz) anlamından ayrı bir anlam taşıyan kalıplaşmış sözlere ‘deyim’ denir. Deyimler, anlatım özgünlüğü ve güzelliği olan sözlerdir. Atasözleri gibi, halkımızın gözleme dayanan ince zekâsını, bilincini, gerçekçiliğini, ileri görüşlülüğünü, duyarlılığını, kültürünü yansıtır. Uzunca anlatılacak bir durumu ya da düşüncüyü, kısa, kestirme bir yoldan belirtme niteliğine sahip oldukları için dilimize ayrı bir canlılık ve renk katarlar.*” (Köklügiller, 2002:5).

Ali Püsküllüoğlu deyimler hakkında şu görüşleri öne sürmüştür: “*Deyim, sözlük anlamıyla ‘anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu’dur. Deyim, bir kavramı kendine özgü bir kalıp içinde, çekici ve hoş bir anlatımla dile getirir.*” (Püsküllüoğlu, 1995:7).

Kemal Bilbaşar, anlatımını güçlendirmek ve daha derin bir anlam sağlamak için romanlarında deyimlere oldukça sık yer vermiştir. Deyimleri çok fazla kullanması, onun halk kültürü konusunda ne kadar bilgili olduğunu da gösterir. Hemen her romanında deyimlere bolca yer vermiştir. Bilbaşar'ın, yaptığımız inceleme ve araştırmalarda deyimleri yerli yerinde ve ustaca kullanmış olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Bilbaşar'ın eserlerinde bulunan deyimlerin Türk Dil Kurumu'nun yayımlamış olduğu **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde yer alanları bulunduğu gibi, bu sözlükte bulunmayanları da vardır.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında kullanılan deyim örnekleri aşağıda alfabetik sıraya göre ve tekrar edilen deyimler de kitapların basım yıllarına göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde Yer Alan Deyimler

Bilbaşar'ın eserlerinde bulunan deyimler Türk Dil Kurumu'nun yayımlamış olduğu **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü** ile kıyaslanmıştır. TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde yer alan deyimler ve örnekleri aşağıda alfabetik sıraya göre ve tekrar edilen deyimler de kitapların basım yıllarına göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

-A-

- (birine) abayı yakmak (DÇ/85)
“Hasan Efendi, kemer orospularından birine abayı yakınca, paralar da suyunu çekmişti.”
- (birine) abayı yakmak (ATG/49, BOAD/124)
- Abdest bozmak (BOAD/125)
“Tahir başını çevirmeden, ‘Aptes bozacağım,’ dedi.”
Görüldüğü gibi bu cümlede “Abdest bozmak” deyimini “Aptes bozmak” şeklide kullanılmış olup Kemal Bilbaşar'a özgü bir kullanım ortaya çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki Kemal Bilbaşar halk arasındaki kullanımını tercih etmiştir.
- Acısını çıkarmak (ZN/75)

“Ama bir gün, Tüyübozuk’un düzeniyle yaptıklarının acısını fena çıkardık gündüz fenerinden...”

- (bir durumu) açığa vurmak (DÇ/124)
“Saçlarını örtme telâşıyla eli başörtüsüne gitti. Ama sonra beni tanıyarak, bir çılgınlıkla şaşkınlığını açığa vurdu, örtüsünü bir kenara bırakarak, aşırı bir ilgiyle elbisemi inceledi.”
- (bir durumu) açığa vurmak (M/247, YG/357, B/199)
- Açlıktan nefesi kokmak (ATG/107)
“Naziye, utangaç, başını çevirdi, ‘Sabırlı ol a’cık!’ dedi. ‘Karnımızı doyuram bi hele... Açlıktan nefesim kokuyo! ...’”
- Açlıktan ölmek (DÇ/11)
- (birini) adam yerine (hesabına) koymak(C/14)
- (birini, bir şeyi) adam etmek (YG/20, YK/19)
- Adımını attırmamak (YG/19)
- Adını ağzına almamak (M/367)
- Affını dilemek (istemek) (DÇ/115; 127; 156; 156)
- Afiyet (afiyet şeker) olsun (YG/54, B/124)
- Ağırdan almak (YG/429, BOAD/24, KD/215)
- Ağırına gitmek (YK/113)
- Ağırlığını (ortaya) koymak (B/154)
- Ağırlık basmak (çökmek) (KD/402)
- Ağız (ağzını) açmak (C/133, M/20; 38)
- Ağız birliği etmek (M/39, ZN/88)
- Ağız değiştirmek (DÇ/59; 112, ATG/159, YG/200)
- Ağza alınmaz (alınmayacak) (DÇ/19)
- Ağzı açık (bir karış açık) kalmak (M/264; 335, YG/140, BOAD/19)
- Ağzı kulaklarına varmak (ATG/111, B/86)
- Ağzı sulanmak (ATG/48)
- Ağzı köpürmek (M/242, YG/419)
- Ağzı kulağına varmak (M/71; 121; 137; 147; 249; 278, YK/140, BOAD/186, KD/166; 462)
- (birinden, bir şeyden) ağzı yanmak (ZN/163)
- Ağzına almak (YG/19)

- (birinin) ağzına bir parmak bal çalmak (ATG/180, YG/143)
- Ağzından baklayı çıkarmak (ZN/103)
- Ağzından düşmemek (düşürmemek) (B/160)
- Ağzına geleni söylemek (M/394)
- Ağzından çıkanı (çıkan sözü) kulağı duymamak (işitmemek) (M/443, YG/424, KD/317)
- Ağzından girip burnundan çıkmak (BOAD/25; 42)
- Ağzından kaçırmak (YG/29, B/90)
- (birinin) ağzından lokmasını almak (ATG/25)
- Ağzını aramak (yoklamak) (M/262)
- (birinin) ağzını bıçak açmamak (C/128, M/104; 389, BOAD/125, KD/206; 264; 464, B/20; 33)
- Ağzını burnunu dağıtmak (kırmak, parçalamak) (KD/336)
- Ağzını toplamak (ZN/104)
- Ağzını sıkı (pek) tutmak (KD/214; 239; 354, ZN/20)
- (birine) ağzının payını (ölçüsünü) vermek (ATG/146, YG/216, ZN/106; 172)
- Ağzının suyu akmak (BOAD/107)
- Ağzının tadı bozulmak (kaçmak) (ZN/65)
- Ağzından lakırtı (laf) almak (çekmek) (ATG/22, M/236, BOAD/104)
- (birinin) ahı tutmak (ATG/113)
- Akıl danışmak (ZN/37)
- Akıl erdirememek (ermemek) (YK/47)
- Akıl etmek (YG/407, YK/105)
- Akıl vermek (C/108)
- Akıntıya (akıntıya karşı) kürek çekmek (YG/174; 467)
- Akli başından gitmek (KD/22)
- Akli durmak (B/91)
- Akli ermek (ATG/134, C/158, YG/17)
- Akli düşmek (C/55, M/173)
- Akli esmek (ATG/73)
- Akli kesmek (YK/34)
- Akli yatmak (YK/24, KD/197)

- Aklına gelmek (ZN/117)
- Aklına getirmek (DÇ/31; 54)
- (bir şeyi) aklına koymak (C/64; 100, YG/121, BOAD/132)
- Aklına yatmak (C/143, YG/100, BOAD/203)
- Aklında kalmak (ATG/76)
- Akı almamak (C/53, M/62, YG/39)
- Akı başına gelmek (C/13 M/221 BOAD/105)
- (birinin) akını çelmek (YG/18 KD/63; 464)
- Akını oynatmak (KD/111)
- Akının ucundan bile geçirmemek (C/16)
- Akını başına almak (toplamak, devşirmek) (C/146 KD/69; 491; 554)
- (bir şey birinin) akını başından almak (M/228, KD/64)
- Akını kullanmak (KD/69; 139)
- Akını şaşırmaq (KD/129)
- Akınlı bin yaşa (KD/616)
- Al birini, vur ötekine (birine) (YG/260)
- Alaya almak (ATG/20; 30; 31, KD/333)
- Allah Allah! (M/305, YG/54; 68; 195; 230; 281; 295; 317; 362; 424, BOAD/135, KD/202; 558)
- Allah (Allah'ı) var (YG/122; 362, KD/168)
- Allah bilir (YG/176;185; 213; 270, BOAD/25; 54; 59; 69; 222, KD/73, B/48, ZN/56; 187)
- Allah için (ZN/144)
- Allah vere de (KD/206)
- Allah'ını seversen (KD/516, B/206)
- Allah'tan (YG/286)
- Allah yürü ya kulum demiş (DÇ/141)
- Alıcı gözüyle bakmak (YG/48, KD/385)
- Alışmış kudurmuştan beterdir (YG/42)
- Alkış kopmak (YG/354)
- Alkış tutmak (B/156)
- Alnından öpmek (C/24; 41; 58)

- Alt etmek (C/173, M/203, KD/185)
- Altına etmek (kaçırmak) (BOAD/13)
- Altında kalmamak (ZN/107)
- Altından kalkmamak (C/107)
- Altını üstüne getirmek (M/455, YG/366)
- Altüst etmek (DÇ/37; 139, YG/136, YK/73, BOAD/24, B/23)
- Altüst olmak (KD/384, ZN/99)
- Aman vermek (C/155)
- Ana avrat düz gitmek (YG/10)
- Anasından emdiği sütü burnundan getirmek (KD/356)
- (birinin) anasını ağlatmak (YG/244)
- Anasının gözü (YG/178; 412)
- Anlaşmaya varmak (KD/139)
- Ant içmek (C/157; 191, M/41)
- Ant vermek (KD/77; 78; 305)
- Arası (araları) açılmak (açık olmak, bozulmak) (ZN/21; 27)
- Aralarına kara kedi girmek (YG/88, ZN/27)
- Aralarından su sızmamak (YG/143)
- Aralarındaki buzları eritmek (ATG/15, KD/238)
- Araya girmek (ATG/168, M/20, KD/551, B/54)
- Araya (aralarına) soğukluk girmek (YG/146)
- Ardı kesilmemek (B/20, ZN/65)
- (birinin, bir işin) ardına (arkasına) düşmek (M/153, YK/34)
- Arka çıkmak (ZN/105)
- Arkadan vurmak (C/63; 69; 70; 207)
- Arı gibi (B/70)
- Aslan gibi (YG/19)
- Aslan kesilmek (YG/199)
- Aslı astarı olmamak (ZN/146)
- (içinde) at koşturmak (BOAD/131)
- Ateş bacayı (saçağı) sarmak (M/350, BOAD/94)
- Ateşe vermek (M/153)

- Atı alan Üsküdar'ı geçti (YG/102; 180)
- Atıp (atmak) tutmak (BOAD/103)
- Attan inip eşeğe binmek (ZN/172)
- Avurtları çökmek (birbirine geçmek) (B/141)
- Ayağa fırlamak (C/14, KD/74; 92; 219, ZN/32)
- Ayağa kaldırmak (C/206, M/21; 444, KD/36)
- Ayağa kalkmak (ATG/166, B/180, ZN/180)
- Ayağına geçirmek (KD/64)
- Ayağına (ayaklarına) kapanmak (DÇ/154, C/31; 85; 146; 154; 174; 195, M/21; 66; 131, YG/67, B/38)
- Ayağını bağlamak (C/93)
- Ayağını denk almak (M/207)
- Ayağını kaydırmak (M/460, KD/18; 42)
- (bir yerden) ayağını kesmek (B/67, ZN/84)
- Ayağının tozu ile (YG/88)
- Ayağının bağını çözmek (ZN/134)
- Ayak bağı olmak (B/154)
- Ayak basmak (ATG/91, M/41; 231, KD/21107; 213; 227; 469; 477; 498; 612, B/177)
- Ayak basmamak (ZN/99)
- Ayaklar altına almak (DÇ/11, KD/629, KD/645)
- Ayak diremek (M/32; 34; 369, YG/23; 64; 109; 149, BOAD/149)
- Ayak tutmak (KD/577, ZN/120)
- Ayak uydurmak (DÇ/15, C/51, M/82; 201, BOAD/23, KD/62; 92; 186, B/153; 156)
- Ayıkla pirincin taşını! (YG/257; 293; 296; 399)
- Ayrısı gayrısı olmamak (ATG/39)
- Az kaldı (kalsın) (ATG/80, YG/139)

-B-

- Bahtı kara olmak (C/52)
- Bahtı kara olmak (C/52)

“‘Tanrı özenmiş de yaratmış güzelliğin kurban,’ dedim, ‘dilerim bahtın da kuzun gibi kara olmaya.’”

Burada Kemal Bilbaşar, deyimi dua anlamına gelecek şekilde kullanmıştır.

- Bağına basmak (C/24)
“Kumandan, Şih Sayıt’ı kaçırmadığından ötürü, Şih Mahmut’u kucakladı, bağına bastı.”
- Bağına basmak (C/35; 36; 41; 48; 97; 140; 148; 164; 169; 181; 210, M/24; 38; 44; 53; 106; 146; 260; 285; 289; 306; 319; 324; 363; 409, YG/67; 141, YK/61; 171; 175, BOAD/101; 102, KD/26; 41; 110; 150; 287; 385; 660; 677, B/36; 66; 191, ZN/33; 40; 44; 50; 70; 164)
- Bağırı delmek (M/359)
“Cemşido’nun anlattıkları bağırı delmişti.”
- Baklayı ağzından çıkarmak (ATG/38)
“Baklayı ağzından çıkarıyor: ‘Şunlar bir gelsinler de, haminnem yaşında olsalar gene kabulüm.’”
- Baklayı ağzından çıkarmak (ATG/76, YG/204)
- Bal gibi (ATG/164)
“Senin Havva Kız’da bal gibi göynün var.”
- Bana mısın dememek (KD/81)
- Barut gibi (B/82)
- Baskın vermek (C/20; 47)
- Baş (başı) çekmek (KD/182; 301)
- Baş döndürmek (DÇ/12, C/178, YK/38, ZN/51)
- Baş etmek (C/54)
- Baş göstermek (KD/553)
- Başa çıkmak (ATG/54)
- Baş (başı) çekmek (ZN/68)
- Başı belaya girmek (uğramak)(DÇ/51)
- (birini, bir şeyi) başıboş bırakmak (ZN/171)
- Başı derde girmek (M/26)
- Başı sıkılmak (sıkışmak) (YG/411)
- Başıma iş çıkarmak (ATG/80)

- Başıım gözüm üstüne (C/59; 65; 124; 125; 166, M/105, M/196)
- Başım la beraber (YK/106, BOAD/16)
- Baş ı üstünde yeri olmak (ZN/105)
- Baş ına bela açmak (C/79)
- Baş ına bir hâl gelmek (YK/123; 133; 134, BOAD/44; 226, KD/202; 239, B/176)
- Baş ına dert açmak (C/29; 56)
- Baş ına devlet (talih) kuş u konmak (YG/140, KD/152)
- Baş ına kan çıkmak (C/31)
- Baş ından savmak (ATG/97, C/185, M/27)
- Baş ını ağ ırtmak (YG/337)
- Baş ının çaresine bakmak (ATG/180)
- Baş ına bela almak (YG/20)
- Baş ına buyruk (ATG/129, C/49; 125)
- (birinin) baş ına çorap örmek (YG/68)
- Baş ına devlet(talih) kuş u konmak (M/50, YG/110, YK/85)
- Baş ına iş açmak (M/94)
- Baş ına iş çıkarmak (YK/159, BOAD/150)
- Baş ına yıkmak (KD/36)
- Baş ından aşağı kaynar sular dökülmek (DÇ/154, ZN/98)
- Baş ını ağ ırtmak (C/138)
- Baş ını bağ lamak (B/160)
- Baş ını yakmak (B/131)
- (birinin) baş ını nâra yakmak (DÇ/69, M/288, BOAD/91, B/177)
- Baş ının çaresine bakmak (C/103)
- Baş ının çaresine bakmak (BOAD/14; 148)
- (birinin) baş ının etini yemek (YG/25 B/140; 141; 189)
- Baş tan çıkarmak (DÇ/164, YG/185, 294, BOAD/215, KD/68)
- Baş baş a kalmak (DÇ/8, ATG/75, YG/429, BOAD/50, KD/134, B/196)
- Bayram etmek (yapmak) (KD/191)
- Bela getirmek (M/40)
- Bela kesilmek (C/105, M/45, YG/23, YG/475)

- Belasını bulmak (KD/506)
- (bir şey birinin) belini bükme (B/192)
- Bembeyaz kesilmek (olmak) (ZN/11)
- Benden günah gitti (C/40)
- Besmele çekmek (YG/238; 257; 207; 621, B/37; 45; 101; 112, ZN/124)
- Beti benzi atmak (solmak, uçmak, kül kesilmek, kireç kesilmek) (C/31, KD/315))
- Bıyık burmak (bükme) (BOAD/175, KD/294, ZN/112)
- Bıyık altından gülmek (YG/82; 438, KD/22; 549)
- Bıyığı (bıyıkları) terlemek (KD/150; 178; 336; 481, ZN/174)
- Bileğinin hakkıyla (gücüyle, kuvvetiyle, zoruyla) (C/38)
- Bilmezlikten gelmek (M/50, B/15)
- Bin dereden su getirmek (ATG/72, M/140)
- Bindığı dalı kesmek (YG/55)
- Bir ayağı çukurda olmak (ATG/50; 51, YG/332, BOAD/90, KD/388)
- Bir baltaya sap olamamak (YG/56; 64, ZN/42)
- Bir bardak suda fırtına koparmak (ATG/34)
- Bir boydan bir boya (ATG/37)
- Bir çatı altında (olmak, bulunmak) (B/139)
- (birinin) bir sözünü (dediğini) iki etmemek (M/332, YG/34, YK/83)
- Bir deri bir kemik (kalmak) (M/44; 130, KD/208)
- Bir çift sözü olmak (ATG/60)
- (elinden gelse, bıraksalar) bir kaşık suda boğmak (C/101, YG/61; 119; 218, YK/114)
- Bir kolayını bulmak (M/346)
- Bir koyundan iki post çıkarmak (M/346, ZN/118)
- Bir kurşun atımı (ATG/29)
- Bir köşeye atılmak (YG/143)
- Bir köşeye çekilmek (ATG/164)
- Bir taşla iki kuş vurmak (ATG/100, M/76)
- Bir (aynı) yastıkta kocamak (YG/421, KD/191)
- Birbirine düşmek (ZN/28)

- Birbirine girmek (BOAD/17)
- Bin dereden su getirmek (DÇ/111; 165, C/61; 176, M/168, 340, 450, KD/119, 280)
- Bindığı dalı kesmek (ATG/15, YG/277)
- Bir hâl olmak (BOAD/83; 88)
- Bir içim su (gibi) (KD/61)
- Birbirine girmek (C/40, YG/11)
- Bir eli yağda bir eli balda (olmak) (DÇ/9)
- Bire bin katmak (KD/52)
- Boğazı düğümlenmek (ZN/83)
- Boğazından geçmemek (B/59, ZN/82)
- (birinin) borusu ötmek (YG/258)
- Boşa çıkarmak (C/187, YK/14, KD/121)
- Boy atmak (YG/48)
- Boynunu bükmek (DÇ/116, ATG/38, C/14, M/257; 270, YG/274; 413, BOAD/150, KD/123)
- Boyun eğmek (ATG/10; 40, C/121; 151; 172, M/199, KD/98)
- Böyle gelmiş böyle gider (C/11)
- Burnu (bile) kanamamak (ATG/49, KD/326)
- Burnunda tütmek (YG/48, B/191)
- Burnundan gelmek (M/356)
- Burnundan getirmek (C/146)
- Burun buruna gelmek (M/392, YG/30; 381; 438)
- Burun kıvrırmak (M/235, KD/331; 659; ZN/169)
- Burnunu çekmek (M/245, YK/13; 17; 57)
- (bir işe) burnunu sokmak (YG/109; 182, BOAD/97)
- Burnundan (fitil fitil) gelmek (YG/392)
- Burnundan solumak (B/15)
- Burnunu sürtmek (BOAD/223, KD/63)
- Burnunun direği sızlamak (B/117)
- Buyur etmek (ATG/78)
- Bugünden tezi yok (C/145, M/48; 103; 360, BOAD/22, KD/136; 552)
- Buyruğu altına girmek (M/24)

- Buz kesmek (B/149)
- Buzlar çözülmek (KD/537)
- Bülbül kesilmek (YG/405)

-C-

- Can atmak (DÇ/84)
“Öyleyken pek çoklarının, Zehra’nın yerinde olmağa can attıklarına hiç şüphe yoktu.”
- Can atmak (M/17; 147; 207; 218; 237; 270; 318; 321, YG/80, KD/36; 546, B/31, ZN/120; 127)
- Can ciğer (BOAD/121)
“Sülüman, makiniste çok yakınlık gösterdi, türlü dil döktü. Can ciğer oldular.”
- (bir şeye) can gelmek (YK/15)
“Kansız yüzüne can gelmişti Gonca Ana’nın.”
- Can çekişmek (C/182)
“Bir çancı gelmiştir yaylamıza. Lakin, kan revan içinde yatar, can çekişir.”
- Can kaygısına düşmek (YG/448)
“Can kaygusuna düşen padişah, seni tutan ecinninin boynunu vurduracak, sağlama.”
Kemal Bilbaşar bu deyiimi halk arasındaki kullanımına başvurarak veriyor. Bu durum anlatıma doğal bir üslup katmıştır.
- Can vermek (C/201)
“Velo’nun sırtında can verdiğini bilmezdi, taşır bere taşırdı.”
- Can vermek (M/20; 133; 259; 309; 375; 445, YK/114, BOAD/125, KD/86; 229, B/139; 140)
- Can yakmak (DÇ/159)
“Havagazı fenerini yakmağa uğraşan adamın yanından geçerken, bu sarı Adalet’in çok canlar yaktığını, yüzüme karşı söylediğini hatırlıyorum.”
- Can yakmak (C/118)
- Canavar gibi (M/25)

“Babomun kucağında at’la kurt koğanda, keyfimden canavar gibi ulurdum.”

- Cana kıymak (C/56)

“Dağda gezip yol mu kestin, cana mı kıydın?”

- Cana kıymak (C/179)
- Canı sıkılmak (ATG/126)

“Öğle sıcağı mı başına vurmuş, yoksa bir şeye mi canı sıkılmış, durmadan kolunu, biriyle tartışmış gibi sallayıp duruyor.”

- Canı sıkılmak (M/27, YG/22, BOAD/21)
- Canı burnuna (burnundan) gelmek (DÇ/66)
- Canına kıymak (C/81)

“Eğer gerçekten dayım başlık parasını ağaya vermişse herif paranın üzerine otursun, kızını bir daha satabilsin, deyi dayımın canına kıymıştı, hiç şüphe yok.”

- Canına kıymak (C/120, ATG/61, M/38; 94; 237, YG/139, KD/214; 506, ZN/187)
- Canına okumak (ATG/79)
- Canına kast etmek (C/179, M/291)
- Canına tak demek (etmek) (ATG/96, C/35; 84, YG/471, B/25)
- Canına yetmek (M/242)
- Canından bezmek (bıkmak veya usanmak) (M/277)
- Canını almak (M/467)
- Canını bağışlamak (C/204)
- Canını dişine almak (takmak) (ATG/117, C/12, M/190; 295; 305; 349; 414, BOAD/129, KD/343; 484, 563)
- (birini) cebinden çıkarmak (YG/30)
- Cehennemi boylamak (YG/118, ZN/150)
- (birine) cephe almak (ATG/182)
- (birine) cesaret vermek (YG/35, YK/21)
- Ceviz kırmak (ATG/161, YG/42, ZN/65)
- Ceza vermek (DÇ/21)
- Ceza yemek (ATG/117)
- (birinin) ciğerini sökmek (M/243)

- Ciddiye almak (DÇ/25; 151)
- Ciğeri beş (on) para etmemek (YG/155; 241, BOAD/195)
- (birinin) ciğerinin içini bilmek (YG/199)
- Cin çarpmak (ATG/171)
- Cinleri başına toplanmak (üşüşmek) (C/14, YG/22)
- Cinleri (cin) tepesine çıkmak (binmek) (YG/270)

-Ç-

- Çalım satmak (YG/64)
“Kendi oğlunu dispansere odacı yazdırmış diye, habire bana çalım satardı, şu oğlunu bir baltaya sap edemedin gitti der, dururdu.”
- Çalım satmak (BOAD/67; 174, KD/413)
- (birini) çamurdan çekip çıkarmak (ZN/105)
“Biz Hatça’yı düşürüldüğü çamurdan çıkardık, sevap işledik.”
Kemal Bilbaşar bu deyimın aslına sadık kalmayıp deyimini “çamurdan çıkarmak” biçiminde kullanmıştır.
- (birinin) çanına ot tıkmak (tıkamak) (BOAD/122)
“Yarın evelallah nası olsa çanlarına ot tıkayacağız.”
- (bir şeyin) çaresine bakmak (ATG/77)
““Yukarıya bildirelim, bir çaresine baksınlar,’ diyecek.”
- (bir şeyin) çaresine bakmak (ATG/140; 153, YG/411, B/141, ZN/13)
- (birine, bir şeye) çekidüzen vermek (ATG/184)
“Mustafa Çavuş postanın kılığına kıyafetine çekidüzen vermiş.”
- Çekip gitmek (C/196)
“Bunu söyledikten sonra çekip gitmiş Kara Seyit.”
- Çene çalmak (ATG/27)
- Çene yarışına girmek (BOAD/52)
- Çene yarıştırmak (BOAD/212, KD/522; 657)
- Çenesini tutmak (YK/113)
- Çıgılık atmak (koparmak, basmak) (B/186)
- Çıtı çıkmamak (KD/63)
- Çil yavrusu gibi dağılmak (ATG/33, C/20, M/334, KD/175)
- Çile çıkarmak (doldurmak) (M/242)

- (birini) çileden çıkarmak (BOAD/55, KD/73, B/140)
- Çeyiz düzmek (C/87)
- Çıkmaza girmek (ATG/28)
- Çocuk (çocuğunu) düşürmek (ATG/27)
- Çocuk dünyaya getirmek (C/187)
- Çorbada tuzu (maydanozu) bulunmak (M/270, BOAD/233, KD/108)

-D-

- Dalga geçmek (YG/158)
“Mehmet birden telaşlandı: ‘Fazla eğlendik Rıza. Çentikli, dalga geçiyo’sunuz, der de yarım yevmiyemizi kesmeye kalkar.’”
Bu cümlede “geçiyosunuz” şeklinde yerel söyleyiş özelliğinin, sözlü kültürdeki kullanımın esas alındığını görmekteyiz.
- Dallanıp budaklanmak (BOAD/16)
“İki dakika içinde haber dallanıp budaklanarak bucağın sokaklarında çalkalanmaya başladı...”
- Damarına basmak (YG/30)
“Güllü Ahmet’in damarına basmak istedi...”
- Damarına basmak (YG/184)
- Damdan düşer gibi (ATG/38)
“‘Balıkları, Ali Efe gelince ısıtıversin bir daha,’ diyor damdan düşer gibi.”
- Damdan düşer gibi (YG/246)
- Dananın kuyruğu kopmak (BOAD/163)
“Önümüzde daha iki yarışma var. Sen onlara bak!.. Dananın kuyruğu o zaman kopacak.”
- Dananın kuyruğu kopmak (BOAD/169)
- Dayak yemek (C/41)
- Dediği çıkmak (M/26, YG/189; 390, YK/11, KD/196, ZN/176)
- Dediğim dedik, öttürdüğüm (çaldığım) düdük (YG/22)
- (bir şey için veya bir şeye) deli olmak (DÇ/15)
- (biri, birine) deli divane olmak (DÇ/141, C/70, M/145, KD/129, ZN/155)

- Deli etmek (KD/55; 73; 74; 311)
- Delik deşik etmek (C/17)
- Denize dökmek (ZN/147; 150)
- Denk getirmek (ATG/19)
- Derde (dertlere) düşmek (C/17)
- Derde (derdine) derman olmak (M/27; 393)
- Derisi kemiklerine yapışmak (YK/8)
- Derisini yüzmek (C/22, KD/511)
- Ders vermek (DÇ/17, ATG/117)
- Dert etmek (edinmek) (C/91)
- Dert yanmak (ATG/69; 155, YK/61, C/167)
- Dik bakmak (ATG/70)
- Diken üstünde oturmak (olmak) (M/131, BOAD/188)
- Dik dik bakmak (C/199)
- Dikiş tutturamamak (BOAD/96)
- Dikkat çekmek (ZN/29)
- Dikkate almak (KD/44)
- Dile getirmek (M/247)
- Dil (diller) dökmek (DÇ/109, C/133; 176, M/26; 36; 50; 78; 81; 131; 138; 140; 150; 222; 262; 270; 287; 313; 336; 345; 348; 392; 404, YG/456, YK/51, BOAD/121, KD/180; 367; 401; 556; 583, B/135, ZN/68; 71; 135)
- Dile dolamak (YG/11, ZN/67)
- Dile (dillere) düşmek (C/165, YG/293, BOAD/40)
- Dile getirmek (B/167, KD/91; 120; 122; 590)
- Dillerde dolaşmak (gezmek) (M/17)
- Dili dolaşmak (ATG/20)
- Dili çözölmek (C/178, B/163)
- Dili damağına yapışmak (dili damağı kurumak) (ATG/23, YG/257, KD/369)
- Dilinden düşürmemek (M/262, YG/371)
- Diline dolamak (takmak) (BOAD/81)

- Dili varmak (C/90)
- Dilini tutmak (C/161, YG/105)
- Dilini tutmak (KD/77)
- Dil uzatmak (M/376; 386, YG/106; 257, BOAD/79, ZN/105)
- Dillere destan olmak (KD/17; 44, B/11)
- Dilini yutmak (ZN/104)
- Dinden imandan çıkmak (YG/443)
- Dirsek çürütmek (BOAD/64; 163)
- (birine) diş bilemek (ATG/25)
- (birine) diş geçirememek (ATG/16)
- Diş gıcırdatmak (YG/154)
- (bir şey) diş dokunur (olmak) (BOAD/18, KD/26)
- Dişini sıkamak (BOAD/33, ZN/53)
- Dişini tırnağına takmak (YG/95, BOAD/137)
- Divaneye dönmek (YG/393)
- Dize gelmek (M/24, KD/493)
- Dize getirmek (C/18, M/36, KD/184; 504)
- Dizini (dizlerini) dövmek (ATG/27; 58)
- Dizi (dizinin) dibinden ayrılmamak (M/41)
- Dolap çevirmek (döndürmek) (YG/81; 279, BOAD/150)
- Donup kalmak (ZN/11)
- Dosta düşmana karşı (ZN/118)
- (bir işe) dört elle sarılmak (yapışmak) (C/159, BOAD/110)
- Dört gözle beklemek (bakmak) (ZN/56)
- Dudağını (dudaklarını) ısırarak (ATG/91, BOAD/27)
- Dudak (dudağını) bükme (ATG/98, KD/202, B/200)
- Dul kalmak (KD/60, B/139)
- Dut yemiş bülbüle dönmek (ATG/170, BOAD/171)
- Duymazlıktan gelmek (ATG/98, YG/456)
- Düğün bayram etmek (ATG/32, YK/12)
- Dünya ahret kardeşim (bacım) (olsun) (BOAD/118)
- Dünya evine girmek (KD/546; 563; 567; 575, B/86)

- Dünyaya gelmek (M/23; 50, YG/80; 357, YK/8; 10, KD/59; 171; 691, B/21, ZN/164)
- Dünyaya getirmek (KD/457, ZN/41)
- (birine) dünyayı zindan (zehir) etmek (dünyayı başına dar etmek) (ZN/180)
- Dünya gözü ile görmek (YG/50, KD/124; 136; 183; 295; 295; 296; 365; 366, B/12; 31)
- Düşman (düşmanı) kesilmek (C/80; 105; 126; 172, M/203; 232; 376, KD/117; 196; 554; 592)
- (biriyle) düşüp kalkmak (BOAD/125)
- Düzen vermek (düzene koymak, düzene sokmak) (M/48)

-E-

- Eceli gelmek (ATG/115)
“Şarapçı Hidayet, ‘Şu traktörün mü, yoksa bizim camekânların mı eceli geldi acaba?’ dedi.”
- Ekmeğinden etmek (BOAD/192)
“Tüh, ekmeğinden etmişler adamcağızı.”
- El atmak (KD/21)
“Hasılı paşam bu hayırlı işe el atıp tasarımı gerçekleştirmek için Âsitane’den mühendisler getirtip mahallinde keşifler yaptırmış...”
- El ayak çekilmek (M/416)
“El ayak çekilende Hüso Emmi, elini seyisin omzuna koydu...”
- El ayak çekilmek (BOAD/142;199; 222, KD/216; 608, B/51)
- El bağlamak (M/30, B/21)
- El birliği etmek (M/317; YG/112)
- El çırpma (B/101;109; 149)
- (bir şey) el değiştirmek (ATG/32)
- El etek öpmek (B/206)
- El koymak (ATG/139)
- Elde avuçta (bir şey) kalmamak (M/400)
- Elden kaçırmak (C/16)
- Elden ne gelir? (C/35)

- Ele avuca sığmamak (C/13, ZN/127)
- Ele geçirmek (C/20, BOAD/9, KD/17)
- El ele vermek (DÇ/14, BOAD/20, ZN/89)
- El uzatmak (C/158)
- El pençe (KD/34; 204)
- El pençe divan (KD/114, B/144)
- Ele almak (ZN/36)
- Eli ayağı tutmak (YK/78)
- Eli ayağı (ayağına) dolaşmak (BOAD/166)
- Eli ekmek tutmak (YG/109, B/24)
- Eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak) (M/27; 149, KD/159, ZN/74)
- Eli ayağı buz kesilmek (tutmamak) (C/66; 66, M/140; 144)
- Eli böğründe kalmak (M/359, BOAD/130; 150)
- Eli kulağında olmak (YG/474)
- Elinden geleni yapmak (YG/288, BOAD/43; 93, KD/135)
- Eline (elinize veya ellerinize) sağlık (YG/53)
- (birinin) elini kolunu bağlamak (M/400, YG/23; 46, B/165)
- Eline düşmek (KD/72, ZN/183)
- Eline fırsat geçmek (C/126)
- (birinin) eline su dökmez (C/66, M/318; 407, B/154; 155)
- Elinden geleni ardına(arkasına) koymamak (M/148, KD/484)
- Elinden kurtulmak (C/92)
- Elinin tersiyle itmek (YG/28)
- Elleri (ellerin) dert görmesin (KD/181; 292; 358, B/132, ZN/21)
- Elinden (bir şeyi) düşürmemek (KD/17)
- Elinden tutmak (C/106; 107, M/260; 395)
- (bir yerden, bir şeyden) elini ayağını (eteğini) kesmek (çekmek) (ZN/11)
- Elini çabuk tutmak (YG/19, BOAD/25, ZN/23)
- Elini kana bulamak (bulaştırmak) (KD/506)
- Elini uzatmak (C/171)

- Elinin hamuruyla erkek işine karışmak (YG/408)
- Emanet bırakmak (etmek, vermek) (C/55; 135, M/38, YG/12, ZN/46)
- Emin olmak (DÇ/112, ATG/91)
- Etekleri zil (ısıklık veya çalpara) çalmak (YG/297; 413; 423, BOAD/93)
- Etliye sütlüye karışmamak (B/48)
- Ettiği yanına (kâr) kalmak (ATG/105)
- Evirip çevirmek (YG/337; 404, B/48)
- Eziyet etmek (C/22; 112)

-F-

- Fark etmek (DÇ/16)
“Biraz sonra fenerlerinde sarı ışıklar ürperen faytonun silüetini fark ettim.”
- Fark etmek (DÇ/125; 153; 154; 155; 167, ATG/15, B/13)
- Fartası furtası olmamak (B/83)
“Fartası furtası olmayan Safinaz, ‘Dua et de ablacığım, Allah bana da senin kocan gibi yüreği ateş dolu bir yiğit koca versin!’ dedi.”
- Fedâ olmak (M/28)
“Uğruna bin Senem fedâ ola...”
Bu cümlede “fedâ olmak” deyimini Kemal Bilbaşar, dua anlamına gelecek şekilde kullanmıştır.
- Ferah tutmak (KD/468)
“Yüreğini ferah tut! Yüzünü gamlı görmekten usanmışım zira...”
- Ferman dinlememek (B/16)
“Bahri Paşa alaycı gülüşünü sürdürdü: ‘Sevda bu kadı efendi, padişah fermanı bile dinlemez...’”
- Fırsat bilmek (M/28; 50 KD/194, B/199)
- Fırsat bulmak (C/32; 50; 50; 149, YK/76, KD/41)
- Fırsat vermek (ATG/10, C/38; 55, M/291, B/52)
- Fırsatı kaçırmak (DÇ/59, C/172, KD/452)
- Fırsat kollamak (gözlemek) (C/122, M/20; 26; 154, YG/21, YK/144, ZN/23)
- Firar etmek (B/41)

- Fiskos etmek (YG/411, YK/38, BOAD/48; 49, ZN/153)
- Fitne sokmak (M/339, KD/305, ZN/132)
- Foyası meydana (ortaya) çıkmak (ATG/104, BOAD/140)

-G-

- Gafil avlanmak (C/15)
“Gelini götürenler gafil avlanmışlardı. Neye uğradıklarını anlayamadan perişan dağılmışlardı.”
- Gafil avlanmak (C/127, M/191; 194; 195; 291, KD/456; 492)
- Galebe çalmak (DÇ/40)
“Ateşe tapan eski bir zerdüşt gibi ampulün ışığına, gecenin karanlıklarıyla savaşıyor ve bu oda içinde olsun ona galebe çalan sarı ışığa and içtim: Ben, bu sarışını bulacağım.”
- Gam yememek (BOAD/48)
“Bundan böyle ölsem de gam yemem gari...”
- Gam yememek (BOAD/86)
- Geberip gitmek (YG/90)
“Şarap uğruna geberip gitmene göynüm razı değil.”
- Gebe kalmak (YG/476)
“Kadın karnını okşadı: ‘Daha n’olsun?’ dedi. ‘Nefesinin kuvvetine gebe kaldım en sonu. Aylarca nafile taşımışım Dölyunağı’na...”
- Gece gündüz dememek (C/23, KD/234, B/50)
- Geçmiş olsun (ATG/33, KD/136; 494)
- Gemi azıya almak (ATG/117)
- Geri almak (M/33)
- Geri çevirmek (C/35, B/11)
- Geri dönmek (DÇ/158)
- Gerdeğe girmek (YG/393)
- Göbeği çatlamak (YG/101)
- Göbeğini kesmek (YG/17; 17)
- Göbek atmak (YK/141, B/155, ZN/129)
- Göğsü kabarmak (C/40, KD/537)
- Göğsünü gere gere (BOAD/19, KD/151; 315; 385)

- Göğsünü kabartmak (YG/139, KD/454, ZN/150)
- Gökte ararken yerde bulmak (KD/481)
- Gölge düşmek (YG/126, KD/38)
- (bir şeye) gölge düşürmek (B/65)
- (birini veya bir şeyi) gölgede bırakmak (KD/39)
- (bir şeye) gönlü olmak (B/44)
- Gönül (gönlünü) almak (DÇ/21; 21, C/126; 126, M/140; 251; 345; 404, YG/85; 370, YK/47, KD/53; 205; 272; 470, B/77, ZN/108)
- Gönlünü kaptırmak (B/16)
- Gönül kırmak (yıkamak) (B/90)
- Gönül vermek (C/185)
- Gönlüne girmek (KD/180)
- Göresi (göreceği) gelmek (YK/20)
- Görmezlikten gelmek (C/188, BOAD/27)
- Göz atmak (DÇ/126, YG/475, KD/180)
- (birine) gözdağı vermek (YG/111)
- Göz koymak (M/152, KD/117)
- Göz gezdirmek (M/404)
- Göze almak (C/158; 165, M/204, YG/24, KD/58; 468, ZN/28; 30)
- Göze batmak (KD/72)
- Göze çarpmak (YG/14, KD/81; 84; 209, KD/209, ZN/156)
- Göze gelmek (M/23; 294)
- (birini veya bir şeyi) gözü tutmak (YG/164)
- Gözü yolda (yollarda) kalmak (olmak) (KD/32; 246)
- Gözün aydın! (M/46, ZN/14; 83)
- Gözünde (gözlerinde) şimşek (şimşekler) çakmak (KD/72)
- Gözü (gözleri) dönmek (C/168, KD/90; 367)
- (bir şeyde) gözü olmak (C/143)
- Gözünü (gözlerini) (bir şeye) dikmek (C/82; 121; 125; 155, M/20; 81; 91; 190; 276; 277; 358; 440, YG/172, YK/21, ZN/117)
- Gözden çıkarmak (BOAD/115)
- Gözden (gözünden) düşmek (YG/47; 94; 134)

- Gözden geçirmek (DÇ/126, ATG/74, M/145, KD/178; 473, 509, B/201)
- Gözden (gözünden) kaçırmak (C/39, YG/316)
- Gözden kaybolmak (C/169, M/421, YG/243, YK/13; 44)
- Göz kulak olmak (YG/20, C/106; 115, M/105; 210; 362, YG/25; 224, YK/66, KD/66, B/188)
- Gözü kalmak (B/110)
- Gözü yılmak (C/127)
- Gözünü (gözlerini) kırpmadan (ATG/102)
- (bir şeye) gözünü yummak (M/101; 397, BOAD/173, ZN/75)
- (birine) gözünün üstünde kaşın var dememek (C/101)
- (birinin) gözünün yaşına bakmamak (YG/404, YK/17, BOAD/170, KD/68, ZN/157)
- Gözünün önünden gitmemek (B/152)
- Göz göze gelmek (C/34, M/70, YK/54)
- Göz gözü görmemek (C/32)
- (birine) gözdağı vermek (C/49, KD/75)
- Göz kırpma (DÇ/129)
- Gözleri çakmak çakmak (olmak) (B/109)
- Gözleri dolmak (dolu dolu olmak) (YG/13)
- Gözü (gözleri) dönmek (M/431)
- Gözleri kan çanağına dönmek (kanlanmak) (B/141)
- Gözleri parlamak (parıldamak) (C/57, ZN/116)
- Gözleri yaşarmak (ATG/181, ZN/20, ZN/173)
- Gözlerinde şimşek çakmak (C/32)
- Gözlerine inanmamak (YG/13)
- Gözlerinin içi gülmek (M/29, KD/239)
- Gözü açık gitmek (M/309, BOAD/158, ZN/102)
- Gözünde büyütme (C/188, YG/260; 450, KD/271)
- Gözünden kıskanmak (C/27)
- (birinin) gözüne girmek (C/16, YG/272; 409, BOAD/116; 189, KD/197, B/118)
- Göz (gözünün) ucuyla bakmak (ATG/129)

- Gözüne kestirmek (BOAD/79, KD/58; 314; 402)
- Gözüne uyku girmemek (C/75; 169, M/82; 152; 397, YG/327, BOAD/58, KD/56; 311, ZN/53; 88)
- (bir şeyden) gözünü ayırmamak (ZN/16)
- Gözünü dört açmak (ATG/159, M/93, YG/390, KD/439, B/83; 155; 166)
- Gözünü daldan budaktan (çöpten) esirgememek (sakınmamak) (C/12; 61, M/38; 361, YG/157, BOAD/125, KD/406; 475, ZN/37; 52)
- Gözünü (gözlerini) kapamak (DÇ/36)
- Gözü uyku tutmamak (DÇ/10)
- (bir şeyde) gözü olmak (C/50, KD/36;195, ZN/42)
- Gözünü (gözlerini) oymak (C/114, M/76; 130, YG/38, 43; 49; 297, YK/99)
- Gözü yılmak (KD/668)
- Gözünü yummak (DÇ/10, BOAD/34; 87, B/179, ZN/192)
- Gözüyle görmek (C/129, YG/295, KD/61; 71; 170; 196, ZN/63)
- Gözleri velfecri okumak (BOAD/131)
- Gözleri yaşarmak (DÇ/9, B/91)
- (bir şey birinin) gücüne gitmek (YG/109)
- Güçlük çıkarmak (M/247)
- Gülmekten kırılmak (katılmak, yarılmak) (ATG/20, C/14)
- Günaha sokmak (YG/58)
- (birinin) günahına girmek (günahını almak) (ATG/50, BOAD/148)
- Günahı (günahı vebali) boynuna (ATG/48, C/108)
- Günahını vermez (BOAD/17)
- Güreş etmek (tutmak) (KD/75)
- Güven vermek (M/234)

-H-

- Ha şöyle (KD/274)
“Çocukluğunda beyinin iyi bir davranışını değerlendirdiği biçimde ensesini şamarlayarak, ‘Ha şöyle inadı boklu sıpa!’ dedi.”
- Haber salmak (yollamak) (C/18)

“Çok geçmeden Paşa, bizim şıhlara, beglere de haber salmış...”

- Haber salmak (yollamak) (C/46; 76, YG/21; 49; 327; 368, BOAD/130; KD/23; 309, B/18)
- Haber vermek (DÇ/124)

“Annesi onun da odamı düzeltmekte olduğunu, demek ki birbirimizi karşılıklı düşündüğümüzü gülümseyen bir yüzle haber verdi.”
- Haber vermek (ATG/32)
- Haddini bilmek (YG/274)

“Hâşâ, ben haddimi bilirim sultanım.”
- (birine) haddini bildirmek (DÇ/51; 110, C/112; 144; 145; 115, M/47)
- (birine) haddini bildirmek (C/124)

““Öyleyse gidip haddini bildirek,’ dedim.”
- Haddi mi (haddine mi düşmüş) (ZN/23)
- Hafakanlar basmak (boğmak) (BOAD/177)
- Hak etmek (YG/173)
- Hakaret görmek (M/18)
- Hakkı geçmek (ZN/33)
- Hakkından gelmek (ATG/27; 84; 96, BOAD/140, C/13; 42; 61; 141, M/88; 208)
- Hak etmek (C/40, KD/91, B/14)
- Halebi orada ise arşın burada (ATG/22)
- Hâli (hâlleri) duman olmak (ZN/15)
- Hâl hatır (hâlini hatırını) sormak (C/137; 154, M/45; 311, ZN/56)
- Halt etmek (ATG/163, BOAD/205, KD/116)
- Hanya'yı Konya'yı anlamak (bilmek, görmek) (ATG/31, YG/293)
- Hapı yutmak (BOAD/124)
- (birini) haraca kesmek (KD/505)
- Harekete geçirmek (getirmek) (ZN/28)
- Hariçten gazel okumak (atmak) (ATG/31)
- Hasıraltı etmek (KD/22; 687)
- Hasret çekmek (ATG/33, C/26, M/21, KD/17; 29)
- Hasret gidermek (M/392)
- Haşır neşir olmak (ZN/100)

- Hatır için çiğ tavuk yemek (YG/70)
- Hatır (hatırını) saymak (C/28; 28; 30; 122, M/326; 348; 379; 399; 414, BOAD/116, KD/26; 43; 141; 197, B/12)
- (birinin) hatırı kalmak (YG/288, KD/395)
- Havayı bozmak (ZN/61)
- Hayal kırıklığına uğramak (DÇ/114)
- Hayır dua almak (YG/140)
- Hayırdır inşallah (ZN/11)
- Hayra yormak (M/356)
- Hayran olmak (kalmak) (KD/148)
- Hayrı dokunmak (ATG/27)
- Hayrını görmek (KD/84)
- (bir yerde) hazır bulunmak (olmak) (C/67, KD/39; 535; 564)
- Helak etmek (C/106; 176)
- Helak olmak (C/30; 131, KD/213; 555)
- Helallik dilemek (M/19; 36, KD/23)
- Her derde deva olmak (ATG/73)
- Her kafadan bir ses çıkmak (C/37, YG/398, B/128)
- Her ne pahasına olursa olsun (ZN/28)
- Hesaba katmak (DÇ/58, C/35, M/111)
- Hesabını kitabını bilmek (YG/273)
- Hesap sormak (DÇ/17, C/207, M/388, B/22, ZN/39)
- Hıncını çıkarmak (ATG/15)
- Hizmet etmek (ATG/11)
- Hop oturup hop kalkmak (B/80)
- Hor görmek (DÇ/125, C/32)
- Hor kullanmak (C/34)
- Hoşça kal (kalın) (YG/70; 128; 136; 227; 289, KD/178; 472)
- (birinin) hoşuna gitmek (DÇ/125, ATG/13; 13; 80, YK/39, KD/68)
- Hık demiş (anasının veya babasının) burnundan düşmüş (C/11; 27, M/216, ZN/161)
- Hıncını çıkarmak (DÇ/17)

- Hınç (hıncını) almak (DÇ/20)
- Hüküm vermek (M/79)
- Hüner Göstermek (DÇ/9, M/90; 322, YG/11; 87, YK/116, KD/40; 89; 109; 141; 142; 186; 265; 271; 301)

-İ-

- İrzına geçmek (C/64)
“Acemiliği sırasında subayından çok dayak yiyen Zaza, kin tutmuş, subayın beyaz, güzel kızının ırzına geçmeyi aklına koymuş.”

-İ-

- İcazet almak (KD/23)
“Körpeliğinde paşam, Takyeci Cami postnişini Şeyh Mahmut Efendi’ye müritlik edip hilafet icazeti almış, tac ve hırka giymişti.”
- İcazet almak (KD/511)
- İç geçirmek (KD/365)
“Şardan iç geçirdi: ‘Buraya döndüğüm günden beri n’ideceğimi çok düşünmüşem usta! Olmayacak bir iş varsa bu söylediğindir.”
- İç bayılmak (ZN/91)
“Benim içim bayıldı, sen acıkmadın mı?”
- İçine doğmak (ZN/112)
“Hatçe Yengem, dayımın saçlarını okşadı, ‘Küsme öyle,’ dedi, ‘karnımda oynayanın kız olacağı doğuyo içime, nedeyin?..”
- İçine dolmak (DÇ/8)
“(...) kasabasının kiremitsiz evleri, otsuz ve ağaçsız bir kayalık üzerindeki harap kalesi arkamda tozlu bir hararet içinde erirken, dünyanın bütün yaşama istekleri içime dolmuştu.”
- İçine kapanmak (DÇ/25)
- İçini dökmek (YG/22)
- İçini çekmek (ATG/132, C/126, YG/83, BOAD/30; 109, KD/283, B/165)
- İçini dökmek (M/45 B/81; 196)
- İçini yemek (ZN/15)

- İçi içine sığmamak (C/205, M/82; 134; 158; 226, YG/77, YK/106, BOAD/86, KD/465, B/102; 151)
- İçin için yanmak (KD/75)
- İflah olmamak (C/172)
- İflahını kesmek (YG/160, BOAD/139)
- İğne ipliğe dönmek (KD/378)
- (bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duymak (DÇ/18)
- İki büklüm olmak (C/198)
- İki eli (kızıl) kanda olsa (C/26, YG/283)
- İki gözü iki çeşme (C/79; 87, M/130, YK/136; 165, BOAD/120, KD/295, B/125; 140)
- İki paralık olmak (YG/31; 62)
- (birini, bir şeyi) iki paralık etmek (YG/109; 260; 418, ZN/103)
- İki yakası bir araya gelmemek (ATG/132; 133)
- (bir şeyden) ileri gelmek (ATG/25, B/62)
- İleri geri konuşmak (söz etmek, laflar etmek) (C/30, YK/72, KD/178)
- İleri gitmek (ATG/21)
- İleri sürmek (ATG/31, BOAD/120)
- İmana gelmek (BOAD/117)
- İmdada (imdadına) koşmak (yetişmek) (C/113)
- İn cin yok (BOAD/47)
- (birini) ipe çekmek (C/32; 32, M/39)
- İpe sapa gelmemek (DÇ/32)
- İple çekmek (ZN/54)
- İpliği pazara çıkmak (M/176; 265, YG/96; 433, BOAD/151)
- (birinin) işi başından aşmak (aşkın olmak) (B/191)
- İş çevirmek (ATG/81; 82)
- İş çıkarmak (C/101)
- İş görmek (KD/220)
- İş ciddiye almak (ATG/18)
- (birinin) işi rast gitmek (B/112)
- İş tatlıya bağlamak (ATG/76, YK/55)

- İşine koyulmak (ZN/38)
- İştah kapamak (kesmek) (B/145)
- İş işten geçmek (C/146)
- İş sarpa sarmak (M/404)
- İtibar görmek (KD/28; 542)
- İtişip kakışmak (C/73)
- İz sürmek (C/17)

-K-

- Kabak çiçeği gibi açılmak (YG/20)
“Şu kıza da a’cık göz kulak ol! Kabak çiçeği gibi açıldı.”
- Kabına sığmamak (M/21)
“Harami odayı bastı sınırlar. Oysa şıh babomu şadlık içinde, kabına sığmaz bulurlar.”
- Kabına sığmamak (M/255, YG/57)
- Kabuğuna çekilmek (DÇ/7)
“...Beş saat rötarla, İzmir’e gece yarısından sonra varmak, demiryolları idaresi için «ahvali adiyeden» olabilir, ama benim gibi beş yıl, sapa bir yerde kurulmuş küçük bir kasabada, kabuğuna çekilerek, vesvese ve korkularıyla başbaşa yaşamış, bilmediği bir semanın ve tanımadığı bir denizin maviliğinden şifa aramaya çıkmış, karanlıktan korkan bir insan için, ne büyük felâket...”
- Kabuğuna çekilmek (DÇ/138)
- Kabuk bağlamak (tutmak) (DÇ/14)
“Düşündükçe yalnız benim değil oraya gelen hükümet doktorunun da, savcının da, jandarma komutanının da az zaman sonra kabuk bağladıklarını ve bu kabuk içinde gizli bir derdin yumağını sardıklarını hatırlıyorum.”
- Kabuk bağlamak (tutmak) (B/140)
- Kabul etmek (DÇ/132)
“Eğer onun gibi kanımın istekleriyle hareket etseydim, bu gece, belki de kapısını açık bırakmış olan, benim olmayı kabul eden bir kızın bekleyişini boş çıkarmayacaktım.”

- Kaçacak delik aramak (ZN/22)
- Kadeh kaldırmak (ATG/123)
- Kadeh tokuşturmak (ZN/27)
- Kadere boyun eğmek (C/193)
- Kafa (kafayı) çekmek (ATG/19; 29; 30; 54; 75; 85; 115, YG/160; 161; 186; 403, BOAD/80; 122, KD/462, ZN/84)
- Kafa sallamak (ATG/132)
- Kafa (kafasını) şişirmek (YK/25)
- Kafa tutmak (YG/40, KD/426; 516, ZN/166)
- Kafa yormak (M/355)
- Kafasını ezmek (YG/20)
- Kafasını kaldırmak (C/18)
- Kafa kafaya vermek (ATG/21; 33, M/31; 246, YG/46, BOAD/55;197)
- Kafa kafaya vermek (BOAD/197)
- Kahrından ölmek (B/189)
- Kalbi çarpmak (DÇ/116)
- Kaleme almak (DÇ/19, KD/43)
- Kaldı ki (KD/120)
- Kaldırım çiğnemek (BOAD/26)
- Kalıbını basmak (ATG/61, BOAD/131, ZN/119)
- Kamburu çıkmak (KD/534)
- Kan ağlamak (ZN/23)
- (birini) kanadı altına almak (M/260)
- (birine, bir şeye) kanat germek (C/144, M/45, ZN/104)
- (bir şeye) kanaat getirmek (KD/443)
- Kancayı takmak (atmak) (ATG/96)
- (birini) kanadı altına almak (KD/653, B/112)
- Kanı çekilmek (ATG/57, KD/581, B/183)
- (birine) kanı kaynamak (C/111, M/243, YG/156; 163; 192, YK/28; 82, BOAD/108; 125)
- (birine) kan kusturmak (M/243, KD/498; 499)
- Kanı ısınmak (C/116)

- Kanına dokunmak (YG/169)
- Kan revan içinde (ATG/79, C/182; 182)
- Kan ter içinde (ATG/96)
- Kana boyamak (bulamak) (BOAD/50)
- (birine) kanı kaynamak (ZN/44)
- Kanlı bıçaklı olmak (ZN/130)
- Kantarın topunu kaçırmak (ATG/78)
- (bir yere) kapağı atmak (B/187)
- (birine) kara çalmak (KD/647)
- Kara kara düşünmek (ZN/152)
- Karalar bağlamak (giymek) (BOAD/184)
- Karar vermek (ATG/72)
- Karaborsaya düşmek (YK/72)
- Karda yürüyüp (gezip) izini belli etmemek (YG/70; 137; 308; 323)
- Karşı çıkmak (M/20; 34; 40; 41; 414, YG/364, KD/42; 468, B/47; 143)
- (birine) karşı durmak (ATG/139, C/121, M/54)
- (birine) karşı gelmek (ATG/6,0 C/32; 146, M/370, YG/109, KD/37)
- Karşı koymak (M/291, KD/59)
- Karşı karşıya gelmek (C/17)
- Karşısına dikilmek (M/32, KD/62; 64)
- Karşılık vermek (ZN/26)
- Kaskatı kesilmek (C/49, KD/311; 6224)
- Kaşı (kaşları) çatılmak (YK/47, BOAD/13; 15; 83, KD/19; 38; 108; 398; 469, ZN/117)
- Kaşık atmak (çalmak) (KD/543)
- Kaşlarını çatmak (DÇ/68; 82, C/11; 110; 111; 142, YK/43, BOAD/104, KD/134, ZN/69)
- (bir şeyin) kaymağını almak (yemek) (ATG/52; 54)
- Kazdığı çukura (kuyuya) kendisi düşmek (YG/416)
- Kazık gibi (C/16)
- Kefeni yırtmak (C/181, YK/129, KD/229; 597; 605, B/122)
- Kelle götürmek (YK/39)

- Kelle kulak yerinde (ATG/95)
- (birinin) kemiklerini kırmak (YG/18; 20)
- Kemikleri sızlamak (KD/195)
- Kendine gelmek (YG/153)
- Kendi kendine gelin güveyi olmak (YG/43, BOAD/29)
- Kendinden geçmek (ATG/153, C/179, KD/182; 218)
- Kendimi bildim bileli (M/25, KD/190)
- Kendini alamamak (ATG/31, C/14)
- Kendini kaptırmak (YG/91)
- Kendini (birini) temize çıkarmak (çıkartmak) (YG/296, KD/279)
- Kendini tutmak (YG/216, KD/63; 65)
- Kendini tutamamak (C/210, M/228, YK/60, BOAD/42)
- Kendini yiyip bitirmek (ATG/60)
- Kesenin ağzını açmak (M/347)
- Kestirip atmak (ATG/68)
- (birinin) keyfini kaçırmak (bozmak) (ATG/187, C/101; 144, M/45, YK/39)
- Kılıç çalmak (C/17)
- Kılıçtan geçirmek (C/20, KD/500; 629)
- Kılıç kuşanmak (takmak) (KD/306)
- Kılı kırkırdamamak (KD/78)
- (birinin) kılına dokunmamak (C/156, YG/133, ZN/14; 23)
- Kılını (bile) kırkırdatmamak (oynatmamak) (ATG/165, M/241; 257; 387, YG/370)
- Kına (kınalar) yakmak (koymak, sürmek, vurmak, yakınmak, yakılmak) (YG/139)
- Kıpkırmızı kesilmek (olmak) (M/207)
- Kırağı çalmak (vurmak) (M/423)
- Kıran girmek (BOAD/128, KD/545)
- Kısmetini bağlamak (C/91)
- Kıyak geçmek (çekmek) (B/59)
- Kıyamet kopmak (ATG/72, KD/273)

- Kıyametler koparmak (YG/209, YK/60, BOAD/26; 61; 165; 166, B/207, ZN/167)
- Kızılca kıyamet kopmak (ZN/60)
- Kim bilir (ATG/107)
- Kim vurduya gitmek (C/126, YK/75)
- Kimi kimsesi olmamak (C/56, ZN/87)
- Kin beslemek (tutmak) (YG/47, BOAD/101, KD/63)
- Kitaba el basmak (B/66)
- Korktuğu başına gelmek (ATG/138)
- Koynunda yılan beslemek (YG/23)
- Kol gezmek (M/42)
- Kolayını bulmak (C/81)
- Kolları sıvamak (ZN/38)
- Kolu kanadı kırılmak (YG/155, YK/16)
- Kök salmak (YG/103)
- Kök söktürmek (M/264, BOAD/58)
- Kökünü kazımak (C/177; 191, M/258)
- Kötü gözle bakmak (KD/182)
- Kötülük etmek (yapmak) (C/121)
- (birine) kucak (kucağını) açmak (M/22)
- Kurban vermek (M/18)
- Kurdunu (kurtlarını) dökmek (kırmak) (ATG/86)
- Kulağına çalınmak (M/32; 173; 284, YG/49, BOAD/52, KD/192; 213; 409; 603, ZN/175)
- Kulağı (kulakları) çınlasın (DÇ/58)
- Kulağına fısıldamak (M/30)
- Kulağına gelmek (B/15)
- Kulağına gitmek (C/135)
- Kulağına küpe olmak (etmek) (C/62, M/207, YG/33, BOAD/233, B/54; 125)
- (birinin) kulağını çekmek (B/69)
- Kulak asmak (ATG/22; 27, M/358, KD/107)

- (birinin) kulağını bükmek (ZN/18)
- Kulak kabartmak (DÇ/143, C/176, M/83; 319, YG/46; 471, KD/311, ZN/9)
- Kulak kesilmek (C/155, YG/416; 467, B/51)
- (bir şeye) kulak (kulaklarını) tıkamak (KD/98)
- Kulp takmak (B/110)
- (bir şeye) kulak vermek (C/155, YK/9)
- (birine) kul köle olmak (DÇ/59, ATG/22, M/239; 260; 325, YG/67)
- Kundak sokmak (koymak) (KD/512)
- Kur yapmak (ATG/80)
- Kurda kuşa yem olmak (YG/463)
- (bir şey) kursağında kalmak (YG/305)
- Kurşun sıkamak (C/30)
- Kurşun yağdırmak (M/447)
- (birini veya bir şeyi) kurşun yağmuruna tutmak (M/359)
- Kurşun yemek (C/21)
- Kusur bulmak (M/365)
- Kusur işlemek (KD/62)
- Kusura bakmamak (kalmamak) (YG/173; 174; 284; 469, YK/20, BOAD/61; 67; 135, KD/114; 160; 529, B/179)
- Kuş sütü ile beslemek (birini) (C/181)
- Kuyruk sallamak (C/124, YG/43)
- (birinin) kuyusunu kazmak (M/207; 460, YG/14; 127, KD/117)
- Küçük düşmek (DÇ/22)
- Küçük düşürmek (C/12;128, M/20, KD/36)
- Küfür savurmak (DÇ/20; 119)
- Kül olmak (C/52, M/17; 147)
- Külâhıma anlat! (YG/130)

-L-

- Laf anlamaz (YG/145)
“Kâhyası laf anlamaz herifin biriymiş.”

Kemal Bilbaşar, laf anlamaz deyimini sözü kuvvetlendirmek için bu cümlede kullanmıştır.

- Laf etmek (ATG/111)
“Ben, ‘Eskilerden korkuyorduk... Bunlardan korkmuyoruz. Aradaki fark bundan ibaret...’ gibi laflar edersem, sen hemen atılırsın.”
- Laf etmek (ATG/130)
- Laf yetiştirmek (ZN/177)
“Tüyübozuk hem kafiiledeki curcunayı yönetiyor hem de sokaktakilere laf yetiştiriyordu.”
- Lafa karışmak (ATG/25)
“Bizi dinlemez görünen, şarap şişesini tek millemeye çalışan Avcı Nuri, ‘Sen gene öyle belle öğretmen,’ diye lafa karıştı.”
- Lafa karışmak (ATG/84, B/46)
- Lafi ağzına tıkamak (YG/23)
“Güllü eliyle Saniye’nin lafını ağzına tıkadı...”
- Lafi ağzına tıkamak (ZN/139)
- Leke sürmek (C/107; 209, M/67; 444)
- (birinin) leşini sermek (C/32, KD/554, B/124)
- (birini) linç etmek (ATG/72, KD/494)

-M-

- Makbule geçmek (KD/166)
“Pşi Şore, kaptanın bu cömertliğinden çok mütehassis oldu, ‘Bak bu armağan her şeyden çok makbule geçer!’ dedi.”
- Mantar gibi üremek (YG/456)
“Ziyafet sofrasında şeref yerinde oturan top saçlı avukat, Hacı Raif’e doğru parmağını uzattı: ‘Partimiz mantar gibi üreyor Hacı Raif,’ dedi...”
Bu cümlede de Kemal Bilbaşar’a özgü bir kullanım söz konusudur. Yazarın halk söyleyişlerinden yararlandığını görmekteyiz.
- Maruz kalmak (ATG/177)
“İdare heyeti üyelerinin işi yanlış tutmalarından demokrat cephenin ikiye bölünme tehlikesine maruz kaldığını söyledi.”

- Masal okumak (anlatmak) (ATG/99)
“Nahiye müdürü gayet ciddi, cebinden not defterini çıkarıyor, ‘Yok kardaşım,’ diyor, ‘masal anlatmıyorum ben...’”
- Masal okumak (anlatmak) (B/42)
- (birinin) maskarası olmak (YG/385, KD/354)
- (birinin) maskarası olmak (BOAD/45)
“Zeynep Teyze, Murat’ın yüzüne bakmadan, ‘Amanin, bir yerine bir şeyler olmadı ya!’ dedi. ‘Yok yok, bir şey olmadı. Azıcık ayağı incindi...’ İçinden, ‘Ama köyün maskarası olduk,’ diye geçirdi.”
- Mat etmek (BOAD/23; 54)
- Mat olmak (KD/205)
- Matrağa almak (ATG/64, KD/496)
- Maymun gözünü açtı (YG/287, ZN/108)
- Mazur görmek (DÇ/156)
- Mekik dokumak (YG/428, B/104)
- Memnun etmek (ATG/13; 17, B/59)
- (bir şeye) merak sarmak (duymak, salmak) (DÇ/15)
- Mezarını kazmak (M/218)
- Meydan okumak (DÇ/148, ATG/114, M/84; 88; 223; 344, YG/241, BOAD/160)
- Meydan vermemek (DÇ/19)
- Meydana gelmek (YG/10)
- Meydanı boş bulmak (M/41)
- Meydanı (birine veya bir şeye) bırakmak (BOAD/111)
- Misk gibi (KD/600, ZN/109)
- Muaf tutmak (KD/585)
- Mumla aramak (B/175)
- Murada (muradına) ermek (M/259, YG/33; 133; 149, YK/114, KD/129; 646, B/166)
- Münasip görmek (YG/85, KD/120; 510)
- Mürekkep yalamış (BOAD/97)
- Mürüvvetini görmek (BOAD/49)

- Nara atmak (basamak) (BOAD/102)
“Hey gidi, kendi oğlu Tahir’inse, kafayı çekip delikanlılarla köy içinde gece vakti nara atmaktan başka bir işi becerdiği yoktu.”
- Nasıl olsa (YG/177)
“Nasıl olsa sen yenileceksin, fazla zarara girme.”
- Namusu iki paralık olmak (ATG/60, BOAD/229)
- Namusu iki paralık olmak (BOAD/47)
“Yaşlı bir kadın söze karıştı: ‘Bi de oğlan anlayıverirse, namısı iki paralık olacak...’”
- Namusunu temizlemek (ATG/155)
“O balıkçı pezevengini tıkmaaydılar içeri, temizleyecektim namısımi...”
- Namusunu temizlemek (YG/419)
- Nane yemek (YG/270)
“Bizi eversinler diye yedik o naneyi.”
- Nane yemek (YG/271; 284; 295; 463)
- Nar gibi (C/13)
- Nazara gelmek (M/259)
- Ne denir (dersin) (YG/60; 60; 63; 139; 415, YK/184, BOAD/25; 123
KD/71; 97; 121; 215; 551, ZN/29; 132)
- Ne de olsa (KD/58)
- Nefes almak (KD/37)
- Nefsini köreltmek (körletmek) (KD/523)
- Ne güne duruyor? (ATG/121)
- Ne hikmetse (hikmettir) (ATG/20, YG/180)
- Ne olursa olsun (DÇ/10, ATG/163)
- Ne olur ne olmaz (ATG/104; 141, BOAD/174, B/98)
- Ne oluyor? (KD/96)
- Ne var ki (DÇ/13; 13; 22; 28; 36; 46; 51; 75; 101, C/93, M/23; 26; 42, YG/11; 15; 91; 242; 386, YK/11; 37; 38; 75; 162, BOAD/10; 17; 165, KD/60; 63; 65; 72; 73; 74; 84; 86; 87; 90; 91; 100; 105; 110; 111; 112;

120; 121; 143; 149; 154; 161; 179; 186; 192; 197; 199; 200; 203; 210;
211; 244; 252; 262; 264; 267; 270; 280; 283; 295; 298; 303;309; 336;
360; 336; 360; 374; 401; 410; 422; 441; 450; 470; 492; 510; 544; 557;
574; 590; 604; 609; 661; 671, B/12; 17; 26; 37; 39; 51; 79; 140; 153;
194, ZN/9; 18; 28; 33; 36; 46; 50; 73; 74; 85; 94; 99; 165; 179)

- Ne yazık ki (DÇ/111, KD/29; 399; 452; 693)
- Nispet vermek (yapmak) (C/170)
- Niyet etmek (M/59)
- Nuh deyip, peygamber dememek (BOAD/105)
- Nur içinde yatsın (C/150)
- Nur topu gibi (ATG/163, B/19, ZN/39, ZN/71)

-O-

- Ocağı sönmek (YG/196)
“Analarımın dördü de evdeydi ocağı sönesicelerin.”
Cümleden de anlaşılacağı üzere yazar “ocağı sönmek” deyimini halk kültürünün önemli unsurlarından biri olan beddua anlamında kullanmıştır.
- (birinin) ocağına düşmek (ATG/102)
“Aman kardaşım, ocağına düştüm, alma hocayı elimden.”
- (birinin) ocağına düşmek (ATG/180, YG/281; 283, B/41)
- Of bile dememek (C/17)
“Kışın değirmenlerde, yazın ormanlarda keçe üzerinde yattı yanı başımda, bir gün bile of demedi.”
- Of çekmek (M/26)
““Dersim toprağı ne vakit sallansa, aşiretlerin başı Osmanlı’yla derde girermiş,’ der, of çekerdi.”
- Okkanın altına gitmek (DÇ/18)
“Bu olayı yazılarıma konu edinsem, buranın Valisi de, Belediye Başkanı da, Emniyet Müdürü de okkanın altına giderlerdi.”
- Ok gibi (yerinden) fırlamak (C/23; 31;44)
- Okuyup üflemek (YG/121;430; 451, KD/599;600)
- Ola ki (KD/121; 587; 593; 677; 678)

- Olmayacak duaya âmin demek (M/45; 195, YG/44, KD/520)
- Omuz silmek (ATG/117, C/57, YG/49; 122, YK/33, BOAD/26; 37; 40; 52; 88, KD/332; 393; 449, B/20; 131, ZN/16; 73; 169)
- Omuzları çökmek (ZN/16)
- On para etmemek (YG/158)
- On parmağında on hüner (marifet) olmak (ATG/34)
- On parmağında on kara (BOAD/79)
- Onuruna yedirememek (B/20)
- Ortada fol yok yumurta yok (KD/484)
- Ortada kalmak (C/141)
- Ortadan kalkmak (KD/107)
- Ortılığı birbirine katmak (YG/162)
- Ortalıktan kaybolmak (M/18)
- Ortaya çıkmak (BOAD/9)
- Ortaya dökmek (YG/13, KD/577, ZN/61)
- Oruç tutmak (YG/105)
- Oyuna getirmek (YG/148)

-Ö-

- Öç (öcünü) almak (çıkarmak) (C/47)
“Şıh Sayıtlılardan babomun öcünü almaya ant içtim.”
- Öç (öcünü) almak (çıkarmak) (C/105, M/43; 305; 428, YK/125, KD/60; 137; 369; 495; 634, ZN/13; 151)
- (birinin) ödünü koparmak (patlatmak) (YG/221)
“Kevser eliyle göğsünü bastırdı. Derin bir soluk verdi. ‘Ödümü kopardın Ahmet!’ dedi.”
- (birinin) ödünü koparmak (patlatmak) (YK/123, BOAD/14, B/109)
- Öksüz kalmak (YG/138)
“Hacı Kadir başını salladı: ‘He... adı Gülsüm işte... Bubasını ormandan kaçak odun getirirken kolcular furmuşlar. Öksüz kalmış yazık.’”
- Ölçüyü kaçırmak (ATG/18)
- Ölçüyü kaçırmak (ATG/123)

“Paluk pazarunda içeyiduk. Olçıyi endazeyi kaçırmişuz da...”

- Ölüm döşeğinde olmak (YG/60)

“Güllü yakılmaya devam etti: ‘Ben Kevser’i alırken anası ölüm döşeğindeydi...”

- Ölümü göze almak (M/207; 259, KD/239)
- Ömrüne bereket (M/24)
- Önüne katmak (YG/87, ZN/51)
- Öpüp başına koymak (C/173)
- Özür dilemek (YG/395, KD/133; 163; 655)

-P-

- (birine, bir şeye) pabuç bırakmamak (DÇ/150)

- (birine, bir şeye) pabuç bırakmamak (YG/403)

“Elebaşı, parmağını gözüne götürdü: ‘Bak bakalım, kurusıkıya pabuç bırakacak göz var mı bizde?’”

- Paha biçmek (KD/661)

“Alıcı olanlar, beğendikleri eşyayı elleriyle yoklayıp inceliyorlar, birbirleriyle şakalaşarak onlara paha biçiyorlardı.”

- Paha biçilmez (DÇ/92)

- Para etmemek (YG/119)

“Muskalar, okunmuş şekerler para etmedi.”

- Para etmemek (ZN/181)

- Para kırmak (ZN/97)

“Altı fincan salep siparişiyle döndüğümü gören Mustafa Dayım keyiflendi, ‘Sen içerde, ben dışarda... oohh! Burda iyi para kıracağız yeğen!’ dedi”

- Para sızdırmak (koparmak) (ATG/19)

“Valiyi zom edeceğiz. Ondan sonra istediğimiz parayı koparmak kolay...”

- Para yedirmek (YG/81)

- (bir işte) parmağı olmak (C/80)

- (birinin) parmağı ağzında kalmak (YG/39, YK/14, KD/152)

- (birini) parmağında oynatmak (YG/69, BOAD/98)

- (bir yere) parmak basmak (DÇ/116, C/139, BOAD/119)
- Parmak ısırarak (M/318, KD/44)
- Parmak kadar (YG/23, YK/77, B/135)
- Patlak vermek (KD/515)
- Pay çıkarmak (YG/24, ZN/152)
- Payına düşmek (C/13, KD/60)
- (birine) pervane olmak (B/131)
- Pervane gibi dönmek (B/17; 70)
- (birinin) pestilini çıkarmak (YG/400)
- Pes demek (C/40; 40)
- Peşine düşmek (gitmek) (YG/121)
- Peşine takılmak (ATG/69)
- Peşkeş çekmek (KD/155)
- Pılı pırtıyı (pılıyı pırtıyı) toplamak (YK/16)
- Pire için yorgan yakmak (YG/382)
- Pişmiş aşı (soğuk) su katmak (ATG/121, YG/295, YG/299, KD/269)
- Punduna getirmek (ATG/23; 95, M/460, YG/110; 223, YK/161, BOAD/159; 161)
- Pusu kurmak (C/23, M/249, B/45)
- Pusuya yatmak (DÇ/158, C/15; 80, M/355, YG/370, KD/96; 204, B/50)

-R-

- Rağbet görmek (kazanmak) (M/26)
“Kegan Bayramı’nda Monzur ziyareti işitilmedik rağbet gördü.”
- Rahat etmek (DÇ/116)
“Otelde kendi evimdeki kadar rahat edecektim.”
- Rahat etmek (DÇ/169, C/158)
- Rahata kavuşmak (KD/68)
“Talihim olsaydı, tazeliğimdeki şılka günlerinde oba erlerinden birinin hoşuna giderdim, onun canboyluğu olur, rahata kavuşurdum.”
- Razı olmak (gelmek) (DÇ/13)

“Ne var ki, onlardan birini bulsaydım, isterse yatağın yıkanmamış yapağısından çıkan koku ile sabahleyin baş ağrısından öleyim, gene onun «en rahat otel» sözüne inanarak, peşi sıra gitmeğe razı olacaktım.”

- Razı olmak (gelmek) (DÇ/127; 134; 149, ATG/26; 115; 119, KD/136, B/35)
- Rekor kırmak (ATG/58)
“Bizim trança rekor kırdı.”
- (bir davranışı birine) reva görmek (ZN/9)
- Remil atmak (dökmek) (YG/193)
- Rengi atmak (kaçmak, uçmak) (KD/203)
- Renk vermek (katmak) (YG/53)
- Renkten renge girmek (ATG/51)
- Rıza göstermek (M/81)
- Ruhu (bile) duymamak (ATG/36)

-S-

- Sabahlara kadar (ATG/45)
“Sabahlara kadar boş yere bekledim.”
- Sabrı taşmak (tükenmek) (ZN/43)
“Günün birinde sabrı tükenip para istemeye gelen ağabeyini kovmuş.”
- Saç saça baş başa (KD/298)
“Onlar da ilk ağızda yanlarındakinin başörtülerini yırtarak saçlarını ele geçirmeye çalışıyorlar, saç saça baş başa debeleniyorlardı.”
- Saçını başını yolmak (YG/122)
“Ayşe’nin üzerine atıldım, saçını, başını yoldum...”
- Saçını başını yolmak (B/14)
“Simitçi ağlayarak saçını başını yolarken, paşa kasıklarını tutarak gülmüştü.”
- Saçını süpürge etmek (M/239)
“Şıh kızı olduğuma bakmadan, dilersen, saçımı süpürge eder, ona da kul köle olurum.”
- Saçını süpürge etmek (M/258, KD/150)
- Sadakat göstermek (M/43; 47; 49; 105)

- Sadık kalmak (DÇ/10, KD/43)
- (bir şeyi) sağlam kazığa bağlamak (BOAD/151)
- (birini, bir şeyi) salık vermek (B/41; 95; 127; 190, BOAD/156; 204, C/133, BOAD/204, KD/138; 147; 440, ZN/49)
- Sadık kalmak (KD/547)
- Sağ ol (YG/285)
- Sağlıcakla kal (kalın) (YG/57)
- Sahip çıkmak (C/56)
- Salavat getirmek (YG/251)
- Sararıp solmak (KD/135)
- Sarhoş etmek (ATG/19)
- Sarpa sarmak (çekmek) (ATG/27, YG/48, BOAD/43; 108; 143)
- Sayıp dökmek (DÇ/62)
- Selam etmek (YG/258, YK/20)
- Selam söylemek (ATG/10)
- Selam vermek (DÇ/14, C/93, YK/70, BOAD/14; 15; 122, KD/314, B/176)
- Ser verip sır vermemek (YG/67)
- Ses çıkarmamak (etmemek) (C/67)
- Sevap kazanmak (işlemek) (ZN/87)
- Sevinci kursağında kalmak (KD/388, B/145, ZN/102)
- Sıkı tutmak (YG/417)
- Sır tutmak (saklamak) (M/19, YG/10)
- Sırt (sırtını) çevirmek (DÇ/20, C/90, YG/128, YG/174, YK16)
- (birinin) sırtını sıvazlamak (C/26)
- Sırtını yere getirmek (C/46; 49)
- Silip süpürmek (DÇ/160)
- (bir şeyi, kendini) siper etmek (B/20)
- Sineye çekmek (ATG/68, C/120)
- Sokaklara dökülmek (KD/501)
- Soluğu kesilmek (tutulmak) (YK/175, BOAD/135, B/120; 161; 181)
- Sopa atmak (çekmek) (BOAD/166)

- Sorguya çekmek (YK/56, KD/553, ZN/119)
- Soğuk ter dökmek (basamak, boşanmak) (B/56)
- Sokağa atmak (DÇ/140)
- Soluğu (bir yerde) almak (YG/22; 215)
- Sopa atmak (DÇ/20)
- Sopa yemek (YG/38)
- Sorguya çekmek (YG/243, B/12)
- Soyup soğana çevirmek (DÇ/140, M/304)
- Söz açmak (DÇ/14, ATG/12; 71; 165, YG/9; 85, B/48)
- Söz ayağa düşmek (B/21)
- Söz bir, Allah bir (KD/664)
- Söze karışmak (YG/351, YK/43, ZN/13)
- Sözü ağızından almak (ATG/99, KD/230)
- Sözüm meclisten dışarı (BOAD/67)
- Sözünü bağlamak (KD/37)
- Sözünü geri almak (KD/151)
- Sözünü kesmek (C/144 YG/43;59, YK/19, B/86)
- Sözünden dönmek (C/62)
- (birinin) sözünü tutmak (B/60; 103)
- Su gibi aziz ol! (ATG/185, YG/224, B/45)
- Su katılmamış (M/42)
- Surat asmak (C/58, YG/289, ZN/91; 158)
- Suratını ekşitmek (buruşturmak) (ATG/33)
- Suspus olmak (YK/15)
- (bir yerin) suyu mu çıktı? (BOAD/62)
- Suyunu çekmek (DÇ/85)
- (bir şeye) sünger çekmek (YG/101)

-Ş-

- Şansı yaver gitmek (YK/65)
“Fakat bulduğu ufak tefek bazı işlerin dışında şansı yaver gitmedi.”
- Şart koşmak (ATG/127)

“...Sonra, ‘Madem bu kadar ısrar ediyorsunuz... Peki...’ dedi ama bir de şart koştu.”

- Şehadet şerbetini içmek (ZN/139)
“Oğlunun şehadet şerbetini içmiş olması onun için bir övünç meselesiydi.”
- Şehadet şerbetini içmek (ZN/186)
- Şehit düşmek (olmak) (KD/489)
“Bahçesaray’da da, Zincirlikuyu’da da şeriat birdir, onu korumak bizim görevimizdir, kırbaç altında şehit olsak bile...”
- Şehit düşmek (olmak) (B/114)
- Şeref vermek (ATG/127)
“‘Şu münzevi masaya şeref vermiş olursunuz,’ dediysen, kim bilir ne gülünç, ne tatsız çıkmıştır laflar ağzından...’ diye belirtti fikrini Tevfik.”
- Şeref vermek (YG/344)
- Şeytan diyor ki (YG/127)
“Ahmet’in avluda sesini duydu mu kızını bi şey istemeye gönderen kendisi değilmiş gibi konuşuyo, şuna bak... Şeyten diyor, çık yüzle!”
- Şeytana külahı (pabucu) ters giydirmek (YG/23)
- (birinde) şeytan tüyü olmak (BOAD/101)
- Şeytana uymak (YG/91; 440, KD/123)
- Şöyle dursun (ZN/140)

-T-

- Tadı damağında kalmak (BOAD/199)
“Eyi yerdi ora... Tadı damağımda kaldıydı... Adı bi hoştu...”
- Tadı kaçmak (gitmek) (ATG/70)
“Hoca, ‘Seçim günleri kahvenin tadı kaçıyor,’ dedi.”
- Tadı tuzu kalmamak (bozulmak) (C/85)
“Yaşamanın tadı tuzu kalmamıştı gözümde.”
- Tadını çıkarmak (ZN/59)
“Yusuf Ali Ağabey, anneme bakarak aynı coşkuyla yanıtladı ninemi: ‘Elbette Zühre Teteciğim! Porsuk kıyısında konak gibi Ermeni

evlerinden birini kiraladık mı, hepimiz aynı çatı altında toplanırız, çektiklerimizi unutup şu yalancı dünyanın tadını çıkarırız.’’

- Tahta çıkmak (KD/107)
“Bir giray, Osmanlı padişahına dayanarak tahta çıktı mı, Rus çarının altınları başka bir girayın davulunu çaldırır mirzalara.”
- Takati kalmamak (kesilmek) (KD/87, ZN/12)
- Talihi yaver gitmek (B/122)
- Tam üstüne basmak (KD/658)
- Taraf (tarafını) tutmak (ATG/135)
- Tası tarağı toplamak (ATG/31, YG/276, B/22)
- Tatlı canından olmak (M/126)
- Tatsızlık çıkarmak (YG/18)
- (iş) tavına getirmek (KD/352)
- Tavır takınmak (almak) (DÇ/14, ATG/119)
- Tehdit etmek (KD/96)
- Tehdit savurmak (M/36)
- Tekbir getirmek (KD/582)
- Tekmil vermek (KD/480)
- Telef olmak (C/120)
- Temize çıkmak (KD/644)
- Tepeden tırnağa süzmek (YK/32; 35)
- (birini veya bir şeyi) tepe tepe kullanmak (ZN/145)
- Tepesi atmak (B/123, ZN/87)
- Ter basmak (KD/58; 331)
- Ter boşanmak (M/173)
- Ter boşanmak (YK/35)
- Ter dökmek (B/121; 177, ZN/12)
- (bir şey) ters gitmek (DÇ/17)
- Ters ters bakmak (M/395)
- (bir iş veya durum) tersine dönmek (M/295)
- Teselli bulmak (C/88)
- Tempo tutmak (ATG/12)

- Tepeden tırnağa süzmek (C/60; 110)
- Tırpan atmak (ZN/22)
- Tongaya basmak (düşmek) (BOAD/104)
- Toz kondurmamak (KD/60)
- Toz olmak (KD/369)
- Tozu dumana katmak (C/153, KD/243)
- Tozu dumana katmak ()
- Tövbeler olsun! (tövbesi!) (ATG/64, YG/156, BOAD/19; 45; 74; 107)
- Turnayı gözünden vurmak (ATG/28, KD/575)
- Turp gibi (KD/113)
- Turşusu çıkmak (BOAD/122)
- Tuttuğunu koparmak (M/208; 412, BOAD/64)
- Tükürdüğünü yalamak (YG/321)
- Türkü çağırmak (KD/266)
- Türkü söylemek (YG/153; 185; 192; 247; 409, YK/148, BOAD/177, KD/577, B/64, ZN/70; 125; 139))
- Türkü tutturmak (YG/152; 158;240;425, BOAD/165)
- Türkü yakmak (YG/265; 296)
- Tüyleri ürpermek (ATG/92)

-U-

- Uğur getirmek (YK/10)
“Anasının adı Gonca olduğundan, babası Mehmet Torlak: ‘N’ola kızımın adı da yonca ola,’ dedi. ‘Dört yapraklı Yonca gibi bize uğur getirir inşallah!’”
- Uğur getirmek (M/22, YK/27; 157, KD/290, ZN/88; 91; 112)
- Uğur ola! (uğurlar olsun!) (YG/289)
“Uğurlar olsun deniz kurtları.”
- Uğur ola! (uğurlar olsun!) (YG/434)
- Umutsuzluğa düşmek (kapılmak) (C/133)
“Unuttu mu ola, diye tasalanıp tüm umutsuzluğa düştüğüm bir gün, bir cenderme çıktı geldi.”
- Utanç duymak (DÇ/129)

“Ben utanç duymakla birlikte Pakize Hanım’ın, bu oyunun yaklaşan mutlu sonunu, müdahale etmeden, bekleyecek kadar sabırlı olmasından, son derece memnun kalıyordum.”

- Uyku çekmek (DÇ/13)
“Şu anda o, ihtimal çıplak bacağını yorganının üzerine atarak, bütün vücudunu güvenle bıraktığı yatakta, rahat bir uyku çekmekte idi.”
- Uyku çekmek (KD/60)
- Uyku kaçmak (KD/29)
- Uzun lafın (sözün) kıyası (ATG/132 C/51; 62; 162, YG/28; 101)

-Ü-

- Üstün tutmak (BOAD/10)
“Kendisini tüm hemşerilerinden üstün tutmakta, dış görünüşünde bile onlardan ayrılmaya özen göstermektedir.”
- Üstün tutmak (BOAD/11)
- Üstüne kuma gelmek (YG/120)
“Üzerine bi kuma gelsin diye kurbanlar adadım.”
- Üstüne kuma gelmek (YG/144)
- (birinin) üstüne vazife olmamak (YK/32)
“Ne üstüne vazife?”
- (birinin) üstüne vazife olmamak (BOAD/29)
- Üzerine almak (KD/66)
“Gej Ana yönetimi üzerine aldıktan sonra da bu görevinde kalmıştı.”
- Üzerine tuz biber ekmek (YG/334)
“Köy Enstitüleri ve köy okulları, ekim sahaları için istimlak olunan köy toprakları ise yaranın üzerine tuz biber ekmiştir.”

-V-

- Vaatte bulunmak (ZN/14)
“Madam Fransız konsolosu koruyuculuk vadinde bulunmuş.”
- Vacip olmak (M/243)
“Bize kan kusturanın ciğerini sökmek vacip olmuştur.”
- Vakit öldürmek (C/22)

“Durma Cano, benimle vakit öldürme.”

- Veda etmek (DÇ/19)

“Komiserin, memnun, hoş görünmeğe özenen bir yüzle veda ederken bana Muharrir Bey diye hitap etmesi, içime sonsuz bir neşe doldurmuştu.”

- Veda etmek (KD/665)
- Verem olmak (YG/127)
- (birine) verip veriştirmek (ZN/137)

“Komşu kadın, bir süre daha İsmayıl Dayım’a verip veriştirdikten, misafirlikte öğrendiği birkaç dedikoduyu da duyurduktan sonra çekilip gitti.”

- Vesile bulmak (ZN/140)

-Y-

- Ya sabır çekmek (M/43)

“...eşinden yuvasından ayrılmak istemeyen her kul, ya sabır çekerek kaderine rıza gösterirdi.”

- Yabana atmak (C/155)

“Yabana atılacak bir söz değildir.”

- Yabana gitmek (ATG/47, C/13; 14; 14; 28; 42; 56; 155)

- (birinin) yakasına sarılmak (C/119)

“Kuşkulandığım biri olsa gider yakasına kendim sarılırdım.”

- (birinin) yakasına asılmak (M/370)

“Bana saygıda kusur işleyen hükümete karşı gelmiş olur, cezasını da bulur, diyende yakasına asıldım.”

- (birinin) yakasına asılmak (yapışmak) (BOAD/148)

- (birinin) yakasını bırakmamak (BOAD/30)

“Kömür gözlü kız yakasını bırakmadı.”

- Yakasını kaptırmak (YG/154)

- Yakayı ele vermek (YG/31)

- Yakından bilmek (tanımak) (KD/155)

- Yakınlık göstermek (KD/41)

- Yakıp yıkmak (YG/27)

- Yan çizmek (BOAD/24; 113, ZN/77)
- Yan gelip oturmak (yatmak) (KD/517)
- Yangından mal kaçırır gibi (YG/67)
- Yanıp yakılmak (YK/59)
- Yanıp tutuşmak (C/90, YG/25, BOAD/126, B/12)
- Yaraya merhem olmak
- Yaraya tuz biber eklemek (C/159)
- Yardım görmek (KD/29)
- Yarından tezi yok (ATG/22; 69, YG/34; 135; 306, YK/61, B/31; 47; 190)
- Yas tutmak (C/193; 194, YG/13; 21; 77, YK/75; 137; 170, KD/573; 596, B/87, ZN/69; 71)
- Yaş akıtmak (dökmek) (C/22, M/18, B/26;30)
- Yaş tahtaya (yere) basmamak (KD/462)
- Yediği naneye bak! (YG/88; 128; 369, BOAD/15, KD/526)
- Yedikleri içtikleri ayrı gitmemek (C/107)
- Yelken açmak (KD/54)
- Yelkenleri suya indirmek (ATG/120)
- Yenik düşmek (KD/57)
- Yere sermek(M/126)
- Yer yerinden oynamak (M/21; 107, YG/194, B/197)
- Yer yarılıp içine girmek (geçmek) (YG/108)
- Yerin kulağı var (YG/127)
- Yem olmak (ATG/46, C/207)
- Yemeden içmeden kesilmek (C/54, M/139, KD/550)
- Yerden göğse kadar (DÇ/13, ATG/167)
- Yerden yere çalmak (BOAD/151)
- Yerden yere vurmak (B/120)
- Yere yıkılmak (YG/241)
- Yerin dibine batırıp çıkarmak (ATG/60)
- Yerin dibine geçmek (batmak veya girmek) (M/46; 181; 201, BOAD/44, KD/639; 646)

- Yerinde duramamak (C/45, YK/98, KD/268, ZN/11)
- Yerine getirmek (M/19)
- Yer yerinden oynamak (DÇ/116, M/236, BOAD/235)
- Yoksun kalmak (DÇ/33)
- Yol göstermek (B/92)
- Yol gözlemek (C/102)
- Yolcu etmek (C/50)
- Yol almak (DÇ/20, C/23)
- Yol vermek (ZN/26)
- Yoldan çevirmek (C/15; 45)
- Yol göstermek (DÇ/13, ATG/166, ZN/115; 178)
- Yollara dökülmek (M/44; 233)
- Yolun açık olsun (C/51; 177, YG/462)
- Yolunu beklemek (gözlemek) (C/179, M/311, YK/67, ZN/15; 34; 85)
- Yolunu kesmek (DÇ/16; 16, ATG/139, C/21; 56; 127; 135; 142; 176; (M/231; 355, YG/245, YK/31, BOAD/94, KD/326;162; 339, B/63; 77; 177, ZN/121)
- Yol kesmek (ATG/129; 133, ZN/70; 103)
- Yolunu tutmak (B/185)
- Yuva kurmak (C/30)
- Yükte hafif pahada ağır (ZN/144)
- Yüreği ağzına gelmek (YG/296, ZN/11; 95)
- Yüreği cız etmek (cızlamak) (C/128)
- Yüreği çarpmak (ATG/163, C/94, M/21, YG/220, YK/14, KD/56, ZN/11)
- (birinin) yüreğine işlemek (ATG/18)
- Yüreğini dağlamak (C/170, M/17)
- Yüreğine od (ateş) düşmek (B/12)
- Yüreğine dokunmak (ATG/15; 60, C/65; 169, M/27, YK/77, B/67)
- Yüreği ferahlamak (hafiflemek) (KD/20)
- Yüreği hop etmek (hoplamak veya oynamak) (ATG/9, C/84, M/61 YG/146, BOAD/224)

- Yüreği kararmak (KD/61)
- Yüreği kan ağlamak (B/165)
- Yüreğine kurt düşmek (M/27, YG/62, KD/78)
- Yüreği oynamak (M/407, ZN/23)
- Yüreğine saplanmak (C/11)
- Yüreği rahatlamak (M/29, KD/574)
- Yüreği sızlamak (C/177, M/176)
- Yüreğine su serpmek (YG/)
- Yüreğine su serpmek (KD/139 ;455 YG/462; 462, B/78)
- Yüreği titremek (ZN/19)
- Yüreği yanmak (C/52; 79)
- Yüreğini hoplatmak (oynatmak veya kaldırmak) (ZN/96)
- (bir işten) yüz (yüzünün) akı ile çıkmak (BOAD/198)
- Yüz bulmak (ATG/117, M/241; 440)
- Yüz bulunca astar istemek (ZN/84)
- Yüz çevirmek (M/206; 259)
- Yüz çevirmek (YG/23; 130, BOAD/18, KD/447)
- Yüz takınmak (B/147)
- (bir şeye) yüz tutmak (KD/641)
- Yüz vermek (C/123, M/326, BOAD/124)
- (bir şeye) yüzü olmamak (ATG/160)
- Yüzü kızarmak (DÇ/50; 162, ATG/29)
- Yüzü kireç gibi olmak (ağarmak) (ZN/63)
- (birinin veya bir şeyin) yüzü suyu hürmetine (B/30; 36; 184, ZN/149; 167)
- (bir şeye) yüzü olmamak (C/179, YG/128)
- Yüzüne gülmek (DÇ/140)
- Yüzünü buruşturmak (ekşitmek) (KD/70)
- Yüzünü kara çıkarmak (ATG/141; 145, C/13; 161, M/29; 48; 149; 196; 259; 296; 302, YG/27; 208, BOAD/198, KD/35; 37)
- Yüzünü gören cennetlik (ATG/49)
- Yüzüstü bırakmak (C/15)

- Yüz sürmek (C/31; 110; 170, M/21; 251; 252; 304; 327; 355, KD/23)
- (birinin) yüzünü ağartmak (C/64, KD/150)
- (birinin) yüzünü güldürmek (C/157)
- Yüz yüze gelmek (M/405, YG/458, BOAD/169, KD/136)
- Yüz bulunca astar istemek (M/52)
- Yüz verince astar istemek (YG/43)
- Yüzüstü bırakmak (M/415, YG/386)

-Z-

- Zapt etmek (ATG/41)
“Adam, odunları boşaltasıya güç zapt ettik kadınları...”
- Zapt etmek (YG/20, BOAD/29, KD/70; 85)
- Zemin hazırlamak (KD/31)
“...gücüne ve nüfuzuna inandırıp gelecek günlerde yeni soygunlarına zemin hazırlamakmış muradı.”
- Zeytinyağı gibi üste çıkmak (YG/22)
“Sonra da zeytinyağ gibi üste çıkar.”
- Zırnık (bile) vermemek (YK/72)
“Dedesi, teyzesini reddetmişmiş de, malından zırnık vermeyeceksiniz o kıza, demişmiş de.”
- (birini) zıvanadan çıkarmak (ATG/97, YG/70; 174; 190; 393, BOAD/96; 113, ZN/29; 116)
- Ziyafet çekmek (ATG/19; 19)
- Zıyan etmek (KD/486)
- Zıyan olmak (ZN/14)
- Zıyan zebil olmak (ZN/48)

TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde Bulunmayan Deyimler

Kemal Bilbaşar'ın eserlerinde bulunan deyimler Türk Dil Kurumu'nun yayımlamış olduğu **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü** ile kıyaslanmıştır. TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde yer almayan deyimler ve örnekleri aşağıda alfabetik sıraya göre ve tekrar edilen deyimler de kitapların basım yıllarına göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

-A-

- Ağzıyla kuş tutmak (YG/412)

-B-

- Baş göz etmek (BOAD/25)
- Boş gezenin boş kalfası (YG/108, B/15)

-C-

- Can kulağıyla dinlemek (ATG/166, M/319; 333; 367, YG/193; 450, KD/255; 430; 645, B/189)

-D-

- Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak (ATG/135, KD/332)
- Dinime küfreden (veya söven veya dahleden) bari Müslüman olsa (BOAD/15)
- Dizinde derman kalmamak (BOAD/34)
- Dün bir bugün iki (BOAD/89; 127)

-E-

- Eli kulağında (ZN/156)
- Emekleri boşa gitmek (BOAD/14; 15)

-G-

- Gönlünü ferah tutmak (KD/177)
- Gönlü el vermemek (YK/53)
- Göz kulak olmak (YG/183; 43; 66; 164, B/81; 163)
- Gözünü boyamak (BOAD/23, KD/164)

-H-

- Hodri meydan (BOAD/114)

-İ-

- İşi duman olmak (ATG/111)

-K-

- Kaçın kurası olmak (YG/304)
- Kaşla göz arasında (C/14, M/87, YG/143; 412, ZN/120; 122; 154)

-Ö-

- Öl dese ölür (ZN/25)
- Örtbas etmek (BOAD/178)

-S-

- Süt dökmüş kedi gibi (BOAD/188)

-T-

- Torbada keklik (BOAD/42)

-Y-

- Yüz göz olmak (YG/154; 162; 223, B/92)
- Yüzüne kan çıkmak (BOAD/55; 93; 158; 195)

TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde Geçen Bazı Deyimlerin Kemal Bilbaşar'a Özgü Kullanımları

Kemal Bilbaşar'ın incelediğimiz romanlarda kullandığı deyimleri TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ndeki deyimlerle kıyasladık. Yazar bu sözlükte geçen bazı deyimleri kendine özgü bir kullanımla vermeyi tercih etmiştir. Yazarın kendine özgü bu kullanımları alfabetik sıraya uygun olarak aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'ndeki deyimler	Kemal Bilbaşar'a Özgü Kullanımları
(birinin) ağzının kokusunu çekmek	(...) ağız kokusunu dinleme (YG/287)
Allah yürü ya kulum demiş	Tanrı yürü ya kulum demiş (BOAD/21)
Bir taşla iki kuş vurmak	Bir taşta iki kuş vurmak (KD/653)
Boyunun ölçüsünü almak	Boyunun ölçüsünü vermek (BOAD/24)
Eli ayağı buz kesilmek (tutmamak)	Eli ayağı kesilmek (YK/134)
(birinin) eline su dökemez	Parmağına su dökemez (YG/222)
Lafını yabana atmamak	Sözü yabana atmamak (BOAD/25)
Yangına körükle gitmek	Yangına körükle varmak (BOAD/20)

2.2. Atasözleri

TDK'de; “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” şeklinde verilen atasözü sözcüğü, halk tarafından uzun gözlem ve deneyim sonunda elde edilen kalıplaşmış sözler, yargılar olarak tanımlanabilir. İlk örneklerine Divan-ü Lügat-it Türk'te rastladığımız atasözleri, mesel ve sav sözcükleriyle anılmıştır. Atasözleri, insanların toplum içinde nasıl davranacağını, neyin iyi neyin kötü olduğunu ifade eden kalıplaşmış sözlerdir. Genellikle geniş zaman ve şimdiki zaman çekimindedirler. Bir hüküm bildirirler. Atasözleri, yaşananlardan çıkarılan sonuçları dile getirirler.

“Hemen her toplumda, olaylar karşısında hazır cevap olarak söylenen, düşündürücü sözler vardır. Türkiye Türkçesinde atasözü olarak nitelendirilen bu özlü sözlerin bazı durumlarda kullanılmaları kaçınılmaz olmaktadır. Bu sözler yerinde kullanıldıklarında konuşmaya akıcılık katmakta ve konuşmanın seyrine yön vermektedir. Anonim olan bu dil ürünleri toplumun dünyaya bakışını, kültürünü, anlayışını, yaşam kurallarını, düşüncelerini içten bir şekilde dile getirir. Atasözleri bu işlevlerini yerine getirirken dilin tüm imkânlarını kullanır.” (Tuğluk, 2012:1).

Erman Artun, atasözleri için şu görüşlere yer vermektedir: *“Atasözleri kısa ve özdür. Sosyal olayların nedenlerini deneme ve gözleme dayanarak yansız, objektif bildirir. Bir olaydan çıkacak sonucu, dersi toplumun bütün bireyleri için genelleştirerek bir yargıya bağlar. Yargılar gözleme dayalıdır. Ders ve öğüt verme amacı güder, yol gösterir. Gelenekleri yansıtmayı yönüyle halk kültürü taşıyıcısıdır. Yargılar, gerçekçidir, yanlışları göstermek için eleştirir.”* (Artun, 2004:226).

Şükrü Elçin, atasözleri için şöyle demektedir: *“Belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe, zevk ve muhakeme seviyesinde meydana gelen bu edebiyat mahsullerinin ilk örnekleri umumiyetle manzumdur. Türk düşüncesinde aynı cümle veya mısra da kelime tekrarlarından gelen tenazur, mana aykırılıklarından doğan tezat ve umumi ses unsurlarını teşkil eden vezin ve kafiye, bu manzumeleri ve geleneğini zamanımıza kadar getirmiştir.”* (Elçin, 1998: 626).

P. Naili Boratav atasözleri için şu görüşleri aktarmıştır: *“Birçok kimse deyim ve atasözlerini birbirine karıştırmıştır. Kendi başlarına kullanılmayan, daha çok cümle içerisinde anlatılmak istenen fikre destek vermek maksadıyla kullanılan atasözleri, binlerce yıllık geçmişten süzülerek gelen kısa, kesin ve çoğu kere kuru söz kalıplarıdır.”* (Boratav, 1995:129-130).

Atasözleri, geniş halk kitlelerinin düşüncelerine tercüman olur ve onların yaşam deneyimlerini yansıtır.

“Ataların yüzyıllar boyunca karşılaştıkları olay ve tecrübelerden aldıkları dersleri bilgece düşünce yahut nasihatleri, değer yargılarını

düştürleştirilerek sonraki nesillere devrettikleri ve herkesçe benimsenmiş özlü sözlerdir.” (Kaya, 2010:113).

Halkın ortak anlatıları olan atasözleri uzun gözlemler sonucu oluşan yargıları dile getirirler.

“Tanzimat dönemi yazar ve şairlerinden olan ve “Hikmet-i Avam” adıyla atasözlerini derleyen Şinasi, atasözlerinin halk hikmetleri, halk felsefesi olduğunu, milletin ne gibi düşüncelere sahip olduğunu göstergesi sayıldıklarını söyler.” (Karakas, 2010:291).

Yeri geldiğinde toplumsal kuralların belirleyicisi de olabilen atasözleri kişilerin bir toplum içinde nasıl bir tutum takınmaları gerektiğini de dile getirir.

“Milletlerin ortak yaşayışlarından doğan bazı yazısız kurallar vardır. Atasözleri de insanların toplum içinde nasıl davranacağını, neyin iyi neyin kötü olduğunu ifade eden kalıplaşmış sözlerdir. Atasözleri genellikle geniş zaman ve şimdiki zaman ile çekimlenirler. Hüküm bildirirler. Yaşananlardan çıkarılmış sonuçlara dayanan tavsiye ifade ederler. Yapısında kısaltma olduğu için çekimlenmemiş durumdaki ifadeler de görülür.” (Turgut, 2011:135).

Hayat anlayışının ortak bir ifadesi olan ve ilk söyleyicileri bilinmeyen atasözleri, kalıplaşmış nazım, nesir ve nazım-nesir şekilleri olan atasözlerini, Kemal Bilbaşar romanlarında, sözün anlamını kuvvetlendirmek ve anlatımı daha etkili hale getirmek amacıyla bol bol kullanır. Kemal Bilbaşar romanlarında, atasözlerini iki şekilde kullanmıştır. Kimi zaman atasözünü hiç değiştirmeden vermeyi uygun görmüş, kimi zaman ise kullandığı atasözünü biraz değiştirerek vermeyi tercih etmiş. Ayrıca, yöresel söyleyişleri de atasözlerine yansıtmayı ihmal etmemiştir.

Kemal Bilbaşar’ın atasözleri kullanım biçiminin daha iyi anlaşılabilmesi için romanlarında geçen atasözleri cümlelerde olduğu gibi aşağıda aktarılmıştır. Verilen örnekler de kitapların basım yılları dikkate alınarak kronolojik olarak verilmiştir.

➤ **Can çıkar huy çıkmaz**

- “Ama «can çıkar huy çıkmaz» diyen kesin bir atasözümüz vardır.” (DÇ/52)
- “Ama can çıkar huy çıkmazdı.” (DÇ/110)
- “Can çıkmadan huy çıkar mı?” (YG/29)

➤ **Kambersiz düğün olmaz**

- ““Suyollarını keşsetmeye çıktık. Kambersiz düğün olmaz, deyi seni de almaya geldiydik. Hani, su işini sen taa iyi bilin de...” (ATG/27)
- “Kambersiz düğün, bizsiz şenlik tamam olmaz.” (B/197)

➤ **Demir tavında dövülür**

- “Demir tavında iken döğülür. Altı ayı bekledik mi, bu iş tavsar gider temelli...” (ATG/30)

➤ **Can boğazdan gelir (geçer)**

- ““Can boğazdan gelirmiş, yesek fena olmaz,’ diyor.” (ATG/39)

➤ **Her horoz kendi çöplüğünde öter**

- “Tesbihini şakırdatarak, manalı manalı sırtıyor ‘Her horoz kendi çöplüğünde öter,’ diyormuş.” (ATG/79)

➤ **Evdeki pazar (hesap) çarşıya uymaz**

- ““Bu gidişle, evdeki pazar çarşıya uymayacak galiba,’ dedim.” (ATG/84)
- “Evdeki bazar, çarşıya uymaz, Güllü.” (YG/50)

➤ **Çivi çiviye söker**

- “Ayağım iyice düzelmeseydi de, nahiye müdürünün ‘Çivi çiviye söker,’ öğüdüne bir itirazım olmadı.” (ATG/84)

➤ **Geçti Bor’un pazarı (sür eşeğini Niğde’ye)**

- “Tevfik elini sallıyor, ‘Geçti Bor’un pazarı...’ diyor.” (ATG/110)

➤ **Mühür kimde ise Süleyman odur**

- “‘Yamansın Hidayet... Mühür kimdeyse Süleyman odur, demek istiyorsun, değil mi?’” (ATG/123)
- “Para kimdeyse süleymanın mühürü onda” (BOAD/102)

➤ **Davulun sesi de uzaktan hoş gelir**

- “Tevfik, ‘Davulun sesi de uzaktan hoş gelir insana,’ dedi.” (ATG/142)

➤ **Kul sıkışmayınca hızır yetişmez**

- “Kul sıkışmayınca hızır yetişmez derler.” (ATG/167)
- “Olur olur pekala... Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş.” (YG/297)

➤ **Böyle gelmiş böyle gider**

- “Sizi bilmem mi ben? Bu böyle gelmiş böyle gider...” (ATG/180)

➤ **İş bilen, kılıç kuşananın**

- “‘İş bilen, kılıç kuşananın,’ sözü bize gör değildi.” (C/11)

➤ **Komşu komşunun külüne muhtaç**

- “Komşu komşunun külüne muhtaç, demişler.” (C/101)

➤ **Kendi düşen ağlamaz**

- “Kendi düşen ağlamaz. Ağanın zinden ayrılmasanız iyi idi.” (C/138)
- “Düşmezse düşmesin. Tasan ne? Kendi düşen ağlamaz” (YG/296)
- “Eh... Kendi düşen ağlamaz.” (YG/370)

➤ **Su uyur, düşman uyumaz**

- “Meşhur sözdür, su uyur, düşman uyumaz.” (C/153)
- “Su uyur, düşman uyumaz!” (M/248)
- “Su uyur düşman uyumaz, demişler.” (ZN/24)

➤ **Akacak kan damarda durmaz**

- “Velo Dayı onu teselli ederdi: ‘Ne telaşlanırsın Cano? Akacak kan damarda durmaz, demişler.’” (C/201)
- “Memo merakla düşüp, Akacak kan damarda durmaz, derler.” (M/257)

➤ **Elçiye zeval olmaz**

- “Maho kolun kavuşturup pısıp bir sesle ‘Elçiye zeval yok!..’ dedi...” (M/206)
- “Şardan Şore oğlumuz, elçiye zeval yoktur, düşüncesiyle Şıma-ha Ana’nın recasını dile getirmiştir.” (KD/296)

➤ **Çam sakızı, çoban armağanı**

- “Çam sakızı, çoban armağanı, kusura kalmayın! dedi.” (M/236)

➤ **Sabrın sonu selamet**

- “Sabrın sonu selamet!” (M/241)

➤ **Öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur**

- “Şih Persin’in toprağımızı bir Osmanlı ağaya satmaya kalkması, sabrımızı taşırsa da, silaha sarılıp üzerine yürümeden ağası edesi, tüfekçisi marabası, gelini kızı baş başa verip söyleşmeliyiz ki, hiddetle kalkıp zararla oturmayak!” (M/242)

➤ **Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz**

- “Dostundan derdini gizleyen derman bulamasın.” (YG/21)

➤ **Minareyi çalan kılıfını hazırlar**

- “Senin anlayacağın, minareyi çalan kılıfını hazırlayacak.” (YG/32)
- “Minareyi çalan kılıfını hazırlar, derler... Sen bize gelmek iste hele...” (YG/38)

➤ **Kadının fendi, erkeği yendi**

- “Güllü Abla! Kadının fendi, erkeği yendi, demişler...” (YG/34)

➤ **Garip kuşun yuvasını Allah yapar**

- “Garip kuşun yuvasını Allah yapar, derler...” (YG/36)

➤ **Kızını dövmeyen dizini döver**

- “Sersem sıpa, ben onu dövüyorsam, kendi iyiliği için dövüyorum. Kızını dövmeyen dizini döver, demişler.” (YG/40)

➤ **Bülbülü altın kafese koymuşlar, “ah vatanım” demiş**

- “De kız, sitemi bırak... Bülbülü altın kafese komuşlar, ah vatanım, demiş...” (YG/48)

➤ **Allah’ın bildiği kuldan saklanmaz**

- “Kız serilip serpiliyor Hacı Kadir, namısı tehlikede... Allah’ın bildiği kuldan saklanmaz...” (YG/60)

➤ **Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez**

- “Kazın geldiği yerden tavuk esirgenmemeliydi.” (YG/77)
- “Ahmet babasının savunmasına büsbütün içerlemiş gibi tersledi, ‘kazın geldiği yerden tavuk esirgenmez helbet...’ dedi.” (YG/106)
- “Kazın geldiği yerden tavuk esirgenmez.” (BOAD/174)
- “...‘Yarabbi şükür,’ yerine, ‘Kazın geldiği yerden tavuk esirgenmez,’ diyordu.” (BOAD/177)

➤ **Atın ölümü arpadan olsun**

- “Müezzinoğlu güldü: ‘Atın ölümü arpadan olsun, he?..’” (YG/90)

➤ **Zenginin malı züğürdün çenesini yorar**

- “Hacı Kadir doğruldu: ‘Zenginin malı fıkaranın çenesini yorarmış.’” (YG/106)
- “‘Hadin bakalım,’ dedi, ‘çok konuştuk. Zenginin malı fukaranın çenesini yorarmış tevekkeli.’” (YG/230)

➤ **Dilin kemiği yok**

- “Dilde kemik yok! Söylerler a...” (YG/106)

➤ **Tencere dibin kara, seninki benden kara**

- “Hatice, Nazife’nin sözünden alındı, saçlarıyla oynayarak, ‘Ne demezsin?’ dedi atasözünü yuvarlayıverdi: ‘Tencere, tencereye dibin kara, demiş, seninki benden kara, demiş.’” (YG/116)

➤ **Kimsenin ahı kimsede kalmaz**

- “Ayşe Nazife’nin başını okşadı: ‘Sabret kardeş, sabret... Kimsenin ahı kimsede kalmaz.’” (YG/120)

➤ **Ağaç yaş (fidan) iken eğilir**

- “Salih Usta, ‘Sebebini bilmeyecek ne var?’ diye karşılık verdi. ‘Ağaç yaşken eğilir...’” (YG/165)

➤ **Armudun iyisini (dağda) ayılar yer**

- “Hacı Kadir kıza döndü, baktı. Bir içim suydu kız. Tüh! Armudun iyisini...” (YG/209)
- “Armudun iyisini her zaman ayı yemezmiş, hörgüçlü domuz da yermiş.” (YG/246)

➤ **Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır**

- “Arap Müezzini, tevazu ile boynunu büktü: ‘Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır demişler aham.’” (YG/274)

➤ **Acı patlıcanı kırağı çalmaz**

- “‘Acı patlıcanı kırağı çalmaz kaymakam bey. Merak buyurmayın,’ dedi.” (YG/308)

➤ **Dost acı söyler**

- “Bunun vebali gene partimizin omuzundadır. Dost acı söyler.” (YG/335)

- **Sütten ağzı yanan yoğurdu (ayranı) üfleyerek yer (içer)**
- “Sütten ağzı yanan yoğurdu üfler de yer, değil mi Ladinoğlu?” (YG/353)
- **Yavuz hırsız ev sahibini bastırır**
- “Şuna bak, yavuz hırsız ev sahibini bastırıyor...” (YG/395)
- **Çalma elin kapısını, çalarlar kapını**
- “Saniye ağaya manalı baktı: ‘Çalma kapımı, çalarlar kapını!’ demişler ağam...” (YG/413)
- **Eceli gelen (yaklaşan) köpek cami (mescit) duvarına (avlusuna) siyer (işer)**
- “Eceli gelen it, cami duvarına işermiş. Dur sen dürzü!” (YG/366)
- **Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur**
- “Hacı Kadir’in gözleri yumuştu: ‘Kurt kocalınca itlerin maskarası olur ağa,’ dedi.” (YG/414)
- **Üzümünü ye de bağını sorma**
- “Nene ilazım senin? Üzümünü ye bağını sorma!” (YG/430)
 - “‘Üzümünü ye de bağını sorma!’ derler yüce prensim.” (KD/476)
- **Denize düşen yılana sarılır**
- “Denize düşen yılana sarılır.” (YG/431)
 - “Denize düşen yılana sarılır, demişler, kâhyayı gönderem bi yol...” (BOAD/149)
- **Azıcık aşım, ağrısız (kaygısız) başım**
- “Hemşerisi Urfat: ‘Bi’ gaşık aşım, kaygısız başım, demişler...” (YK/62)

➤ **Açtı ağzını, yumdu gözünü**

- “Gelgelelim gelini açtı ağzını, yumdu gözünü: Hatice Hanım’a fiti veren, hep Ayşe Teyze’ydi.” (YK/112)

➤ **Kuzguna yavrusu şahin görünürmüş**

- “Murat güldü ‘Kuzguna yavrusu şahin görünürmüş...” (BOAD/85)

➤ **Çam sakızı çoban armağanı**

- “Huriye utanarak, ‘Kusura bakma Fatma Bacı,’ dedi.’ çam sakızı çoban armağanı...” (BOAD/86)
- “Yazısını babasına göstermeye hazırlanırken Memduh Efendi, ‘Çoban armağanı çam sakızı!’ diyerek getirdiği armağanlıkları dağıtmaya başladı...” (B/130)

➤ **Nikâhta keramet vardır**

- “Nikâhta keramet vardır, deller bilader efendi...” (BOAD/97)
- “Nikâhta keramet vardır, ata sözüne uyacaksın!” (KD/237)
- “...Halit Bey söz dinlemedi, ‘Nikâhta vardır keramet,’ diyerek iki hafta içinde küçük kızını da gelin etti.” (B/26)
- “Evlenirse gönül yarası tez günde savardı, nikâhta keramet vardı.” (B/143)

➤ **Sabah ola, hayır ola**

- “Hele yarın ola hayır ola, dedim, yattık.” (C/123)
- “Hadi eyvallah Tahir! Yat, dinlen, keyfine bak! Sabah ola, hayır ola!...” (BOAD/141)
- “Sabah ola, hayır ola.” (ZN/50)

➤ **İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir**

- “İyi olacak hastanın, doktor ayağına gelir derler. Aha, Muradımız da geldi.” (BOAD/152)

➤ **Kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar**

- “Recep Dayı’ya: ‘Kısmetinde olanın kaşığında çıkar sözü ne gerçek lafımlı bilader...” (BOAD/231)

➤ **Sel gider, kum kalır**

- “‘Sel gider, kum kalır,’ sözlerini açıktan açığa ve fütursuzca söyler olmuştu.” (KD/19)

➤ **Yarım elma, gönül (hatır) alma**

- “‘yarım alma, gönül alma hesabı bulur buluşturursen!’” (KD/151)

➤ **Yolcu yolunda gerek**

- “‘...İzniniz olursa gayri yola çıkak! Yolumuz irak... Yolcu yolunda gerek!’ diyerek izin istedi.” (KD/316)

➤ **Anca beraber, kanca beraber**

- “O sebepten paşamız, ‘Anca beraber, kanca beraber!’ demiş...” (KD/546)

➤ **Akıl akıldan üstündür**

- “Akıl akıldan üstündür, demişler Hüsmen Ağa!” (KD/593)

➤ **Fazla mal göz çıkarmaz**

- “‘Süle süle!’ dedi Hüsmen Ağa. ‘Fazla mal göz çıkarmaz.’” (KD/614)

➤ **Hazıra dağlar dayanmaz**

- “Hazıraya dağ dayanmadığından ailenin parasal durumu gün günden bozuldu.” (B/23)

➤ **Hangi rüzgâr attı?**

- “Hayır ola huu! Hangi rüzgâr attı böyle vakitsiz seni eve?” (B/60)
- “Hangi rüzgâr atmıştır seni?” (ZN/80)
- “Hangi rüzgâr attı seni buraya Zühre Teteciğim?” (ZN/139)

➤ **Gözden ırak olan gönülden de ırak olur**

- “Memduh Efendi... ‘gözden ırak olan gönülden de mi ırak oluyor?’ diye soruyordu.” (B/48)

➤ **Yenice eleğim, seni nerelere asayım?**

- “Yeni elek, nereye assam seni, demişler, dedi.” (C/98)
- “Safınaz güldü, ‘Yeni elek! Nereye asayım seni?’ hesabı bu.” (B/103)

➤ **Gülü seven dikenine katlanır**

- “Hoşgörülü bir umursamazlıkla, ‘gülünü seven dikenine katlanır...’ (B/159)

➤ **Ev alma, komşu al**

- “Ne demişler: Ev alma, komşu al!” (B/162)

➤ **Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar**

- “Tevekkeli doğru söyleyeni dokuz köyden kovmamışlar,’ yanıtını verirdi.” (B/164)

➤ **Düşmez kalkmaz bir Allah!**

- “Eee... düşmez kalkmaz bir Allah! Demişlerdi, bir koyun alıp okka okka satacak parası bile kalmamıştı.” (B/205)

➤ **Güzele bakmak sevaptır**

- “N’olmuş baktıysa?.. Gözele bakmak sevap demişler... Ne kineyon oğlanı?” (ZN/98)

➤ **Hazıra dağlar dayanmaz**

- “Arabayı satıp onlara geçim parası yapsa, bir zaman için iyi ama sonrası yok, hazıra dağlar dayanmaz.” (ZN/117)

➤ **Karadeniz’de gemilerin mi battı?**

- “‘N’oldu bre hemşerim? Karadeniz’de gemilerin mi battı? Neye bu kaa tasalısın?’” (ZN/129)

➤ **Şeriatın kestiği parmak acımaz**

- “Şeriatın kestiği parmak acımaz, demişler...” (ZN/146)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KEMAL BİLBAŞAR’IN ROMANLARINDAKİ DEYİMLER VE ATASÖZLERİ DIŞINDA KALAN KALIPLAŞMIŞ İFADELER

3.1. Ölçülü Sözler

Halk kültüründe, atasözü, özdeyiş, deyim özelliği gösteren ve halk arasında çeşitli durumlar için kullanılan ölçülü sözleri Kemal Bilbaşar da romanlarında kullanmıştır. Kemal Bilbaşar ölçülü sözleri kullanırken bunların halk arasındaki söyleyişlerine dikkat ederek kullanmıştır ve halk arasındaki anlamlarını göz ardı etmemiştir.

“Ölçülü sözler, şairleri bilinemeyen çeşitli konulardaki şiir parçalarının halk arasında kullanılmasıyla varlığını devam ettirir. Atasözü, özdeyiş, deyim özelliği taşıyan, sanatlı bir anlatımı olan ve ‘düzgü’ adı da verilir.” (Kapucu, 2016:143).

Ölçülü sözlerin sanatlı bir anlatımı vardır ve bunlar da atasözleri gibi öğüt şeklinde kullanılır.

“Tecrübe, düşünce, dünya görüşü ve inanç sonrası söylenmiş, ikaz, öğüt ve bilgi veren kısa ve ölçülü sözlere verilen ad” (Kaya, 2010:611).

Bilbaşar’ın romanlarında kullandığı ölçülü söz örnekleri, romanların basım yılları dikkate alınarak kronolojik olarak şunlardır:

- “Şarapçı Hidayet, onun duruşu için askerlikten kalma bir deyişle, ‘**Ayakta nişan vaziyeti almış,**’ diyor.” (ATG/13)
- “Zati bu kasabada da **başka türlü** çekilmez.” (ATG/14)
- “**Bir de ne görsün?** Kocaman bir ayı, homurdanarak ağaca yapışmamış mı?” (ATG/20)
- “Şarapçı Hidayet, ‘Şaraplar benden, Nuri,’ demiş. Avcı da, ‘Dağın kuşunu, tavşanını getirmek de **benim boynuma borç olsun...**’ diye vaatle bulunmuş.” (ATG/28)
- “Ziyafet gecesi delikanlılar sofraya oturmuşlar; keklik, tavşan beklerken **bir de ne görsünler?** Mis gibi kızarmış bir süt danası...” (ATG/28)

- “**“Bir suçtan dolayı insanı iki defa asmazlar, Geçmiş olsun!’ dedi.”**
(ATG/33)
- “**“İki gün sonra da ızgarayı düşüren motorun sahibi çıkmış, gelmiş. Izgaranın kendisine ait olduğunu ispat etmiş, o beş lirayı da almış, karganın ağzından peynir misali...”**” (ATG/53)
- “Hoca, din gayreti sezilen bir acelecilikle, ‘Yok yok... Kilise **o iş için biçilmiş kaftan,**’ dedi.” (ATG/71)
- “Kız; şımarık bir çocuk gibi, dargın bir sesle, ‘Neden? **Aşk olsun size...**’” (ATG/89)
- “Boşuna Anatole France dememiş, ‘**Memnu meyva çürük dişle yenmez,**’ diye.” (ATG/126)
- “İsa Peygamber’in dediğini hatırlayın: **İlk taşı, böyle bir suçu işlemeyen atsin.**” (ATG/139)
- “**“Canavarla dövüşen it bile yiğitlenir,**’ derdi babam.” (C/49)
- “Bizde bir söz vardır: **Bahçene erik, evine yörük sokma,** derler.” (C/74)
- “Sahipsiz mal gibi **kurda kuşa yem olur.**” (C/125)
- “Girdiği hayma’nın ocağını söndürürmüş. **Adamı borca batırır, malsız kormuş,** derler.” (C/142)
- “İçlerinden biri: ‘**Olacak çocuk bokundan bellidir,**’ deydi bir söz vardır.” (M/24)
- “Başım üzerine ant içerim ki, obanı kurtarıp seni ve de yavrumu huzura kavuşturmadan ne Zozana’ya, ne de heçbir yana gitmezim, dedi de **dünyalar benim oldu.**” (M/239)
- “Adını yeni duyduğum şu yiğit ana, **Kötülüğü kan temizler!**” (M/243)
- “**Hoş gelmişsin, Safalar getirmişsin!** diye bin iltifat söyleyerek, koşup sarmıştı, Memo’yu bağrına bastı.” (M/253)
- “**Civciv çıktığı yumurtayı beğenmezmiş,** sahiden de.” (YG/30)
- “Her şey tamam. **Acemi tilki kapana kolay düşer...** İş ihtiyar tilkiyi düşürmede...” (YG/41)
- “Kasabamıza geldiğinde ucuz bi eşşegi bilem yoktu. **İşten değil dışten artar,** demişler.” (YG/105)

- “Ayşe, ‘Çok iyi etmişsin ağam. **Fakiri gözeteni Allah da onu gözetir,**’ dedi.” (YG/141)
- “Hayvanlara, bir de çocuklara karşı her zaman tatlı dille seslenirdi. **Hayvanları sevmeyen, insanları sevmesini bilmez,** derdi.” (YK/79)
- “Peygamberimiz, **bana bir şey öğredenin kölesi olurum,** buyurmuş.” (BOAD/23)
- “**Yiğidin yediğine bakılmaz, yaptığı işe bakılır.**” (BOAD/23)
- “**Kul kusursuz olmaz** helbet...” (BOAD/67)
- “Osman Ağa sarılıp öptü Hüseyin Ağa’yı, ‘Efferin,’ dedi. ‘**Arada bi çeliğine su verilmeyen bıçak iş görmez.**’” (BOAD/221)
- “Köyde, **her insanın bir yıldızı olur,** derlerdi.” (BOAD/223)
- “**Her derdin bir dermanı bulunur** elbet.” (BOAD/231)
- “**“Mal tamahına tutulan beyin kulağı, vicdanının da, törenin de, halkının da sesine sağır olur,**’ derdi rahmetli Halim Giray Han.” (KD/118)
- “Boşuna dememiş atalarımız: **Kız mutlu olmayacağı yere güle oynaya gider,** diye...” (KD/135)
- “Paşa her zamanki dingin haliyle, ‘**Her başın bir değeri vardır,** üzme canını deniz kurdu...” (KD/227)
- “Şardan’ımız gençtir. **Körpelerin kızgınlıkları da, üzümlükleri de saman yalını gibidir, tez gelip geçer.**” (KD/283)
- “**İyi insan lafın üstüne gelirmiş.**” (KD/344)
- “Bilirsin ki **kişi soyadıyla anılır ama yiğitliğiyle de sayılır.**” (KD/367)
- “Sofu Recep yanlış düzeltti: ‘Yanlış dime yeğenim! **Domuzdan post, gâvurdan dost olmaz** demişler...” (KD/419)
- “Zanoğlu başını salladı, ‘**Kötüler, ettiğini bulur!**’ dedi.” (KD/561)
- “**Eşek iple, kişi sözle bağlanır,** demişler.” (KD/651)
- “...sonrasına Allah kerim... **Kerimin kuyusu derin,** demişler.” (B/76)
- “Gümrükçü, Memduh’un elini avucuna aldı, ‘Kusurumuzu bağışla abicim! Biz de emir kuluyuz. **Yapana değil yaptırana bak,** demişler.” (B/125)
- “**Kocasının kılıcını esirgemeyen aşifte, yanağını da esirgemez** elbette dostundan.” (ZN/63)

- “Güğüm parıldamazsa kimse salep içmeye gelmez. **Arıyı çeken çiçeğin rengi, müşteriyi çeken güğümün parıltısıdır.**” (ZN/90)
- “Koşup gelen delikanlı, Ermeni ağzıyla on fincan salep ısmarladı. **‘Siftahı sizden, bereketi Tanrı’dan!’** diye yanıtladı dayım neşeyle.” (ZN/93)
- “**Güzelin düşmanı çok olur.**” (ZN/104)
- “**‘Kötü yerden karı nikâhlamanın ecri sevabı büyüktür,’** diye yazar kitaplar.” (ZN/105)
- “**Kem söz, kem niyet sahibine aittir.**” (ZN/105)
- “Tevekkeli demezler. **AKREP ETMEZ AKRABANIN AKRABAYA ETTİĞİN.**” (ZN/137)

3.2. Yeminler

İnandırmak, öğrenmek, sır alıp vermek gibi değişik amaçlarla kullanılan yemin sözcüğü; kasem, ant, şart, söz gibi adlarla da ifade edilmektedir.

“Yemin ya da ant, herhangi bir konuda başkalarını inandırmak maksadıyla, çoğunlukla toplumca kutsal sayılan bir varlığın adı anılarak kalıplaşmış bazı sözlerin veya kargışların desteğiyle kimi kez de çeşitli hareketlerle oluşturulan bir eylemdir. Kişioğlu, Tanrı’sına ya da etrafındaki insanlara güven vermek için tarih boyunca sürekli yemin etme ihtiyacı hissetmiş ve bu yeminlerini çoğunlukla yaşadığı dönemde; toplumca kutsal sayılan dağ, ağaç, nehir, ateş, demir, ekmek, tuz, tanrı, kutsal kitap, kutsal kişi vb. varlıklar aracılığıyla yapmıştır. Kısacası kutsal sayılan tüm varlıklar, yemin için bir malzeme olmuş, böylece farklı ritüeller meydana getirilmiştir.”

“Türk toplumunda yeminler Allah adına yapılır. Bu yemin şeklinde cümle başında “vallah, billah, tallah” gibi sözlerle Allah adı anılır. İfade edilen şeyler için Allah, tanık gösterilir. Söylenilenlerin gerçeği yansıtmaması durumunda kişi, Allah tarafından çeşitli cezalara çarptırılacağını bilir. İslamî inanışta Allah her yerededir. O her şeyi görür, duyar. Onun her şeye gücü yeter. Bu nedenle insanoğlu, yemin ederken Allah’ın bu her şeye gücü yeten özelliğinden yararlanmak ister (Karakaş, 2010:326).

Herhangi bir konuda başkalarını inandırmak amacıyla dile getirilen yeminler daha çok inanç ile ilgilidir.

“Birtakım nesnelerden yararlanarak karşısındakine söylenen ikna sözleri, ant.” (Kaya, 2010:787).

Kişi yemin ederken, yaptığı yeminin yalan olması durumunda en sevdiği varlıkları kaybetmeyi göze alır. Onlarla ilgili çeşitli beddua sözleri söyleyerek karşısındakine güven vermeye çalışır.

Aşağıda genel olarak Kemal Bilbaşar’ın romanlarında tespit ettiğimiz yemin şekillerini içinde geçtiği örnek cümleyle vermeye çalıştık. Bu yeminler, romanların basım yılları göz önünde bulundurularak kronolojik olarak verilmiştir.

- “Ateşe tapan eski bir zerdüş gibi ampulün ışığına, gecenin karanlıklarıyla savaşan ve bu oda içinde olsun ona galebe çalan sarı ışığa **and içtim**: Ben, bu sarışını bulacağım.” (DÇ/40)
- “Bütün **günahı vebali boynuma olsun ki**, şu yüzündeki şişler, gözlerinin altındaki mor lekeler bile dün akşamki saygısızlığını mazur gösterebilir diye yapılmıştır.” (DÇ/52)
- ““Sen bali dime böyle, öğretmen. **Vallaha** da, **billaha** da karacaydı.”” (ATG/28)
- “Avcı Nuri, süt danası dediği için öğretmene kızıyor; ‘Etme gözünü seveyim, **vallaha** da karacaydı, **billaha** da karacaydı.’” (ATG/28)
- ““...Böyle olduğuna da **kalıbımı basarım**. Karı dağda, kırdı, kasabanın içinde gece demez, gündüz demez boyuna işletirdi. Bu çevrede yatmadığı adam kalmamıştır onun.”” (ATG/61)
- “Neden adamlarını yüzüstü bırakarak bu eğri yola saptım bilemezim, he **vallaha** da bilmezim.” (C/15)
- “Şih Sayıtlılardan babomun öcünü almaya **ant içmişim**.” (C/47)
- “**Hızır başı için** görmemişik kardeş, dediler.” (C/119)
- “Seyit, Senem’in başını okşardı. ‘Ağlama kurban, ’derdi. ‘**Ali İmam’ın başına and olsun ki**, yiğit, kefeni yırtmıştır...”” (C/181)
- “**On iki İmam hatırına ant içip** bağlanmışık birbirimize.” (C/191)

- “Hem **vallaha** da bu kancık benden sonra Ke... uşığı’na hükümrân olacaktır.” (M/24)
- “Böylece odun alevi altında o gece, Azbet Ağalarının her biri Monzur Gölleği’ne üç çakıl atarak şıh baboma **ant verirler**.” (M/25)
- “Marabamızdan biri şıhın ya da Maho’nun hışımına uğrayanda, feryadını duymamak için kulaklarımı parmağımla tıkır, öç almaya **ant içerdim**.” (M/43)
- “Gölleğe çakıl atıp **sadakat andı içmiş**; Şıh Persin bundan böyle kulun kurbanındır, demiş.” (M/104)
- “Üzerine kuma gelişimi hazmedememiş, canıma kıymaya **ant içmiş**.” (M/126)
- “Namertlik edenlerden öç almaya **ant içti** durdu.” (M/133)
- “‘Neye ki kurban? Bizimle birlik göçmemiş misin?’ diye soranda, ‘Yok,’ dedi, ‘seni Diyarıbekir’e ulaştırmaya **ant vermiş** olduğumdan gelmişim bu kapıya dek...’” (M/164)
- “O sebebe Dersim’e ayak basanda Şıh Persin’in kaydını görmeye **and içmişim**.” (M/184)
- “Günahlarını kadı huzurunda da korkmadan söyleyeceklerine **ant vermişlerdir**.” (M/195)
- “**Başım üzerine ant içerim ki**, obanı kurtarıp seni ve de yavrumu huzura kavuşturmadan ne Zozana’ya, ne de heçbir yana gitmezim, dedi de dünyalar benim oldu.” (M/239)
- “Lakin kızımız Senem olmadığına **ant içerim**.” (M/276)
- “Senem, ölümü göze alıp kaçacağına **ant vermiş**.” (M/277)
- “Kadı, doğru söyleyeceğine **ant verdikten** sonra, ökkeş dayı’dan sordu: Adın nedir, ne iş yaparsın?” (M/278)
- “Kadı, doğru söyleyeceğine **ant içirdikten** sonra ebe anama da aynı soruyu sordu: Bu hatunu tanır mısın?” (M/281)
- “Anacığımın canına kast edenin Maho olduğu anlaşıldı.” “Çok geçmeden Şıh Persin’in üzerine gönderilen cendermeye karşı koyup kurşun sıktığı, bundan obasına ne cendermeyi hükümat efendisi sokmamaya **ant içtiği** duyuldu.” (M/291)

- “**Ahdim olsun** onları da, sizi gömmeden imamın kayığına binmeyeceğim.” (YG/25)
- ““**Vallahi** de yalan, **billahi** de yalan, uydurmuş piç! Kendi kendine gelin güvey olmuş...’ dedi.” (YG/43)
- “**Billahi** ben yüz müz vermedim abla, **ekmek çarpsın ki...**” (YG/43)
- “Güllü yakılmaya devam etti: ‘Ben Kevser’i alırken anası ölüm döşeğindeydi, vasiyet etti, ben de kızını ev bark sahibi edeceğime **ant içtim...**” (YG/60)
- “...‘Neyin üzerine **ant içeyim** öyleyse, deyiver?’ ‘Söylersem tanrı beni yedi köyün maskarası etsin, dünyada yüzüme bakan karı bulunmasın!’ del!’ Hacı Kadir güldü: ‘Kısacası, ‘Allah benim canımı alsın!’ dememi istiyorsun... Peki... **ant içirim** ki söylemem...” (YG/69)
- “Sır bu. Emme kimseye söylemeyeceğine **ant içersen** gizlemem senden.” (YG/148)
- “**Vallah billah**, çırpıldak soyan da mısır koçanını...” (YG/198)
- “Birbirimize **and verdik**, başkasıyla evlenmeyeceğiz diye.” (YG/247)
- “Yunus Reis, ‘**Vallaha** da **billaha** da yapmayız ağam,’ diye bağırdı.” (YG/287)
- “Hacı Raif çok sevinmiş gibi gözlerini açtı: ‘Aman deme?’ ‘**Vallaha** da, **billaha** da...” (YG/324)
- “Seni görünce dinden imandan çıkıyorum **vallaha...**” (YG/443)
- “...**Vallaha** da **billaha** da yanıyo!” (YG/474)
- ““Onca kızım, Yonca kızım; uğuru, kademi bolca kızım, he **vallaha** da sizi yabana götürmeye geldim,’ diyordu.” (YK/15)
- “Sonra **Kuran’a el bastırıp**, rahmetli Melek’inin yerine koyduğu Yonca Kız’ı sık sık getireceklerine **ant verdirdi.**” (YK/63)
- “Ama Yonca Kız, akşamları eve geldiğinde, hiç kimseye söylemeyeceğine **ant verdirdikten** sonra okulda yaptıkları hazırlıkları Kocanine’sine duyuruyordu.” (YK/107)
- “**Şart olsun** ku Ağa’ya deyivericem...” (BOAD/79)
- “Güllü manalı manalı başını salladı, ‘He, ölüyo **vallaha** Tohtur Bey,’ dedi.” (BOAD/92)

- “**Vallahi** de yaparım. **Billahi** de yaparım... Niye yapamayayım yahu?” (BOAD/126)
- “Hani Tahir’e bi iyilik yapmak istemiyor değilim **dinim Rabbena hakkı için...**” (BOAD/127)
- “**Dinim Rabbena hakkı için** doğru söylüyorum...” (BOAD/127)
- “Velfecri okuyo gözleri **vallaha!**” (BOAD/131)
- “Senin hatırın için **vallahi**. Dünyada razı olmazdım yoksa.” (BOAD/139)
- “**Ant içtim**, sürüyüp dereye atacağım dürzüyü!” (BOAD/162)
- “**Vallahi** bir şey hatırlamıyorum ben...” (BOAD/229)
- “**Vallahi** be... be... benim hiçbir şeyden haberim yok Osman Ağa diye kekeledi...” (BOAD/228)
- “He **vallaha** da doğrusun Kaytuk Dole.” (KD/59)
- “Birliğimizi koruyacağına, yaşadıkça Şahin Giray’a bağlı kalacağına **kılıcı üzerine ant veren** Zanoğlu’nun mert bir prens sayıp baş tacı ettik.” (KD/116)
- “Onun töresine uyacaklarına, hatır gönül saymadan, haklıya hakkını vereceklerine **ant içtiler**.” (KD/141)
- “Biz Şehnaze beyleri, bu toy toplantısında da Şahin Giray Han’a bağlılığımızı tazeleyip Osmanlı paşasına hoşapsu’ya gitmeyeceğimize **ant içek...**” (KD/157)
- “Bu uğurda kanının sın damlasına kadar savaşmak için **Kurani Kerim üzerine ant vermiştir**.” (KD/171)
- “...‘**Şana Anamız’ın başına ant içerim ki**, gelen Osmanlı paşası, dediğin gibi bir yiğit çıkanda, onunla kan emişip kardeş olurum, uğrunda ölümleri göze alırım.’” (KD/172)
- “Delikanlılar başlarını sarmaya giderken Şardan, ilk kez içtiği şarabın aşırı coşkusuyla ağabeylerine, bu gece en azından üç Çopsunlu bağlayacağına **ant içiyordu**.” (KD/172)
- “Yıllık Derviş koynundan bir Enam çıkardı: ‘Siz de serdengeçti karındaşlarım, ağzınızı sıkı tutacağınıza, gördüklerinizi bir kula duyurmayacağınıza **ant için!**’ dedi. Serdengeçtiler Enam’a el bastılar.” (KD/211)

- “...‘Seni bir hizmet için Soğucak palangasına yollayacağım, Hekimbaşı Mücteba Efendi,’ dedi. ‘Önce orada gördüklerini, duyduklarını kimseye ifşa etmeyeceğine dair şu **Kelamı Kadim üzerine yemin edeceksin!** Buyur!’ Mücteba Efendi bir an şaşkın bakındıktan sonra elini Kuran üzerine koyup istenen **andı içti.**” (KD/217)
- “Serdengeçtiler burada şehitlerin gömülü olduğunu kimseye söylemeyeceklerine **ant içtiler.**” (KD/230)
- “Ayşe Bacı omuzlarını kaldırdı: ‘**Vallahi** efendi, tam da buyurduğun gibidir halleri.” (KD/236)
- “Paşa gerekli tanıştırmayı yaptıktan sonra koynundan Enam’ı çıkardı; burada konuşulanların burada kalacağına dair her birine el bastırarak **ant içirdi.**” (KD/249)
- “Şirin mirzalarından sekizi kurultayda Bahadır Giray’ı Han, Akgöz Aslan Giray’ı Kalgay seçeceklerine namus sözü verdiklerinden koca Tatar, başkaldıracağına **Kurani Kerim üzerine ant içti.**” (KD/251)
- “Müslüman olduğunu unutarak, ‘**Tüm tanrılar adına ant içerim ki,**’ dedi, ‘böyle bir dilekten haberim olmamıştır...’” (KD/252)
- “Ben sizi Şahin Giray’a **ant vermiş,** Şehnaze Birliğine bağlı bir prens sanırdım.” (KD/304)
- “Harem bölümünde yatan Satanya, kocası gelirse kapıyı açmayacağına **ant içtiği** halde, bütün gece Pşi Dole’nin kapıyı zorlamasını umutla bekledi.” (KD/310)
- Bu cihatta herkese örnek olacak şekilde çalışacağıma, her buyruğunuzu sadakatle yerine getireceğime, uğrunuzda canımı ve başımı esirgemeyeceğime **yemin ve ikrar eylerim!**” (KD/321)
- “İyi söylersiniz tamatımız ama son toy toplantısında Osmanlı paşasını karşılamaya gitmeyeceğimize **ant vermedik mi?**” (KD/360)
- “...Bahadır Giray’ı han seçeceklerine **ant vermişlerdi.**” (KD/447)
- “Sebebiyse dervişlik töresine uyup evlenmemeye **ant vermiş** eski bir dervişmiş.” (KD/449)
- “...Çerkes geleneğine uyarak kan emişmişler, birbirlerinden canlarını esirgemeyeceklerine **ant içmişlerdi.**” (KD/463)
- “Ondan öç almaya **ant içmiş** can düşmanlarıdır.” (KD/511)

- “Sütkardeşim hanın öcünü almaya tüm Çopsunlulara **ant içirmişim!**” (KD/518)
- “Tüm Tatar halkı Osmanlı Padişahı Abdülhamid’e bağıllık **andı içmiştir.**” (KD/538)
- “İlkin Zanoğlu’yla ant içtiler, sonra Bozdok beyleri gelip kan emişerek **kardeşlik andı verdiler.**” (KD/551)
- “...Çerkes aşiretlerinden kız alıp hep birlikte kırk gün kırk gece düğün yapacağımıza **ant vermiştik.**” (KD/552)
- “Biz enam’a basıp paşamıza **sadakat andı içmişiz.**” (KD/554)
- “Bu seferin kötü gününde de, iyi gününde de birbirimizden ayrılmayacağımıza Kuranı Kerim ve silahımız üzerine **yemin vermedik mi?**” (KD/555)
- “...‘Birini de sağ komayacağıma paşamın başı üzerine **ant içtim,**’ diyor, başka söz söylemiyordu.” (KD/561)
- “Bir var ki, bu avradın anasına **ant vermişem** onu Osmanlı’ya satmayacağıma.” (KD/663)
- “...Her gün biri yoluma çıkıp iki sarı lirayı cebe indirmek için sıraya girmesini bile beceremediler, he **vallaha,**’ dediğini anımsadı.” (B/14)
- “Odanın kapısını örtüp **Kuranıkerim üzerine ant içirdikten** sonra ablasına tasarısını açtı...” (B/50)
- “(Aslında **Kuranıkerim üzerine içtiği anda** sadık kalmak için yapıyordu bunu.)” (B/87)
- “Kucağındaki küçük oğluyla yemek odasına giren Naim Bey, ‘İki kadeh içki ne de iştah açarmış meğer Nuriş, içim kazınıyordu açlıktan **vallahi...** Sağ olasın!’ dedi.” (ZN/20)
- “...Ama beni evlatlığa kabul ederseniz, kızınızla birlikte ömrüm oldukça sizi aç ve açıkta bırakmayacağıma **namusum üzerine ant iççerim,**’ demiş.” (ZN/44)
- “Şevket, kollarıyla korumaya çalışarak, ‘**Valla** ben bir şeycik söylemedim Hamdi Amcacığım! **Billah** söylemedim,’ diye kekeledi.” (ZN/63)
- “Bunlardan biri, salebini höpürdettikten sonra, ‘Amanin, salebin de pek kaynarmış salepçi ağam! Dilim haşlandı **billaha,**’ dedi.” (ZN/97)

- “O Müslüman adam **yemin billah ediyor**, böyle emir gelmediğine.” (ZN/146)
- “Yengem direndi: ‘Biliyo’nuz oğlunuza **ant ve’diğimi**, hanım anam! Evimi kapayamam, sona andım beni çarpa...” (ZN/161)

3.3. Alkışlar (Dua)

İnsanoğluyla Allah arasında yakınlaşmayı sağlayan dua sözcüğü, TDK’de “yakarış, Tanrı’ya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin” şeklinde geçmektedir. Çoğunlukla kaza, hastalık, ölüm gibi olumsuz olaylar karşısında Tanrı’ya dua edilir. Tekke edebiyatında “münâcaât” sözcüğü de “Allah’a dua konulu şiirler” anlamında kullanılmaktadır.

“Allah’a dua konulu şiirlerdir. Bu şiirler sadece Allah’a yalvarmak ve dilekleri söylemek ve Hz. Muhammed için yazılır. Münâcaât, sıkıntılı ve üzüntülü durumlarda kurtuluş için Allah’a yakarmadır.” (Artun, 2006:131).

Dua, Tanrı’nın verdiği nimetlere karşılık ona şükretmenin bir çeşit yoludur.

“Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir serzenîştir.” (Elçin, 1993:662).

Allah ile kul arasında yakınlaşmayı sağladığı düşünülen dua, kulun manevi açıdan doyuma ulaşmasını sağlar.

“Halk kültüründe duanın müminin silahı olduğu anlayışı hâkimdir. İnsanlar kendilerini ve sevdiklerini dualarla korumak isterler. Bunun için gerek ibadetlerinde gerekse ibadet dışı diğer vakitlerinde sıklıkla dua ederler. Halk inanışında özellikle günahsız olan çocuklarla, hamile kadınların yapacakları duaların makbul olduğu inanışı yaygındır.” (Turgut, 2011:158).

Kemal Bilbaşar romanlarında dualara çokça yer vermiştir. Romanlarda kahramanların yaptıkları dualar genellikle halk arasında yaygın bir şekilde yapılan dualardır. Allah'a yakın olmak, onun sevdiği ve razı olduğu bir kul olmak, malın bereketli olması, kötülüklerden, bela ve afetlerden korunmak, iyi bir insan olmak, güzel ahlak ve davranışlara sahip olmak, doğru yoldan

ayrılmamak, dileklerimizin ve isteklerimizin gerçekleşmesi, cehennemden korunma ve cennete ulaşma, Tanrı'ya şükürde bulunma vb. amaçlarla yapılan bu kalıplaşmış dua örneklerini Kemal Bilbaşar'ın romanlarında kitapların basım yılları dikkate alınarak kronolojik olarak ve içinde geçtiği cümlelerde şu şekillerde rastlıyoruz:

- “Ali Efe kadınların kulağına bir şeyler söyledikten sonra, ‘**Allah rahatlık versin,**’ diyor, çekiliyor.” (ATG/39)
- “Tevfik, ‘Yaşa müdür bey... **Elin nur olsun!**’ diye bağırdı.” (ATG/120)
- “Şükür Tanrıma şükür, en sonu **duamı kabul ettiğine bin şükür.**” (C/76)
- “**Tanrı ömrün arttır**a beğ, dedim, çıkardım masasına iki sarı lira koydum.” (C/110)
- “**Tanrı tuttuğunuzu altın ede!**” (C/115)
- “Öyle kötü bir niyetimiz yoktur. **Tanrı yazmışsa bozsun.**” (C/125)
- “Ne diyeceğimi şaşırmışım, **Allah ömrün arttır**a komutanım. **Elin nur olsun, dert yüzü görmeyesin.**” (C/136)
- “Cano, her ikisine de dua etti. ‘**Tanrı, devlete zeval vermeye,**’ dedi.” (C/157)
- “Karnını bir güzel doyuran seyit, sakalını bıyığını yeniyle silip doğrulanda, ikramdan ziyadesiyle hoşnutluk getirip anamın sırtını okşar, duaya durur: **Tanrı heç keremini esirgemeye sizden. Kısır koyunlarınız kuzulaya, urçan marabanız ikiz döllene, meyvasız ağacınız meyvaya donana.**” (M/19)
- “Anam Hızır’ı görmüş biri gibi niyaza durup, **N’ola duanı bu kanayaklıdan da esirgeme. Bir nefes eyle ki bahtım açıla, üzerime döl bereketi saçıla...** diyende, seyit, anamı sedire yatırıp cılbak karnına taşle efsun okumuş, sıvazlamış, sonra kaldırmış.” (M/19)
- “Gece, ay ışığında Monzur Gözesi’nde çimeceksin ve de bismillah, çekip Tujik Baba’ya sesleneceksin! ‘**Ya Tujik ya Hızır! Oniki İmam hatırına imdadını benden esirgeme!**’ diye niyaz edeceksin, demiş...” (M/19)

- “**Hızır seni kem gözlerden koruya** ki, günü gelende aşirete büyük hizmetler göresin!” (M/29)
- “Hüso karşı duramadı. Alnımdan öpüp, ‘**Hızır yardımcın ola, kurban!**’ dedi.” (M/209)
- “Suyu keyifle içti, ‘**Allah kısmetini su gibi daim etsin,**’ dedi.” (YG/68)
- “‘**Allah tuttuğunu altın etsin,**’ dediler.” (YG/76)
- “‘**Allah kabul etsin!**’ ‘**Çok yıllara eriştirsin seni Rabbim!**’ ‘**Tanrı başımızdan eksik etmesin seni!**’ dediler.” (YG/76)
- “Hay **ömrüne bereket** fen memuru...” (YG/78)
- “Nevruz Efendi fırladı, ağanın ellerine sarıldı: ‘**Allah senden razı olsun** ağam... **Allah seni başımızdan eksik etmesin!**’” (YG/84)
- “Nevruz Efendi büyük bir sevinçle yeniden ağanın elini öptü: ‘**Allah bir gününü bin etsin, ağam!**’ dedi.” (YG/85)
- “Nalbur Hacı Raif akşamları namazdan sonra yaptığı gibi ellerini gökyüzüne kaldırdı, ‘**Bana o günleri göstermeden canımı alma Ya Rabbi!**’ dedi” (YG/92)
- “Ayşe, yüksek sesle teşekkür etti: ‘Çok şükür, nefesin iyi geldi Hafız efendi. **Allah senden razı olsun...**’” (YG/132)
- “Fatma’nın gözleri sulandı: ‘Vah vah! Anadan bubadan öksüz, desene... **Tanrım sabırlar versin, kızım.**’” (YG/138)
- “Fatma yarı dua, yarı kadınca bir kaygıyla, ‘**Allah başımızdan eksik etmesin seni,**’ dedi.” (YG/139)
- “‘...**Allah kalanlara uzun ömür versin,**’ dediler elleriyle dizlerini dövdüler, Fatma gözlerini kuruladı.” (YG/140)
- “Hadi **Allah mesut etsin!**” (YG/209)
- “**Allah ömürler versin** ağam.” (YG/226)
- “**Sağlığına duacıyız** ağam. **Allah başımızdan eksik etmesin seni.**” (YG/226)
- “**Allah birini bin etsin** ağam, **tuttuğun altın olsun** ağam, dediler, birbirlerini iteleyerek gelip elini öptüler.” (YG/227)
- “**Allah yazdıysa bozsun.**” (YG/242)

- “Köylüler birbirlerini ezerek Müezzinoğlu’nun elini öptüler. ‘**Sağ ol!**’ ‘**Allah uzun ömürler versin!**’ ‘**Tanrı tuttuğunu altın etsinler**’ dediler.” (YG/285)
- “Hay **Allah senden razı olsun**, ağa. Bizi büyük bir yükten kurtardın. **Allah da senin muradını verir inşallah.**” (YG/288)
- “Paşa İsmail heyecanını yenemedi, ‘Hay **ömrüne bereket** evlat!’ dedi, ‘Yüreğimin hicranını deştin, **Allah senden razı olsun!**’ dedi.” (YG/458)
- “‘Vah vah! İnmeliydi, kaçamamış o sebebe biçare... **Allah rahmet eylesin...**’ diye acındı Arap Müezzini.” (YG/475)
- “Anasının adı da Gonca olduğundan, babası Mehmet Torlak: ‘N’ola kızımın adı da Yonca ola,’ dedi. ‘**Dört yapraklı yonca gibi bize uğur getirir inşallah!**’” (YK/10)
- “Mehmet Torlak utançla: ‘**Sağ olun, Allah razı olsun!**’ dedi her birine.” (YK/39)
- “Zeynep Kız: ‘**Allah bağışlasın**, pek cici çocuk, Hanımefendiciğim!’ dedi.” (YK/87)
- “‘**Allah nazardan saklaya!**’ diye dua ederken gene burnunu çekip ağladı.” (YK/110)
- “Küçük kıza bunları anlatmanın doğru olmadığını görerek sustu, Yonca Kız’ın başını okşadı: ‘**Tanrım, Nar Hatice Kız’ın bahtını vermesin sana!**’ dedi.” (YK/114)
- “Ey bu Ulu Cami’den daha Ulu Tanrım. Küçük Yonca kulun ellerini açmış, sana yalvarıyor. Hiç kimseye kötülüğü olmayan Sultan Bacıma acı. Tez günde şifasını ver! Onu bize bağışla!” (YK/127)
- “Halının üzerinde diz çökmüş aksakallı bir derviş gördü. Derviş: ‘**Tanrı senden razı olsun** Yonca Kızım!’ dedi.” (YK/151)
- “Fatma Bacı, başörtüsünü düzeltti, ‘**Allah ömürler versin** Osman Ağa, çok şükür halimize,’ karşılığını verdi.” (BOAD/12)
- “Osman Ağa da yerinden kalktı, ‘**Allah yazdıysa bozsun...** Bunlara muhtar olmaktansa sığır çobanı olurum taha iyi,’ diye bağırdı.” (BOAD/22)

- “O koca kafalıynan he? **Allah yazdıysa bozsun...**” (BOAD/29)
- “Hay **ömrüne bereket** Muradım... Hoş geldin köyümüze...” (BOAD/45)
- “Gözün aydın!.. **Allah başka mürüvvetlerini de gösterebilir...**” (BOAD/61)
- “Kâhya, ‘**Ömrüne bereket, Allah başka mürüvvetlerini de gösterebilir** oğlunun,’ dedi.” (BOAD/62)
- “‘**Allah kuru iftiradan saklasın,**’ dedi...” (BOAD/79)
- “**Allah razı olsun...**” (BOAD/85)
- “**Allah ne muradı varsa versin.**” (BOAD/85)
- “**Uğurlu gider inşallah**” (BOAD/86)
- “**Allah sizden razı olsun...** Ne diyeceğimi bilemiyorum... **Bu yavrılar da büyük adam olurlar inşallah.**” (BOAD/86)
- “**Tanrı sana uzun ömürler versin...**” (BOAD/87)
- “**Allah yazdıysa bozsun...** Kıyamete dek bakire kalsa gene vermem ona kızımı... Hastalıktan gebersin isterse...” (BOAD/97)
- “**Sen aklımı koru Yarabbi...**” (BOAD/105)
- “Tahir’le he? **Allah yazdıysa bozsun!**” (BOAD/136)
- “**Var ol Murat! Allah seni anana bağışlasın!..**” (BOAD/152)
- “Ağayla oğlu yan yana merdivende görününce etraftan, ‘**Maşallah!.. ‘Allah’ın birliğine emanet,**’ duaları; ‘**Yaşa!**’ sesleri, alkışlar yükseldi.” (BOAD/179)
- “Avluda toplananlar, ‘**Maşallah, Allah sahibine bağışlasın,**’ diye bağırıyorlar.” (BOAD/180)
- “Eyi kızı seçmişsin. **Allah mesut etsin.**” (BOAD/191)
- “Hasan Ağa koltuğuna yapıştı: ‘Ben ha? **Allah yazdıysa bozsun.**’” (BOAD/192)
- “**Hey Tanrım, bana da bir fırsat vermez misin?** Şu itoğlu itin burnunu öyle bir kırayım ki, yedi ceddinecek tövbekâr edeyim sülalesini.” (BOAD/196)
- “Öyleyse **Allah rahatlık versin** Doktor Bey!” (BOAD/202)
- “**Allah razı olsun** o umum müdüründen, ‘Memleketine dön hele!’ demişti...” (BOAD/203)

- “Tahir’in yanına ha? **Allah yazdıysa bozsun.**” (BOAD/227)
- “...‘**Tanrı başka Mürvetlerini de göstereyin inşallah,**’ dedi.” (BOAD/233)
- “Murat’ın yanağını öperken kulağına, ‘**Allah mesut etsin,**’ dedi.” (BOAD/233)
- “Devletimize hizmet için hemen **Tanrım paşama uzun ömürler ihsan buyursun,** âmin!” (KD/21)
- “Hemen **Allah senden lutf u inayetini esirgemesin.**” (KD/44)
- “Tamata Lavritas, Aytar’ın önünde dize gelmiş, yüksek sesle ‘**Aksice Nihua’ duasını** okuyordu.” (KD/69)
- “**Doğurmuşu da koru Aytar**
Doğurmamışı da koru Aytar
Sürüyü mürüyü büyüt
Sayılarını çoğalt Aytar!” (KD/69)
- “Tamata Lavritas duaya başladı:
Doğurmuşu da koru Aytar
Doğurmamışı da koru Aytar!
Sürüyü mürüyü büyüt
Döl bereketi ile
Sayılarını çoğalt Aytar!” (KD/80)
- “Seyis Dışak, yamakla sürükleyerek getirdiği keçiyi yıkıp tugalık’ımıza kurban ederken, Pşi Dole, etkin bir sesle, ‘**Benim gözde tanrıçam!**
Senden önce taptığım tugalık malımıza dölümüze kast ettiğinden
onu çıra gibi yaktık, kül eyledik. Duamızı kabul edip muradımızı
vermezsen senin sonun da onunki gibi olacaktır, gel kerem eyle!’
diye tugalık’a seslenip gözdağı çekti.” (KD/82)
- “...‘**Mezarım kazılmadan tanrılar onun başka acısını göstermez**
inşallah bana!’ dedi.” (KD/130)
- Güneşin ilk ışıkları hücreye dolduğu sırada, afsunun bağlayış duasını okudu:

İlaçla el birleşti.

Marazı köz gibi,

Acıyı tuz gibi

Ezip dağıttım!

Kafdağı'nın ötesine kovdum Çukurtat'ı,

Dönüş yolunu tıkadım,

Geçitlere ejder kodum!” (KD/131)

- “...**Tanrılar ne muradın varsa versin!**’ diye duacı oldu.” (KD/139)
- “Hay **ömrünüze bereket** kaptan!” (KD/167)
- “...**Su veren ellerin dert görmeye! Tanrılar ne muradın varsa vere!**’ dedi kabağı geri uzatarak.” (KD/181)
- “Kabağı alırken Sine, ‘**Tanrılar seni de bahtından güldüreler** yiğit yabancı!’ karşılığını verdi.” (KD/181)
- “Aris ve Mezitha **kem gözden kem nazardan sakına seni.**” (KD/182)
- “Pencere önünde gergef işleyen Sine’yi görünce Şardan’ın yüreği çarpmaya başladı: ‘**Arşına emeğini bereketlendire!**’ diyerek genç kızı selamladı.” (KD/189)
- “Sine saygı gösterisiyle kalktı, ‘**Tanrılar sizi de nimetlendire,** Bozdoklu yiğit!’ dedi.” (KD/189)
- “Paşa Yıllık Derviş’e keşif hakkında gerekli talimatı verdikten sonra elini öptürüp sırtını sıvazlayarak, ‘**Tanrı yardımcınız olsun,**’ dedi.” (KD/206)
- “**Bahtımız açık, Tanrımız yardımcı olsun!**” (KD/207)
- “Heman **Tanrım size uzun ömürler ihsan etsin** paşam!” (KD/213)
- “Dileyelim ki **Tanrı gayretimizi boşa çıkarmaya!**” (KD/217)
- “Ali Paşa bordaya gelip aşağıya baktı: ‘**Tanrı neşelerini artırsın,** yoldaşlarımız pek keyifli görünürler. Nedir bunun hikmeti Haydar Kaptan?’” (KD/218)
- “Yıllık Derviş, ‘Var olun yoldaşlar! **Tanrı bu hizmetinizi mükâfatsız komasın!**’ dedi.” (KD/228)
- “...**Allah senden ırzı olsun.**” (KD/233)
- “**Allah tuttuğun her işte sana kolaylık ihsan etsin!**” (KD/233)
- “**Tanrı sizden razı olsun!**” (KD/239)

- “Bugüne değin sadakat üzre hizmet ettiğiniz için **Tanrı cümlelizden razı olsun!**” (KD/320)
- “Heman **Tanrım, yoldaşlarımızın gücünü attırsın!**” (KD/342)
- “**“Allah sizlerden razı olsun!’** dedi paşa.” (KD/421)
- “**“Tanrı sizden razı olsun!’** dedi.” (KD/424)
- “Ferah Ali Paşa memnunlukla ellerini açtı: ‘**Tanrı sizden razı olsun, yüreğimi rahatlattınız.**’” (KD/438)
- “...Zanoğlu, ‘Sizleri han p’urgaşe’sine çağırarak paşayla tanışıp sevişmenize vesile olan Bahadır Giray’ın **ömrünü arttıra tanrılar!’** dedi.” (KD/451)
- “**“Ömrünüze bereket akam!’** dedi.” (KD/459)
- “**Tanrı ömrünüzü arttıra** ulu prensim!” (KD/461)
- “N’edelim, **Tanrı kalanlara uzun ömürler versin!**” (KD/495)
- “**Tanrı ömrünüzü artırsın** sultanım!” (KD/510)
- “**“Yüreğime su serptiniz paşam, tanrı ömrünüzü artıra!’** dedi.” (KD/541)
- “Elçi saygıyla eğilip, ‘**Tanrı devletlu paşamıza uzun ömürler versin!’** diyerek yerine çekilirken Ferah Ali Paşa, Haşim Efendi’yi uyardı...” (KD/541)
- “Heman **Tanrı yardımcınız olsun!**” (KD/567)
- “Ayşe Bacı kendisine sunulan çayı alırken, ‘**Tanrı her daim bahtından güldürsün, güzel kızım!’** dedi.” (KD/575)
- “**Tanrı sizden razı olsun!**” (KD/580)
- “**Tanrı cümlelizde iyi günlerde kullanmak nasip etsin!**” (KD/580)
- “Hamdi Usta, ‘Hadi Kara yeğenim **Tanrı eline, diline, beline güç versin!’** diyerek ilk yumruğu indirdi.” (KD/584)
- “...**Tanrı ilhamını esirgemesin tüm Şapsıhlılardan...**” (KD/586)
- “Tarafımdan kendisine, ‘**Allah rahatlık versin!’** de!” (KD/587)
- “Agunda Nine, ‘**Şana Anamız, cümlemize sabırlar versin!’** duasıyla ağıdı bağlayınca, öteki kadınlar da ağlamayı kestiler...” (KD/596)
- “**“Tanrılar paşa kardaşımızın ömrünü artıralar,’** dedi içtenlik dolu bir sesle...” (KD/612)

- “Mücteba Efendi, Çerkes geleneğine uyararak karşılık verdi: ‘**Allah razı olsun!**’” (KD/616)
- “‘**Tanrı bu naçiz armağanı, iyi günlerde kullanmak nasip etsin!**’ diyerek elçiye verdi.” (KD/676)
- “Gülendam Hanım, paşanın verdiği keseyi koynuna yerleştirerek, ‘**Tanrı ikbalini arttırsın paşam,**’ deyip çekildi.” (B/15)
- “Gülendam Hanım gözyaşları içinde gelinine sarıldı, öptü. ‘**Anahı babalı büyütürsünüz inşallah!**’ dedi...” (B/20)
- “**Allah senden razı olsun! Yavrunuz ömürlü kademli olur inşallah.**” (B/21)
- “**Hangisi hakkınızda hayırlıysa onunla gidersiniz inşallah!**” (B/31)
- “‘...Hay **Allah senden razı olsun** evlat!’ dedi.” (B/37)
- “Bayram Ağa kahvesini içtikten sonra, ‘**Allah rahatlık versin!**’ diyerek odasına çıkıyor, neyini üflüyordu.” (B/43)
- “N’apalım, **Allah canınıza keder vermesin** sade.” (B/76)
- “Başo Hanım’ın içinde kaçmak, gizlenmek istekleri belirmişti, ‘Biz gidelim artık,’ diyerek kalktı. ‘**Allah razı olsun senden, mektubumu okudun. Tanrı ne muradın varsa versin!**’ dedi.” (B/83)
- “Fartası furtası olmayan Safnaz, ‘**Dua et de ablacığım, Allah bana da senin kocan gibi yüreği ateş dolu bir yiğit koca versin!** dedi.” (B/83)
- “**Tanrı da seni sevindirsin.**” (B/92)
- “**Tanrı zihin açıklığı verir de tez günde okur yazarsın inşallah!**” (B/98)
- “Genç kız bir kahkaha attı, ‘**Allah iyiliğini versin** senin bücür. Madem nüfus tezkeren varmış, sorun yok. Onunla da yazdırırız seni okula,’ dedi.” (B/103)
- “‘**İnşallah tez günde okur yazarsın yavrum,**’ dedi.” (B/103)
- “Başo Hanım elini öptürdü, ‘**Berhudar ol kızım! İnşallah hocanım yeldirmesi giydiğini de gösterir bana Tanrım,**’ dedi...” (B/105)
- “Başo Hanım kıvanç dolu bir sesle, ‘**İnşallah** hocanım. Sayenizde o da okur, adam olur **inşallah!**’” (B/119)
- “**Allah razı olsundu,** iâşe ambarından her ay iki koca gülle şekeri veriyorlardı.” (B/121)

- “Başo’nun mektubundan Nado hemşiremin iyi bir aileye gelin gittiğini öğrendiğim zaman çok sevindim bacanak. **Tanrı kısmetinden güldürür inşallah** kızımızı.” (B/130)
- “Ahretlik ana diliyle, **‘Tanrım yazdıysa bozsun!’**” (B/133)
- “Bilet denetçisi, **‘Allah bağışlasın abicim, iyi etmişsin.’** dedi.” (B/147)
- **“Al canımı Allah kurtulayım!”** (B/156)
- “Başo Hanım utanarak aldı siniyi, **‘Çok teşekkür ederim komşum. Tanrı bu iyiliğinizi karşılıksız bırakmasın,’** dedi...” (B/162)
- “Başo Hanım, **‘Allah sizden razı olsun! Allah ne muradınız varsa versin!’** dedi.” (B/184)
- **“Allah razı olsun, Allah ömrünüzü arttırsın.”** (B/184)
- “Sırası geldiğinde besmele çekip, **‘Tanrım sen bana yardım et!’** duasıyla içeri girdi Bedoş.” (B/201)
- “Bedoş Öğretmen’i düşünce olduğu gibi işinde de başarılı kıl! **Ne muradı varsa ver Allahım!’**” (B/207)
- “Zühre Ninem, o Büyük Bozgun’u, korkulu bir düş gibi anımsardı, **‘Tanrım öyle bozgunu kimseye göstermesin bir daha,’** derdi.” (ZN/40)
- **“Tanrı bahtınızdan güldürür inşallah!”** (ZN/44)
- **“...bu maksımların yüzü suyu hürmetine aklıktan, yoksulluktan sen koru milleti Allahım!’ diye Tanrı’ya yakarıyordu.”** (ZN/47)
- **“Nur içinde yatsın, beni çok sever, sayardı.”** (ZN/52)
- **“Tanrı amcana uzun ömürler versin,** onun sayesinde bu devlet kuşu konu başına.” (ZN/53)
- “...hayır dualar etti, **‘Allah sizden razı olsun, Allah tuttuğunuzu altın etsin!’** dedi.” (ZN/81)
- **“Tanrı yazdıysa bozsun!”** (ZN/105)
- **“...Allah saklasın,** birbirlerine girellee, iyisi mi, biz burda kalam tosunum!” (ZN/107)
- **“Yemeğimiz arı, suyumuz duru, hamdolsun sana yüce Tanrı!”** (ZN/124)
- **“...Hadi, Tanrı koluna, diline güç, kesene bereket ve’sin!’** diyerek kocasını uğurladı.” (ZN/124)

- “**Dua edelim savaş tez günde bitsin** de evlatçığım sağ selamet aramıza dönsün!” (ZN/135)
- “**Allahçığım! Mustafa kulunu kötülerin şerrinden, düşmanların süngüsünden kurşunundan sen koru!.. Karısına, yavrusuna, anasına, bacasına, yeğenine bağışla onu! Sağ selamet geri dönder ki evi kapanmasın, amin!**” (ZN/136)
- “Maacir olarak süründüğümüz bu yerlerde **canımı alma, Urumeli topraklarında gömülmek nasip eyle bana!**” (ZN/150)
- “Hep birlikte dua ede’m tosunum! **Allah gençliğine acısın, yavrusuna sevdiklerine bağışlasın onu...**” (ZN/185)
- “**Tanrı sabırlar versin** hanım kızım...” (ZN/185)
- “**Tanrı kalanlara başsağlığı, cümlemize sabırlar versin!**” (ZN/186)
- “**Allah baba! Sen Hatçe kulunu, canına kıydığı için cehenneminde yakma! Merhametine sığınan Zühre Ninem’in de tüm günahlarını bağışla, onu kabir azabından koru; amin!**” (ZN/189)
- “...‘**Tanrım! Senden başka bir şeycik istemem... bana Rumeli topraklarında gömülmek nasip eyle!’ diye dua ediyordu.**” (ZN/191)
- “**Öldüğünde yetmiş sekiz yaşındaydı. Nur içinde uyusun.**” (ZN/192)

3.4. Dilekler

Dilenen şey, arzu, istek anlamlarına gelen dilek sözcüğü TDK’de, “Bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat” şeklinde geçmektedir.

Kemal Bilbaşar’ın romanlarında dileklerin bir kısmı hayal, bir kısım da dua gibidir. Bazı kalıplaşmış ifadeler, dua gibi görünse de bizim bu ifadeleri “dilekler” kısmına almamızın sebebi dileme anlamına gelecek şekilde kullanılmalarıdır. Çünkü kullanılan bazı dileklerde dua anlamı da vardır. Kemal Bilbaşar’ın romanlarında geçen dilekleri kitapların basım yıllarına göre kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

- “Bu musluktan akacak teniz suların kasabada kardeşliği; elbirliğiyle çalışmayı ve ilerlemeyi köstekleyecek hasetlikleri, bencillikleri de temizlemesini **diledim**, ‘**Uğurlu, kademli, bereketli olsun,**’ diyerek kurdelayı kestim, musluğu açtım...” (ATG/185)

- “Duada bile Tanrı’dan kendimiz için bir **dilekte** bulunmayı düşünmezdik.” (C/12)
- “‘Tanrı özenmiş de yaratmış güzelliğin kurban,’ dedim, ‘**dilerim bahtın da kuzun gibi kara olmaya.**’” (C/52)
- “Yanına varıp hizmetinde bulunmak **diledim.**” (C/75)
- “Göç yerinde ilk gece ne **niyaz edersen**, Tanrı kabul edermiş.” (C/153)
- “Oysa Azbet Ağası Huso, can çekişen Hamido’nun yanına vardı, başını dizine yatırdı, yaralıya su içirmek **diledi.**” (M/93)
- “Mehmet Torlak’la arkadaşları çalışanlara selam verip **uğurlu kademli olmasını dilediler.**” (YK/70)
- “...‘Bize sonsuz sevinçler getirdiniz. Ben de sizi sevindirmek isterim. **Dileyin benden dileyeceğinizi!**’ diyordu.” (YK/177)
- “Oğlumun bi şekerini yel!.. **Bi gözün aydınlığı dile...**” (BOAD/61)
- “Düşenlerden birinin, **Tahir’in yıldızı olmasını diledi.** Birden hatırladı: Yıldız kayarken bir şey istenirse Hızır Aleyhisselam **bu dileği yerine getirir**, derlerdi.” (BOAD/223)
- “Ahmet Nazif Efendi’yi gemiden dışarıya uğurladığımda, kayınvalidesi ve kendisi için Çerkesistan’dan bir istekleri olup olmadığını sordum: ‘**Soğucak seferine salimen çıkıp salimen dönmenizden başkaca bir dileğimiz yoktur,**’ cevabını verdi.” (KD/54)
- “Sonra demirhanesinde yapılmış gümüş kakmalı birer tabanca vererek, ‘Bunları da her yıl katılacağınız avlarda, tevve’lerde kullanırsınız,’ dedi, **uzun ömür dileğiyle** sırtlarını sıvazladı.” (KD/145)
- “Beyler tamam olunca Tavat Şıma, çevirmenleriyle hilalin ortasına gelip dikildi, beyleri selamladı, toyun Çerkesya’ya **hayırlı ve uğurlu olmasını dileyerek** oturumu açtı...” (KD/153)
- “Dualarında şehit müstahfızlara **Tanrı’dan rahmet dilediler.**” (KD/231)
- “Şehnaze Birliği’nin başkanı olduğumu da arz ettiysem de, onlar **adına bir dilekte** bulunmadım.” (KD/252)
- “Dağ yolundan at tepip gelen genç seyis, saygı ile toparlanıp yaklaştı, **sağlık dileğinde bulundu**, sorguya çekilmesini bekledi.” (KD/269)

- “Bacağı kırıldığını duydukları erinin, hatırını sormak, sizi **sılaya götürmek dilerlermiş.**” (KD/277)
- “Evlerin önünde saygı gösterisiyle sıralanmış ihtiyarların yanından geçerken, ‘Haniya sağlığınıza bağışlaya prensimiz!’ diyorlar, sonra da kayınbiraderi **geleceği için gözaydınlığı diliyorlardı.**” (KD/286)
- “**Dileyek ki Haniya tez günde sağlığınıza geri vere!**” (KD/291)
- “Pşi Dole güleç bir yüzle, ‘Getiren gönderen sağ ola!’ diyerek **hem iyilik dileklerine hem armağanlara teşekkür etti...**” (KD/291)
- “**Şana Anamız’dan dileğim,** biz gibi tüm Şehnaze prenslerinin de en kısa zamanda ayılıp Şahin Giray Han’ın ardından kopmalarına yardımcı olmasıdır.” (KD/307)
- “**“...Dilerik ki sağ selamet yurdunuza kavuşasınız!**’ yanıtını verdi.” (KD/316)
- “Tamata Margal son kez kalanlara **sağlık ve şükran dileklerini** söyledi.” (KD/318)
- “‘Beli,’ dedi Tamata Margal, ‘Bahadır Giray gibi saygıdeğer kayınbiraderiniz de, alay düzüp **p’urgase’ye katılmanızı dilemiştir.**’” (KD/360)
- “Şapş eğlentisine katılan genç kızlarla delikanlılar, yüreklerinde yarın gece Fadimetlerde buluşma, birbirlerine **iyi geceler dileyerek** ayrıldılar.” (KD/370)
- “**...dilerem ki esker ocağı ben gibi senin de yürek yarana merhem ola!**” (KD/394)
- “Satanya odada kalanlara bir kez daha bağışlanmasını yakarıp **iyi geceler diledikten** sonra Denif’i kucağına aldı, Zevaş’ı elinden tuttu, Agunda Nine’nin ardına düştü.” (KD/403)
- “Sana **mutluluklar dilerim,** Satanya!” (KD/408)
- “N’ola, bu kez olsun **dileğimi geri çevirme!**” (KD/411)
- “Tavat Şıma da aynı **dilekleri dile getirdi.**” (KD/421)
- “**Tanrı dileğimizi kabul eder** de Çerkesya’da umduğumuz ümran gerçekleşirse, karadan ve denizden akacak mallarla burası büyük değiştokuşlara sahne olacaktır.” (KD/434)

- “Öbür taraf tamatası da **aynı dileklari dile getiren** bir konuşma yaptı.” (KD/444)
- “Perit Hajan, Zanoğlu’na, ‘Geçmiş olsun!’. ‘Tanrıların bundan böyle aşiretinizi tüm **kötülüklerden korumasını dilerim.**’” (KD/444)
- “Ellerinizi öperek **iyi günlerde kullanmanızı dilemiştir.**” (KD/457)
- “Şapsah, Yukarı ve Aşağı Bozdok beylerinin **selam ve mutluluk dileklerini** getirmişem size.” (KD/460)
- “Karşılığında **neyimi dilerse** verirem.” (KD/469)
- “Baskında kurban vermiş, ölüsü başında yaş döken aileleri teker teker dolaşarak **başsağlığı diledi.**” (KD/495)
- “Ataman onları dikkatle dinledikten sonra olumlu biçimde başını salladı, yüksek sesle konuşarak **delikanlıların dileklerini** prenze ilette...” (KD/499)
- “Hatta **dilerlerse** kendilerine yeni bir han da seçebilirler.” (KD/514)
- “Bahçesaray tahtına oturması için birçok gencinizi, akrabanızı hatta evladınızı şehit verdiğiniz Bahadır Giray Han, **dileyelim ki** ahbine sadık kalsın!” (KD/538)
- “Tanrı’dan tüm yakınlarına **ecir ve sabır dilerim!**” (KD/538)
- “Başlığı veren **dilediği kızı** alır babasından.” (KD/545)
- “Hasan Ağa, çevirmen Mehmet Ağa aracılığıyla paşanın selamını, **sağlık ve bereket dileklerini** ileten kısa bir konuşma yaptı...” (KD/569)
- “Ne var ki Şapsıh beyinin iki hususta bize **destur vermesini dileriz...**” (KD/570)
- “Sine, annesinin uyarısıyla ayıldı, gidip **afiyet dileyerek** çay bardaklarını topladı, dışarı çıktı.” (KD/576)
- “Müslümanlığı kabul edenlere sağlanan olanaklarsa bu eğilimleri **dilek haline** getiriyordu.” (KD/590)
- “‘**Tanrılar bana sabır versin!**’ **dileğinde** bulunduktan sonra hep birlikte hayvanlarına binip oradan ayrıldılar.” (KD/596)
- “Büyük bir tedirginlikle başını eğip ev sahibinin kızına **şifalar dileyerek** kapıya yöneldi.” (KD/602)

- “Mıksırlara **başsağlığı dilemek** bahanesiyle Agunda Nine’nin yanı sıra Bozdok Limanı’na inebilirdi.” (KD/605)
- “Yatmakta olduğu odaya kendisi gidip genç adama Haniya Ana’dan **şifa diliyordu.**” (KD/610)
- “...Tanrı’dan **hastalara şifa, sağlamlara necat dileyelim!**” (KD/612)
- “Koca lokmayı şapırtıyla çiğnerken yemeğin lezzetini övdü, pişirenlerin **eline sağlık diledi.**” (KD/618)
- “Yemek sona erince Mücteba Efendi, teşekkür edip beyin kilerine **Halil İbrahim bereketi diledikten** sonra kalktı.” (KD/618)
- “Hatırlı bir beyin **başsağlığı dilemeye** geldiğini mi duyuracaktı.” (KD/624)
- “Berkok’la seyisleri, Jana savaşçılarına savaşta **uğur dilediler.**” (KD/628)
- “...Şana Ana’nın ona **yardımcı olmasını diliyordu.**” (KD/643)
- “**Dileyek ki**, Avıbla Babamız, davacılar önünde yol göstericimiz ola!” (KD/643)
- “**Dilerem ki**, sizin gittiğiniz yerde bahtınızdan güldüreler.” (KD/648)
- “...**Agunda Nine’nin dilediği mutluluğa** erişeceklerini kuran Şefsi, kafilenin yön değiştirmesiyle bu umudunu yitirdi.” (KD/654)
- “Tüm seven yüreğimle **bahtından gülmeni dilerem!**” (KD/665)
- “‘...Ben de sana bir iyilik etmek isterim. He de, **dile benden ne dilersin?**’ Memduh kadı efendinin eline sarıldı, öptü, ‘Kadı babacığım, beni sevindirmek istiyorsanız siz de kızınız Bašo ile damadınız Memduh’un suçlarını bağışlayın!’ dedi.” (B/37)
- “Az sonra ev halkı da odaya doldurmuşlardı, ayrı ayrı tümü de kadı efendiye **gözaydınlığı diliyorlardı.**” (B/37)
- “Bedoş her seferinde Tanrı’dan anasına babasına, kardeşine kendisine sağlık ve **uzun ömürler vermesini diler**, yakarısını, ‘Bana öğretmen olmayı nasip eyle!’ diye bitirirdi.” (B/65)
- “Çocuklar yatmaya giderken odaya uğrayıp kendisine **iyi geceler dilediler.**” (ZN/25)
- “Naim Bey, polis devriye kollarıyla güvenlik altına aldırıldığı yollardan rıhtıma inerken rastladığı devriye postalarını selamlıyor, bbir vukust

olup olmadığını soruyor, sonra **başarılı çalışmalar dileyerek** yoluna devam ediyordu.” (ZN/25)

- “Zühre Ninem, ‘**Berhudar ol kızım,**’ **dileğiyle** el öptürürken Mestan Ağa, ‘Hele bayramlaşmayı bırak da, eşyanızı indirmeme yardım et Mustafa kardeş...’” (ZN/86)
- “Hatçe Yengem’in ardımızdan, **hayırlı kismetler dileyerek** bir kova su serptiğini duydum.” (ZN/92)
- “Dayım, arkadaşına **hayırlı işler dileyerek** güğümü, sehpayı sırtladı, ben de su ibriğini aldım.” (ZN/96)
- “‘...**Dilerim Allah’tan, yaşadıkça sana da ağız tadı bildirmesin!**’ diye ilendi.” (ZN/107)
- “Annesinin elini öperek **bağışlanmasını diledi...**” (ZN/108)
- “Annemle Zühre Ninem, gözyaşları içinde ona iyi yolculuk, **selamet dilediler.**” (ZN/160)
- “Burunsuz Hasan Bey sözlerini, ‘**Dileğime** evet der de beni evlatlığa kabul ederseniz çok mutlu olacağım büyükhanım...” (ZN/164)
- “**Dilerim ki** felek benim ecrimi de bu dünyada çektirir sana...” (ZN/188)

3.5. Kargışlar (Beddua)

TDK’de, “Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı” anlamlarına gelen kargış sözcüğü halk kültüründe çok fazla yer alır. Beddua; olumsuz, kötü, zararlı durumlara karşı yapılan bir tepki olarak ortaya çıkar.

“Kendisine zarar veren varlıklara karşı çaresiz kalan insan, çareyi Allah’a sığınmakta bulur. Allah’tan bu varlıkların belaya ve gazaba gelmelerini isteyerek beddua eder. Bu açıdan bakıldığında bedduaların tamamıyla menfi, yok edici, zarar verici bir güce sahip oldukları görülür. Beddualarda en çok istenen dilekler bela ve ölümdür. Beddua eden kişi, bedduasının sonuçlanmasını bekler; bu da onda bir huzur ve rahatlama duygusu yaratır.” (Karakaş, 2010:320).

Beddualar da dualar gibi anlatıma renk kazandıran kalıplaşmış sözlerdir. “*Alkış (dua) ve kargışlar (beddua), konuşmayı renklendiren kısa kalıp sözlerdir. Bunlar konuşmayı süsleyen, duyguları belirten, anlatımı güçlendiren dil öğeleridir. Bazıları imge, düşünce ve çağrışım zenginliğiyle yüklüdürler. Alkış, kişinin iyiliğini; kargış, kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır. Bazen kargış, “kara alkış” şeklinde de kullanılır.*” (Artun 2004:152).

Şükrü Elçin, kargışları şöyle tanımlamaktadır: “*Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışların şiddetli bir tepkisidir.*” (Elçin, 1998:662-663).

Beddualar, kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar ve duygulara bağlı olarak özel dilekleri yansıtırlar. Bu bakımdan kullanım alanları sınırlıdır. Kemal Bilbaşar, romanlarında geçen kargışları kitapların basım yıllarına göre kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- “...**Tanrının bin türlü belasını üzerime savuran bin beddua** okudu.” (DÇ/16)
- “**Bütün lanetler üzerime olsun**, ama ben gecenin üçünde, demiryolu idaresinin bıraktığı gibi sokakta bırakmamasını, arabasına almasını rica edecek durumda idim.” (DÇ/17)
- “...Hamit alt dudağını sarkıtarak, neşesiz bir bakışla: «Sonunda ne diyeceğin malum... **Allah belanı versin!**» der gibi bakıyordu.” (DÇ/59)
- “Kusura bakmamalıydım, karı için ağlayan erkeğin **Allah belasını versindi.**” (DÇ/140)
- “A **ocağı sönesice** Benli Fitnat... Sen taa uslanmadın mı gı? Çingen hakkından gelemeyo mu yoğsan senin? Beni de yardımına mı çağırıyon?” (ATG/26)
- “Ule Genco, ule **gözün kör ola!** Ule davran, Cemo da başlık da gider elden!” (C/38)
- “Törenin **adı batsın.**” (C/83)

- “Suyun akmaz ola Dicle/Hasretliğine kavuşama Dicle, diye beddualar yağdırdım.” (C/85)
- “Köye tüm sahip çıkar **canı çıkasica.**” (C/102)
- “**Gözün çıksın!** Bizi namerde muhtaç ettin. **Tanrı seni de ondurmasın** canavarın tohumu.” (C/113)
- “Bunca insanı yerinden, yurdundan eden namert, **senin de yurdun yıkıla;** Zozana’dan kökümüzü sökersin, **senin de kökün söküle!** Benden ayrı düşende, **Kevi’nin ruhu seni çarpa!**” (C/115)
- “Yapanın kim olduğunu öğrensem, **tırnağımla gözünü oyar, damımı başına yıkardım,** dedi.” (C/119)
- “**Ekmeğim gözünüze dizinize,** diye beddua eder.” (C/126)
- “**Allah belanızı versin** hepinizin.” (YG/17)
- “Danalar gibi semirdin **kör olasica.**” (YG/19)
- “Güllü birden toparlandı, ‘**Ağzın kurusun** kahpe emi,’ dedi...” (YG/21)
- “**Allah senin gözlerini kör etmesin kâfir.** İlle de dediğin dedik.” (YG/22)
- “Yangunuma göz koyanın **gözü kör olsun!**” (YG/24)
- “Gözü arkada kalanın **gözü çıksın.**” (YG/25)
- “Hay **Allah belasını versin,** der gibi bir hareket yaptı.” (YG/35)
- “...**Eli kırilasica** kahpe...” (YG/36)
- “Hepiniz aynı çamırdan karılmışsınız, **adı batasicalar...**” (YG/59)
- “Gözünün rengini kim gördü **gözü çıkası** kahpenin!” (YG/147)
- “Analarımın dördü de evdeydi **ocağı sönesicelerin.**” (YG/196)
- “İşçilerin **adı batsın.**” (YG/199)
- “**Kör olasica** kafa, kafa değildi ki!” (YG/205)
- “Güllü, Ayşe bacıyı payladı: ‘Ner’lerdesin, **gözü kör olasica?..**” (YG/293)
- “Saniye dövündü: ‘Başıma belayı sardırdın **adı batasica bunak!** Ayıkla bakalım şimdi pirincin tadını!’” (YG/399)
- “Onların da, senin de **Allah canınızı alır inşallah!**” (YG/418)
- “Hacı Kadir’in karılarından başka çamurunu bulaştıracak kadın bulamadın mı a **gözü çıkasica?**” (YG/419)

- “Fatma ağzı köpürmüş, ‘**İrahat yüzü görmesin inşallah,**’ diye bağırdı.” (YG/419)
- “Fatma, ‘**Boynun devrilsin inşallah!**’ dedi Ayşe’ye.” (YG/420)
- “Sultan Bacı, ‘**Seni gözü kör olasıca** Arap seni!’ diye, uzaklaşan arabanın ardından yumruğunu salladı.” (YK/44)
- “Doyamadılar mala bir türlü, **gözleri kara toprak dolasicalar.**” (YK/113)
- “O **gözü kör olasıcalar** önlerine çıkan her şeyi çalarlar.” (YK/122)
- “Küçükken kız kardeşim Şirin’i kaçırdılar **gozü kor olasıcalar.**” (YK/123)
- “İnşallah bizim, Yonca’mızı o kor olasıca at hırsızları kaçırmıştır.” (YK/173)
- “**Gözü kör olasıca soysuz**, yavrucaklara bu oyunu belletmek için kim bilir ne eziyetler çektirmiştir.” (YK/176)
- ““Ohh, eden bulur!’ dedi. ‘**Kör olasıcalar**, hapis cezası yediler. Ama küçük hanımlar daha iyi düşünmüşler, onları kırbaçla dövmeliydi.” (YK/184)
- “Muradına ereme işallah, e mi?” (BOAD/31)
- “**Adı batasıca** ne ararsın derenin sularında?” (BOAD/45)
- “Senin ayağından önce benim elimi şişirdiler **kör olasıcalar...**” (BOAD/81)
- “Zeynep Teyze gözlükleri üzerinden bakarak cevap vermeye hazırlanırken Osman Ağa parladı, ‘**Dilini eşekarısı sokasıca,**’ dedi...” (BOAD/83)
- “Sana ağır geliyorsa şu soysuza ya da kızına yaptır... Yiyip içip oturmaktan **semirdiler kör olasıcalar...**” (BOAD/83)
- “He, **düştü kör olasıca...** Aha bunun içinde...” (BOAD/86)
- “Huriye iğrenerek baktı çanağın içine, ‘**Gözü kör olasıca**, bu muymuş beni yiyip bitiren dert?’ dedi.” (BOAD/87)
- “Bi anasıyla zevkleniyo... **Ocağı sönesice...**” (BOAD/90)
- “Doğramacının oğluyla adı çıkacağına **canı çıksın** taha eyi...” (BOAD/94)

- “Hay dili kurusaydı da Osman Ağa’nın şartını reddetmez olaydı.” (BOAD/101)
- “Soyguncu herif... Şinciye dek sana **yedirdiğim nimetler gözüne dizine dursun! Allah tez günde canını alsın senin...**” (BOAD/105)
- “**Yere batasicalar...** Yarışa hazırlanacaklardı muhakkak.” (BOAD/130)
- “Menekşe, ‘**Adları batsın,**’ dedi, küfretti.” (BOAD/136)
- “Makinist karşısındaymış gibi meşin cekete bağırıldı: **Hay kör olasıca düzü!**” (BOAD/148)
- “**Hay Allah kahredesice düzü...**” (BOAD/150)
- “**Hay Allah seni kahretsin kâhya gibi...**” (BOAD/151)
- “**Hay boynu devrilesice düzü...** Menekşe’yi de, kendisini de yakmıştı. Aşağılık herif, arabacıya satmıştı demek kendilerini.” (BOAD/151)
- “Bunlar he? Bunlar mı erkek? **Adları batsın!**” (BOAD/216)
- “Selamete eriştiklerinde, ırmağa iri taşlar fırlatarak, ‘**Bizi malsız kodun, sen de erkeksiz kal Zızlan!**’ diye beddua yağdırdılar.” (KD/100)
- “Yok kandaşım, **gözümün ışığı sönsün** ki bundan sonra, işi tümünden ben üzerime alacağım.” (KD/124)
- “Kümeşe dadanan tilkiden beterdirlir o **gözü kör olasıcalar!**” (KD/329)
- “Kızlığımda az kalsın beni de aparacaklardı **ocağı sönesiceler!**” (KD/329)
- “Yılık **bacağı kırılasi ca düzü**, ne dedi ydi İzmit’te ykene?” (KD/332)
- “... ‘**Ocağı mı oğulsuz kodun, dilerim tanrı lardan, senin kucağını da boş koyalar!**’ diye beddua yağdırmıştır.” (KD/403)
- “...Başo Hanım, sopa yemiş gibi sarsıldı, gözyaşları içinde, ‘**Kem söyleyen tanrısından bulsun!** Bizim yüzümüz ak alınımız temiz!’ diyerek elini şap şap alnına vurduysa da, utanç verici dedikodunun bu tür savunmalarla durdurulamayacağını da hesaplıyordu.” (B/50)
- “**Kör olasıca herif**, subay değil dolandırıcıymış meğer.” (B/97)

- “Hamdi Ağabey’in yüzü bu kez kıpkırmızı olmuştu, ne söyleyeceğini bilemyordu, ‘**Allah kahretsin senin gibi karayı!** Yengem olmasan ayaklarım altında çiğnerdim seni...’ diyebildi.” (ZN/64)
- “Biz paldır küldür merdivenlerden kaçarken o da ardımızdan, ‘**Sizi gidi gözü kör olasıcalar!** Alın payınızı işte!’ diyerek alaycı kahkahalar atardı.” (ZN/75)
- “...‘**boynu devrilesice soytarı,** keşke yalnız altınlarımı vermemekle kalsaydı da **o boku yemeseydi...**’” (ZN/103)
- “...‘Öyle kardaşın **Allah vücudunu kaldırsın!**’ diye homurdandı.” (ZN/103)
- “Bir şeycik demem, **Allah’ından bulasın!**” (ZN/107)
- “Evimi barkımı yıktın, **kuracağın her dam da senin başına yıkılsın inşallah!**” (ZN/188)

3.6. Argo ve Küfürler

Argo sözcüğü TDK’de, “Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim” anlamlarına gelirken Küfür ise “sövme, sövmek için söylenen söz, sövğu” anlamlarında kullanılmaktadır.

Hulki Aktunç’un yapmış olduğu Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü çalışmasında bir dildeki argo oluşumunu kendi içinde bazı bölümlere ayırmıştır. Aktunç her bölümle ilgili bazı yorumlarda bulunarak argonun, *dilin gizili örgütü hem toplulukların hem de bireylerin yarattısı* olduğunu dile getirir.

Kendi sosyal çevreleriyle sınırlı yaşayan ve toplumun geri kalan kesiminden ayrılmak ve/ya da korunmak isteyen bir grubun benimsediği özel sözcükler. Argo, asker toplulukları, okullar, esir kampları, hapishaneler, güçlü bir dayanışma gerektiren kimi meslek grupları (örneğin loncalar) gibi, toplumun öteki kesimlerinden az çok kopuk, kapalı çevrelerde doğar. Bir dil oyunu olmasının dışında, argonun işlevi grup üyelerinin birbirini tanımasına yardımcı olmak, aynı topluluktan olmayanlara üstünlüklerini kanıtlamak ve bir tür dil bağıyla grubun sürekliliğini sağlamaktır. Sabıkalılar çevresi, aşağı

tabaka, toplum içinde davranışları bakımından bir tür azınlık oluşturan gruplar, çeşitli argoların doğuşuna uygun ortamlardır (Aktunç, 1998:375).

Argo; belli bir grubun benimsediği ve kullandığı sözcükler olarak kabul edilir.

Toplumda belli bir gruba veya sosyal bir sınıfa mahsus olan ve genel dilin koynunda asalak bir kelime hazinesi bulunan konuşma sistemlerine göre argo (fr. argot) adı verilir, hırsız argosu, talebe argosu, asker argosu, artist argosu, umumhane argosu vb. gibi (Devellioğlu, 1980:9).

Toplumun ahlak kurallarına ters düştüğü ve hoş karşılanmadığı için argo ve küfürlerin halk arasındaki kullanımı da sınırlıdır.

Çaresizliğin ve öfkenin söze dönmesine herhalde küfür ve argo demek yanlış olmaz. Argo ve küfür içeren ifadeler, toplumumuzun ahlak ve inançlarına aykırı bulunduğu için genellikle hoş karşılanmaz (Akkın, 2012:85).

Yaptığımız çalışmada argo ve küfürlerin Kemal Bilbaşar'ın romanlarında çokça kullanılmış olduğu kanısına vardık. Tespit edilen argo ve küfürlerin bazıları olduğu gibi yazılmış, bazıları ise halk arasında söylendiği şekilde verilmiştir. Bu durum roman kahramanlarını kendi kültür çevreleri içerisinde doğal bir şekilde ele vermiştir.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında tespit ettiğimiz küfür ve argo ifadeler, romanların basım yılları göz önünde bulundurularak kronolojik bir şekilde verilmiştir.

- “Arabacı dişlerini gıcırdatarak bu akşam uğursuzluğun Zeynep’ten, ne zaman o **orospuyla** yatsa işlerinin ters gittiğini söyleye söyleye bavulu yerleştirdi.” (DÇ/17)
- “Kendi mintıkasında, söylemesi ayıp, bütün yakışsız insanlar, **sarhoşlar**, **serseriler** ve **orospular** oturduğu halde, uygunsuz hiçbir olaya meydan verilmediğini, böyle nadir vakalarla bizzat kendisinin ilgilendiğini, bu gibi adamları eli ile merkeze teslim ettiğini, sabıkalarının kendisinden Allah gibi korktuklarını söylemişti.” (DÇ/19)

- “...Kemer **orospusundan** bahşış kabul edebileceğini, ama benim gibi adamların sadakasına muhtaç olmadığımı söyledi.” (DÇ/22)
- “İhtimal bu banyoluk içinde, Deli İbrahim'i kışkandıracak, güzel **metresiyle** birlikte göbekli, lapa eti i, göğsü ve karnı kırçillaşmış kıllarla örtülü, ihtiyar bir tüccar yıkanmış ve belki de sevişmeden sonra bastıran harareti dindirmek için, dondurma yemişlerdi.” (DÇ/34)
- “Ben yokuştan aşağı inerken, eminim, birçok kadınlar, dolu ağızia Pakize Hanım'a ve kızına: «**Orospu!**...» diyorlar ve Hasan Efendi'nin kalıbına kıyafetine tükürüyorlardı.” (DÇ/84)
- “Bu yüksek sesli dedikodulara inanmak gerekirse, Pakize Hanım kaşarlanmış bir Aydın **orospusu**, hatta kızını kendi eliyle sağa sola taşıyan bir çaça; kocası bir sevda tellalıydı.” (DÇ/85)
- “Zehra, küçük olmasına rağmen, daha şimdiden kan kırmızı bir «**fahişe**»ydi.” (DÇ/85)
- “Hasan Efendi **ayyaşın, düzenbazın** biriydi.” (DÇ/85)
- “Hasan Efendi, kemer **orospularından** birine abayı yakınca, paralar da suyunu çekmişti.” (DÇ/85)
- “**Herifin** de «istidadı varmış, bu işte herkesten erbap çıkmıştı.” (DÇ/85)
- “...ne Pakize Hanım'ın peltek Ş ve R'lerle insanın içine serinlik veren konuşmasında **hayasızlık**, ve bol bol sabunlanmaktan tertemiz parlayan yanaklarında ve alnında, bir **orospuluk** gölgesi yer etmişti.” (DÇ/86)
- “Bana karşı yapılan saldırıların nedenini çok iyi bildiğim halde, içimde büyük bir kızgınlığın kabarmasına engel alamıyor, adımları «**pezevenk'e**» çıkarmak isteyen şu çocuklarla, şu pencere arkasında **orospu** gibi gülen kadınları, küçüklüğümde annene kızdığım zaman yaptığım gibi taş yağmuruna tutmak isteğiyle kıvranıyordum.” (DÇ/86)
- “Baba, böyle «zamane **piçleri**»yle nara yakabileceğini söylüyor, bu insanın başını çılgınlıklardan sakınmamı öğütüyordu.” (DÇ/99)
- “Oradaki terzinin yaptığı gibi, bunların da arkamdan, «Ütünün sayesinde **kazığı attık hergeleye!**» deyip demediklerini anlamak için, bir şey unutmuş gibi davranarak, geriye döndüm.” (DÇ/113)
- “Uzun tırnaklı ellerini gözlerime uzatmasına ve: «**Nah sana!**...» demesine katlanamadım.” (DÇ/118)

- “Kusura bakmamalıydım, karı için ağlayan erkeğin **Allah belasını versindi**. Karıların hepsi **orospu** idi.” (DÇ/140)
- “Bu yaştan sonra hangi yeni işi becerebilirdi? **Pezevenklik** edecek hali yoktu ya?” (DÇ/141)
- “Bu itibarın kaynağında onun tanınmış bir **orospu** olmasının önemli payı bulunduğunu önceden nasıl kestirebilirdim?” (DÇ/152)
- “Onu susturma hırısıyla, bu kadının adı bir park **yosmasından** başka bir şey olmadığını haykırıyordum...” (DÇ/154)
- “Bir zamanlar bana, hapishane -kahvehane- hastane arasında gizli bir bağ bulunduğunu düşündüren mahut park kadınlarından ne farkı vardı bu **orospunun**?” (DÇ/154)
- “Rakı uğruna kız kardeşinin güzelliğini ökse gibi kullanan bu kızıl bıyıklı **herife** para kaptırmış olmamı bağışlayamıyordum.” (DÇ/155)
- “O, «**Sersem, deli!**» diye hakaret ederek kapıyı şiddetle çarptı, çıktı...” (DÇ/158)
- “**Köpekleşmiş, aşâğılık** bir ruhum vardı. İşte **köpeğe** layık şekilde de sokağa atılmıştım.” (DÇ/159)
- “**Orospu** dedikleri zaman bunu reddedebilecek halde miydi?” (DÇ/160)
- “«Artık beni görmeğe gelme!.. Suratını şeytanlar görsün, **senin gibi namussuzun!**» diye bağırdı.” (DÇ/163)
- “Onu ne zannediordum, **park yosması** mı?” (DÇ/168)
- “Şarapçı Hidayet, Kahveci Halim Efendi'yi ‘Halim Bey’, Kasap Kadir'i ‘Kadir Ağa’ yapan o **mendebur** mal müdürüdür.” (ATG/16)
- ““Ağalara güven olur mu? Bugün çekişirler ziyanı sana olur. Yarın barışır, gene sen **boku yersin**.” (ATG/25)
- ““**Get len orospu dölü...** Şiçi seleyi gafana geçiririm ha... Duyan da seni erkek sanacak... Erkek olsan önce karına hayrın dokanır, yavrum olur mu ki devi yatırlara adak adamazdı.” (ATG/27)
- ““Bizim mühendiz bey, şo karşıdaki çeşmeden suyu yakında akıdıverecek. O gün şerefe karacaylan çekersin kafayı. Bugün **bok** mı var ki şölen istiyon? O gün garacayı getiremezsem beni kurban edin, razıyım.” (ATG/30)

- “Üzerindeki basma entariyi de çıkarsam Beyaz Rus **yosmalarından** biriyle, kendimi İstanbul’un randevuevlerinden birinde sanacağım.” (ATG/40)
- “‘Kim var **len** orda?’ diye bağırdı. ‘**Ne bok yiyorsunuz** gece vakti?’” (ATG/41)
- “‘Hangi **boynuzli pezevenk** demiş, bizim karılar **uruspidir**, diye? Baka deyusi... Bizim karılar ha? Abe ne söylersin sen? Askere giderken kari bırakırsın, gelir kız bulursun onlari...’” (ATG/46)
- “Ama **gâvur** gülmüş, ‘Siz kaymağını almamışsınızdır,’ demiş.” (ATG/54)
- “‘Keramet **damızlık papazlarınmış** öyleyse... Desene şu Macarların damızlık papazından bizim memlekette de varmış. Manastır değil, aygır deposuymuş mübarek yer.’” (ATG/56)
- “‘Durmuşun çocukluğunda, daha babası sağken, Benli Fitnat **azgın bir oruspuydu**. Allah bilir ya, Balıkçı Ahmet’in o yıldız fırtınasında kaybolmasını ben açık karışık görürüm. Utancından canına kıydı oğlan, derim. Böyle olduğuna da kalıbımı basarım. Kari dağda, kırdı, kasabanın içinde gece demez, gündüz demez boyuna işletirdi. Bu çevrede yatmadığı adam kalmamıştır onun.’” (ATG/61)
- “‘Şu beylerin kucağındakiler ne ki? **Gâvur** tabutuna benziyorlar. Sakın yeni tüfenkleri bu biçime mi soktular yoğsam?’” (ATG/63)
- “Nahiye Müdürü, Nuri’yi **matrağa aldı...**” (ATG/64)
- “Park **yosması** ile evine gidip içkiye devam etmek, orada **zıbarmak** var.” (ATG/85)
- “Ulan ben sevda tellalı mıyım? **Hergeleye** bak...” (ATG/86)
- “Her şeyi anladım. ‘**Alçak orospu!**’ diye haykırdım.” (ATG/92)
- “Ben tek başıma bunca **bokun** hakkında nasıl gelirim?” (ATG/98)
- “...Bi de ben deyiveren, senin ne **bok yimek** istediğini Yörük!” (ATG/131)
- “Boşnak karılarını ayartan o **mendeburdur**.” (ATG/138)
- “Benim karim girmiştir mahpusaneye **orosipilikten**... Ben girecek erkekçesine... **Geberteceğim** birisini... O balıkçı **pezevengini** tıkmaaydılar içeri, temizleyecektim namısımi...” (ATG/155)

- “Benim payıma da, **hergele** yetişmiş deli bir aygıra kolan vurmak düşmüştü.” (C/13)
- ““Şimdi gel bakalım **beygir ogli beygir**, hangimiz yavuz, bir görek,’ diye saldırdım yağız beygire.” (C/14)
- “Şerafettin Dağlar’nın güneyinden gelen silah seslerini bir zaman dinledi, ‘**İtoğlu**, Çarbuh Köprüsü’ne çekilir. Tez olun, o köprüyü tutak kardaşlar,’ dedi.” (C/23)
- “Dayanamadım, tetiğe dokandım, gırr, diye biçtim **herifi**.” (C/24)
- “Hey babo, beg kızı Kevi’ye bundan böyle, ‘Cano Ağa’nın **avradı**,’ diyeceklerdi.” (C/25)
- “Para ile satılan bura kızları gibi, ömrü boyunca beğenmediği bir **herifin** kulu olasına gönlüm razı değildi.” (C/28)
- “Göbeğimi oynatarak güldüm ardından. Ne **poh yiyecek dürzü**.” (C/29)
- “Adamları önünde, ‘Ule Sorikoğlu,’ dedim, ‘ne **poh yedin ula itoğlu?**’” (C/31)
- “**İtoğlu it**, dövüşün kokusunu almış, keyifli sesler çıkarır.” (C/36)
- “Köy meydanına varanda, katırın üzerine dikildim. Damlara çıkıp gelişimizi izleyenlere, ‘**Ule itoğulları**,’ diye bağırdım. ‘**Ule**, Cemo’da gözü olan gözü çıkasicalar, Cano’nun sözü sözdür. İlk kar yağanda hazır olun, demedi mi **ule** size? İşte biz hazırık. Yukarıdüz’e giderik. Bileğine güvenen sopasını köpeğini ve de başlığını alsın gelsin.” (C/36)
- ““**Ule** Hasso, itin gibi kısıma kuyruğunu **ule itoğlu**, bas sopayı!”” (C/38)
- ““**Ule** Genco, **ule** gözün kör ola! Ule davran, Cemo da başlık da gider elden!”” (C/38)
- “Dağılmak üzere çözülen Kargadüzü’nün köylüğüne döndüm, ‘**Ule iteoğulları**,’ dedim, yiğitliğiniz bu muydu? Şuncacık kızın hakkından gelemediniz **ule dürzüler**! Ersiz kodunuz ule yavruyu!” (C/41)
- ““**Ule** bir tek yiğit de mi yok aranızda? **Tüh, yazıklar olsun size!**”” (C/41)
- “Keyfimden bağırdım: ‘Memo! Sen hesapta yoktun **itoğlu it**! Nerden çıktın?’” (C/42)

- “‘Hadi Kara Kurt, hadi **itoğlu**. Tut ha, tut ha,’ diye bağıştılar.” (C/43)
- “Ay ışığında koyun boğazlar gibi boğazladılar eri, **avradı**, kızı, oğlanı.” (C/47)
- “Dayım der ki, Şih Sayıtlı **kahpelik** edip arkadan bumbalamış baboyu.” (C/47)
- “Ne **bok yer** ağanın beygiri?” (C/62)
- “Eğer gerçekten dayım başlık parasını ağaya vermişse **herif** paranın üzerine otursun, kızını bir daha satabilsin, deyi dayımın canına kıymıştı, hiç şüphe yok.” (C/81)
- “Koskoca ağa, senin çan satan dayının parasına mı göz diker **a dürzü**?” (C/82)
- “Sorikoğlu’na muhabbeti olan, varsın **t...ğını koklasın**,dedi...” (C/114)
- “**Ule soysuzlar, ule dürzüler** siz benim konağımı da yağmalatacaksınız, diye yüksekte çıkışır, kırbacını sallar.” (C/126)
- “Gidecek olanlar bugünden tezi yok, **s...tir olsunlar**.” (C/145)
- “Bugünden **s...tir olun** gidin.” (C/147)
- “...hışımlı gözlerle Cemo’ya baktı, baktı, tükürdü, ‘**kahpe**’ dedi.” (C/148)
- “Ule kimsin sen **itoğlu it**.” (C/178)
- “Hey **namert** Sorikoğlu! Ulen en sonu beni katil ettin, **kitapsız!**” (C/178)
- “Bir alçak Şih Sayıtlı’nın **piçine** hizmetkârlık edip Gazi Paşa’nın hükümatına leke sürdün.” (C/107)
- “Haklısın **bre herif**! Malım, pulum kalacak oğlum mu var, satılacak kızım mı var? Ha mecdiyeyi de verme, n’ola... Soframızın keyfini kaçırmayak... demiş.” (M/20)
- “Çıkın **herifler**, çıkın dışarı.” (M/21)
- “Babom bağırır: **Ule** Ke... Uşağı, **ule itoğlu itler!** Ule malımı çoğaltan, toprağıma tohum saçan marabalarım...” (M/21)
- “Kancık gibi ne yatarsın altına **itoğlu itin?**” (M/26)
- “Adamların ahlakını mı bozacaksın **herif?**” (M/41)
- “Herkesin önünde elim öpersin, ardımdan **yemediğin bok** komaz, âleme yüzüm kara çıkarırsın.” (M/48)

- “Ule sen nasıl bir tüfekçisin ki, “Ule Akabalı kardaşların hançer altında can verirken sen **göt** şişirir; yatarsın he mi?” (M/93)
- “Ağalarının edelerinin t...ğı dibinden ayrılmayacak daha kim varsa bugünden tezi yok, **s..tir olsunlar** obamdan.” (M/103)
- “Suçluyu suçsuzu bilek ki, günü gelende hesabını sorak **namertlerden...**” (M/204)
- “Canınıza dokunmadığıma şükredip **s..tir olun** buradan.” (M/207)
- “Bu **namert**, para hatırına mezarını kendi eliyle kazdığını görmez mi? diye şaşar, bu hizmeti önlemeye can atardı.” (M/218)
- “Lakin sen bir çift tatlı söz bulup gönlümü almazsan, bu gece avludaki itlerin koynunda **zıbarırsın.**” (M/259)
- “Sen, canından can kattığın yavrunu tanımayanda Kadı’nın **düzmece avrattır**, deyi cezalandırıp beni damlarda çürüteceğini bilmez misin?” (M/288)
- “**Ule alçak**, sen bizi soydun, soğana çevirdin, biz de seni soysak hak yerini bulmaz mı?” (M/304)
- “O **herifle** yüz yüze gelmek istemezim.” (M/405)
- “Şimdi oç almaya bize kök söktürecek **namert...**” (M/423)
- “**Namertler** yüz bulup en sonu ırzımıza göz diktiler.” (M/440)
- “Kadınlar da erkekler gibi **ana avrat düz giderler.**” (YG/10)
- “Onun sayesinde Müezzinoğlu, ünlü **yosma** Güllü Hacer’in evine gitmek için aysız geceleri kollama zorunu duymaz.” (YG/12)
- “...İstanbul tangolarıyla düşüp kalktığından kasabaya dönmediğini söyleyen Saniye **orospusuna** da.” (YG/13)
- “Çarşı semtinin **budala karıları** da böyle düşünürler.” (YG/17)
- “Çarşı semtinin **budala erkekleri** evde taze gelinleri duvağıynan kor da buraya gelirler miydi?” (YG/18)
- “Şalvarını yamasan ya, **adı batasica piç**; küçük, dedik, yanımıza aldık, adam ederiz sandık...” (YG/20)
- “Nerden de sardırdım başıma senin gibi **kahpeyi?**” (YG/20)
- “ ‘Sözünü dinlemezse ez kafasını! Bu yaşta azanı da görülmemiş. Canımdan usandırdı beni **kahpe,**’ dedi.” (YG/20)

- “**Kör** olası **kahpenin** tombul butlarını gördükten sonra Müezzinoğlu’nun yüreğine soğukluk düşmeyeceğine kim senet verirdi?” (YG/21)
- “Güllü Hacer’e yardım eden başka bir **yosmadır**.” (YG/21)
- “Bi de derdim yok, diye ayak dirersin, **utanmaz rezil**.” (YG/23)
- “Sen onu var tekerci **domuza** anlat.” (YG/28)
- “Ahmet’in boğazı kurumuştı, pürüzlü bir sesle, ‘Demek sopayla vurdu he? **Vay insafsız rezil vay!**’ dedi.” (YG/36)
- “**Sersem sipa**, ben onu dövüyorsam, kendi iyiliği için dövüyorum. Kızını dövmeyen dizini döver, demişler.” (YG/40)
- “Güllü evin kapısına yürüdü, ‘Kevser! Kız Kevseeer! **Adı batasıca**, ner’lerdein?’ diye bağırdı.” (YG/42)
- “Güllü sabırsız, ‘Buraya gel çabuk! **Hıncır kâfir**...’ dedi.” (YG/42)
- “Daha n’edeceksin, **orospu dölü**? Kırmadığın ceviz kalmış mı?” (YG/42)
- “Gözünü oymalı **hıncır kahpe**.” (YG/43)
- “Güllü terslendi: ‘Sen sus bakalım, **mundar köpek**. Akıl vermeye de kalkıyor, şuna bak!’” (YG/44)
- “Güllü, genç bir **yosma** gibi kırılıp dökülerek sitem etti...” (YG/48)
- “Kız, gene mi destiyi kırdın? Ah başımın karayazısı, **sümsük köpek!**” (YG/53)
- “Amaaan **pis mendeburun** lafiyla midem bulanacak de, bırak ağam!” (YG/54)
- “Hala buralarda **sürtüyo’sun, he rezil?**” (YG/55)
- “Güllü burun kırdı, ‘Allah gözünü doyursun senin, **irezil!**’ diye payladı Hacı Kadir’i.” (YG/57)
- “O **kart orospu**, töbe töbe, şeytan el çekmiş, günaha da sokuyo’sun beni, kim bilir kimden peydahlamıştı seni, tuttu, kaymakama yamandı.” (YG/58)
- “Güllü eliyle sert bir hareket yaparak Hacı Kadir’in sözünü kesti, ‘Bırak şu **deccal kılıklı soytarıyı**...’ dedi.” (YG/59)
- “...Güllü **boku** yemiş Süleyman Efendi.” (YG/79)

- “Vay namussuzlar! Söz vermişlerdi bana, seni gözeteceklerine dair.” (YG/83)
- “Ne **haltlar karıştırıyo’sunuz?**” (YG/88)
- “Az iç şu **zıkkımı herif.**” (YG/88)
- “Yaman da söz mü? Taşaklı herif hakçası.” (YG/103)
- “Hacı Kadir içerledi: ‘Bak hele **densize... Lay nankör köpek!..**’” (YG/106)
- “Ayşe’nin üzerine atıldım, saçını, başını yoldum: ‘Bana büyü ettin değil mi **kahpe!**’ diye yüzünü tırmaladım.” (YG/122)
- “Fatma dişleri arasından hışıldadı: ‘Düşmanlar çatlasın, diye yüzlediğime ne iyi etmişim temin. Vay **ikiyüzlü kahpe!**’ diye fısıldadı.” (YG/127)
- “Bana kalırsa Huriye’yle Nazlı karının da ayaklarını kesmeliyiz. Kırk yaşındaymışım... Tüh! **Yalancı kahpe!**” (YG/129)
- “**Kahpe**, kalkmış, kırka çıkarıyor yaşıımı!” (YG/129)
- “Vay **açıkgöz orospu** içeride keyfediyordu demek!” (YG/131)
- “Ayşe içeri girince Nazife, Arap Müezzîn’e sokuldu: ‘Nası Hafız Efendi, yıldızına baktın mı kahpenin?’ diye fısıldadı.” (YG/133)
- “Hatice, ‘**Seni yalancı kahpe seni!**’ diye bağırmamak için dudağını ısırıldı.” (YG/139)
- “Hazcı Kadir sokuldu, Nazife’nin saçlarını okşadı: ‘Sen de her zaman zehirli dilinle daldırın ya **irezil kahpe!**’” (YG/139)
- “‘**Aptal sen de...** Nedeni var mı? Hacı Kadir kızı kendisine **metres** edecek diye helbet.’” (YG/142)
- “Arap Müezzîn söylemiştir muhakkak. **Madrabaz aşağılık!**” (YG/146)
- “Dişlerini gıcırdattı: ‘Serde mükelleflik olmasa bir gün durmam burda ya! Ne **bok yersin!** Kaptırmışsınız bir kere yakamızı.’” (YG/154)
- “‘Şu Saniye orospusunun ünü de dünyayı tutmuştu hani.’” (YG/158)
- “‘... Ne **bok yiyorsunuz** ormanın içinde?’” (YG/160)
- “Gece kaçak tomruk taşıyacağına, yat, **zıbar dürzü!**” (YG/163)
- “**Cehenneme kadar yolun var. Sık götünü** de borçlarını kapat. Seni bir tutan mı var?” (YG/165)
- “Kolay kolay ele geçmez Salih Usta gibi **enayisi.**” (YG/166)

- “Sen ne **bok** bilirsin kine öğreteceksin **lay dü rzü**?” (YG/174)
- “...De **bok yeme**, dedi Çentikli. Birden parlayıvermişti. Sinsilenden başlamayayım şimdi. Sıkmıyorsa s... **git** karşımdan. Kendine güvenen çıksın.” (YG/175)
- “Üç yevmiyeden aşağısına razı olan **ibnedir**.” (YG/177)
- “Eğri yolda yürüyen, doğru biçemezse bu **bok yiye ni**, sen yandın öyleyse Çentikli” (YG/180)
- “Çentikli beni buraya aldığına pişman. Ama nedense **siktir etmekten** çekiniyor.” (YG/188)
- “**Vay aşağılık vay!** O **mundar herifle** bir çatı altında yatılmaz.” (YG/189)
- “**Pezevenkliğe** her şey tamamdır dü rzüde. Delikli boncuk onun **pezevenklik** nişanı.” (YG/189)
- “Bizim Gülbucağı’ndaki **orospular**, bu alçaktan daha erkek be! Tüh, **namusun tükürdüğümün dü rzüsü!**” (YG/190)
- “Ne **madrabaz aşağılıktır** o.” (YG/192)
- “Kalkar da **kıçı kırık** bir çavuşun peşinden gider mi?” (YG/193)
- “Lay şu gözü kanlı **çoban köpeğini** parçalayasım geliyor billaha. Bi namusuma dokanıyo ki, **namert aşağılık!**” (YG/198)
- “Hacı Kadir, ‘Ben de kanun...’ öksürdü, ne idi **bok yiye n** kanunun adı? (YG/209)
- “Sen neye utanıyorsun? Onun yüzü kızarsın **pezevenklik** etmekten, dedi Rıza...” (YG/234)
- “Hıfzı, ‘**Pezevenk** senin babandır dü rzü!’ diye bağırdı...” (YG/241)
- “Hıfzı arkadaşlarının kendisini yalnız bıraktığını görünce köpürdü: ‘**Ödle k ihtiya r,**’ dedi.’ Ben tek başıma da hakkından gelirim bu mükellef **pezevenkin.**” (YG/241)
- “‘Bu sana ders olsun itoğlu it!’ dedi Rıza. ‘Sürt burnunu yere de kırılısın. Sürt! Bi daha da yiyemeyeceğin **boka el sürme!**’” (YG/242)
- “Yanılsa da, o **boku yese** hani... pavlikeyi başına geçirsem dü rzünün.” (YG/243)
- “Gözünün çapağını yediğim **yosmalar...**” (YG/245)
- “Bilirim ayrı duramazsınız **körpecik kahpeler.**” (YG/246)

- “Vay **götü boklu Çıftlar**, vay!” (YG/252)
- “Saniye onların suçlu duruşuna bakarak eğlendi: ‘Bi **halt mı ediyö’dunuz** yoksa sıkılmadan?’” (YG/270)
- “Gündüzün işinin başından ayrılmıyorsa geceleri ne **bok yerse** yesin.” (YG/273)
- “Müezzinoğlu bir an duraladı. Gerdanını kaşdı: ‘**İmanı yok dürzü karı**, bana kızı öyle gönderdim, dediydi.’” (YG/278)
- “Yüreklerine kıskançlık kurdu düştü mü her **boku yerler**.” (YG/278)
- “Herkes, aklına gelen kasaba **zamparalarından** birinin adını söyledi.” (YG/310)
- “Senin madalyası **boklu**, tek duruyo mu bari kadı dede?” (YG/325)
- “Hacı Raif, ‘Öyle bir **namussuzluk yaparsa** benim ardiyei emrine veririm. Hiç korkma!’ dedi.” (YG/346)
- “Eceli gelen it, cami duvarına **işermiş**. Dur sen dürzü!” (YG/366)
- “‘**Tanrı kem gözden, kem nazardan saklasın!**’” diyorlardı.” (YG/374)
- “Yumruklarını sıkıp yastığına vurdu: ‘Eh **lay bunak zampara**, dur sen, görürsün gününü!’” (YG/382)
- “**Zıkkımın kökünü içesice pis rezil!** dedi Güllü.” (YG/383)
- “Avlu kapısı dışından Hacı Kadir’in sesi yankılandı: ‘**Lay it sürüsü, lay belemesiz piçler!**..’” (YG/389)
- “De laf karıştırıp durma! Beni **ile güne irezil eden kahpe** burdaymış diye duydum.” (YG/394)
- “O küççük **kahpeyi** de bize teslim et!” (YG/398)
- “...Sağlam **pestilini çıkarırlar**.” (YG/400)
- “...**Cehennem zebanileri**, yardım edin a’cık da gireyim içine.” (YG/401)
- “‘**Kız kahpe**, iki saattir kapıyı neden açmadın?’ dedi delikanlı.” (YG/402)
- “**Alçaklar, haydutlar, hırsızlar**... Yarın ayağınıza zincir vurdurmazsam bana da Saniye demesinler.” (YG/403)
- “Gözünün yaşına bakar mı **orospu**.” (YG/404)

- “He, elinde olsa fırına sürmek değil, şu **irezil kahpeleri** de, babası olacak azgını da gaz döküp diri diri yakardı.” (YG/406)
- “Yaptıkların yetmiyormuş gibi, bir de eğleniyorsun değil mi? **Densiz köpek!**” (YG/406)
- “Kimin aklına gelirdi **yosmaların** Hacı Kadir’i fırına süreceği?” (YG/407)
- “Gelini olacak **kahpeyle** bi yatağa girene o bile az...” (YG/408)
- “Efferim benim **yosmalarım**, Hacı Kadir’e eyi bir cümbüş hazırlamışsınız; pek beğendim.” (YG/409)
- “‘Şu fen memuru **anasının gözü** ama sadık adamdır Güllü,’ dedi.” (YG/412)
- “O sıra Saniye ilişti gözüne, etekleri zil çalıyordu **kahpenin**.” (YG/423)
- “Neye işmar edip duruyorsun âlemin içinde **orospu**.” (YG/424)
- “‘...Ne vardı rakıyı bunca **zıkkımlanacak, serhoş irezil**,’ dedi.” (YG/424)
- “Kimdir bu **namert**? Gideyim yakayım **deyyusi**, eviyle beraber?” (YG/440)
- “Arap Müezzîn elinde kadeh, parıldayan gözlerle baktı Kevser’e, ‘Ecinniler senden korksun kız **kahpe**,’ dedi.” (YG/451)
- “Sanatını ehli **yosmalar** da Yunan kadınlarından çıkar.” (YG/461)
- “‘...**Lanet herifin** biriydi.’” (YG/475)
- “Adımı nidecesin herif? Cendeme misin nesin sen? Adımdan sana ne?” (YK/32)
- “Bu herif, Zelha Ana’nın anlattığı zebani miydi, neydi?” (YK/52)
- “Beşir Bey’in kendisini görsen inanamazsın. O **kıllı surathlı herifin** bunca zengin olacağına.” (YK/93)
- “Kezban gelin, heyecandan sararmıştı, titriyordu: ‘Alim; **o kara herif**, bu yavrucuğu kaçırmışmış. Yakalandı mı bari?’ dedi.” (YK/165)
- “Osman Ağa sabırsızlıkla kollarını salladı: ‘De aç şunu da, oku **herif!**.. Meraktan çatlatacak mısın insanı, **len** Topal,’ diye bağırdı.” (BOAD/13)
- “Hüseyin Ağa bunu bekliyordu, ‘Şahit olun, motor dövüşünü kabul etti. **Cayan namussuzdur**,’ dedi.” (BOAD/24)

- “Kahvedekiler motor dövüşü seyretmek sevinciyle, ‘Şahidiz, şahidiz... **Namussuzdur, aşâğılıktır** cayan,’ diye onayladılar.” (BOAD/24)
- “Hüsniye’nin kaşları çatılmıştı, kötü kötü baktı kömür gözlü kız, ‘Bi taha böyle **laf edersen ağzını yırtarım** kız senin. Menevşe bizim gelinimiz olacak... Ona **dil uzadanın dilini koparırım,**’ dedi.” (BOAD/28)
- “Bir **halt etmeselerdi** Allah vere de...” (BOAD/45)
- “Bu **hıyar** oğlanın bi **halt edeceği** yok a, kavuk sallıyoruz işte...” (BOAD/50)
- “Tahir’in bön bakışları açıldı: ‘Utanmadın mı **elin herifinin** yanında soyunmaya?’” (BOAD/53)
- “Güllü, cepkenin baştan aşağı kahve olduğunu görünce, ‘**Koca kafalı pis sıçan, geber e mi!**’ diye bağırdı...” (BOAD/55)
- “Hüseyin Ağa dolu dolu güldü: **Höst ayı seni...** Oldu olacak başlamışken yeyip bitirseydin bali kızı...” (BOAD/56)
- “**Gözlerini oyarım** senin. Yavukluna söylersem **görürsün gününü...**” (BOAD/81)
- “İmanı yok yüzsüz seni, tüh sana, hiç utanmıyon değil mi?” (BOAD/80)
- “Süleyman içini çekti, başını salladı, göynü olacaktı bir gün kahpenin, hiç şüphe yok...” (BOAD/80)
- “Osman Ağa bıyığını didikledi: ‘Bak sen zamaneye... **Bi temiz sopa çekmeli aşifteye...**’ (BOAD/94)
- “Şu doğramacı **piçi** kapımızın eşliğinden bir taha adımını atarsa, şart olsun ku **ayağını kırarım...** Kızına doğru hiddetle yürüdü: ‘Hele sen **kahpenin dölü,** bir daha hastayım de!..’ (BOAD/96)
- “Çektin mi kafayı len yoğsam dü rzü?” (BOAD/107)
- “Sülüman ağzının suyu akmış gibi sulu sulu, ‘Bu ne mal be ağam,’ diye ballandırdı, ‘**Vay gavurun dölleri...**’ (BOAD/107)
- “Hüseyin Ağa **hinoğluhindir.** Malın iyisinden anar o.” (BOAD/107)
- “Herifi gördüyse, Güllü ’nün işi tamamı. Peşinden ayrılmazdı orospu.” (BOAD/109)

- “Geçeden burda, herkeşlerin içinde Firavun’la benim katırgili dövüştürmeyi kabul ettiydin, **cayan namussuzdur** dediydin emme, bi taha sesin duyulmadı.” (BOAD/113)
- “Getir Ağa’nın nargilesini **len** Arnavut, tömbekisi İran’dan mı gelecek yosam **bok** yiyenin.” (BOAD/113)
- “N’edelim, **sıcılacak ağız göte yakın gelirmiş.**” (BOAD/116)
- “**Len dürzü!** Ne zaman sözümüzü tutmadık biz? Kaç paran battı bizde?” (BOAD/118)
- “Rezilini çıkarınız **dürzülerin**, he?” (BOAD/122)
- “Düşünmez de ne **bok yer.**” (BOAD/125)
- “Murat gibi **pısırik herif**, yapar mıydı bunu?” (BOAD/132)
- “Uzan zamandır nazlanan orospunun bir oyunla sırtını yere getirmek daha bir keyifli olacaktı.” (BOAD/142)
- “Muhakkak ordan alıyordu orospu oynaşlarını.” (BOAD/143)
- “Kapı sımsıkı kapalıydı. **Vay hergele İsmail...** Demek gülmesi bundandı **dürzünün...**” (BOAD/143)
- “O **pinti herifin kalas** oğlunu neynesin kız?” (BOAD/152)
- “Menekşe işinde karşısına hep bu **it** çıkıyordu.” (BOAD/156)
- “O **kaypak** yerin üzerinde ayakta bilem duramam ben.” (BOAD/192)
- “Çeltik tarlalarındaki sıtma mikrobunun dayısı da İl Genel Meclisi’nde aza oldukça sen ne **halt edebilirsin** sıtmaya karşı birader?” (BOAD/207)
- “Dudağını boyayan artistlerden biri isterik bir kahkaha attı, ‘Şu Frenk **orospusuna** da bakın kızlar,’ dedi.” (BOAD/212)
- “**Haya** perdeleri patlamış zahir **kahpelerin.**” (BOAD/214)
- “Kadınlar: ‘**Vay utanmaz karı!**’ ‘**Vay rezil kahpe,**’ diye bağıştılar.” (BOAD/219)
- “Sülüman, eliyle Tahir’in ağzını kapadı: Yürü **sarhoş domuz**, yürü!.. Bir hır çıkacak tövbeler olsun!..” (BOAD/221)
- “Zıfaf gecesi, karısının gözleri önünde, ilin **orospusuyla** göbek mi atarmış damat kısmı?” (BOAD/222)
- “Hay **it oğlu it.** Murat’ı da sevdiği kızıdan etmişti desene...” (BOAD/222)

- “**Len** Doğramacı’nın **sıpası**, sen nerden çıktın ortaya?” (BOAD/228)
- “Oduncuların bu **kahpe** kızını... beş bin değil, elli beş bin dönüm tarlası da olsa... gene de **karı** diye koynuma almam!..” (BOAD/229)
- “Allah bilir ya, dedi Osman Ağa, kardeşine, kızımı o **iğdiş dürzüye** vermeyi hiç istemediydim.” (BOAD/232)
- “Apışaralarına soğuk suyu bolca çal ki **avratlarının** umudunu boşa çıkarmayalar.” (KD/59)
- “‘İstesin istemesinler, onların da **götlerine** soğuk su çaldıracağım bacılarımın hatırına,’ dedi.” (KD/59)
- “Onu, teyzesine teslim ederken kalçasını şamarlayarak, ‘Bu Zızlan’a iyi bak anamın kız kardaşı, her gebe kalışında ikiz **döllemese**, ben tokma üreticiliğinden vazgeçerim.’” (KD/61)
- “Senin yerinde olsam, **herif** kalçamı okşadığında kaş çatıp kirpi gibi diken süreceğime, ayartıcı gülüşlerimle onu kışkırtmaya çalışırdım.” (KD/67)
- “Sen artık tokma üreticisi Pşi Dole’nin **damızlık kancıklarından** birisin.” (KD/67)
- “Tek yaşama umudum, her yıl şılka mevsimini beklemek, bir yıl önce koynunda yattığın erkeği düşlemek, sonra yeni yakalanmış Kazakların **altına yatıp döl** tutmaktır.” (KD/68)
- “Gej Ana yerinde olsam, **götleri** yalama olmasın diye, kancıkların apışarasına yağ çaldırırdım şılka’ya sürmeden.” (KD/71)
- “Esir düşünceye dek Karatoprak çayırlarında **hergele** çobanlığı etmiş...” (KD/73)
- “Bre saygısızlar, bre **nankör** Kazaklar!” (KD/74)
- “Hadi gene işin iş **sümüklü** abiş!” (KD/84)
- “Pşi Şore dağlılarda görülen bir çabuk parlamayla, ‘Ne **halt eder** Zanoğlu denen bu haddini bilmez Tatar kırması,’ diye bağırırdı.” (KD/116)
- “Tez **avradını piçini** alıp yıkıl git sarayımdan Çerkes tohumu it! Sabaha kalırsa kararımı değiştirip boynunu vurdururum!” (KD/196)
- “Sus **herif**! Şom ağzından yel alsın!” (KD/206)

- “Uğruluğu yapan, elçi gönderip fidye pazarlığına talip olanda sen de, ‘**Vay bu ne küstahlık!**’ deyip yakalarına sarılmayacaksın.” (KD/239)
- “Ha şöyle inadı **boklu sipa!**” (KD/274)
- “O **namerdi** dün gece az kalsın kurşunlayacaktım.” (KD/311)
- “Hem de gönül rızasıyla trampa edeceğiz **götümüzü.**” (KD/332)
- “Sofu Recep uğrunun önü sıra **tasmalı it gibi** yürüyor, ne yana çekilirse o yana yöneliyordu.” (KD/336)
- “Agunde Nine bunu, ‘**Kıç** yıkamazın gök gözleri ciğerine işlemiş yavrucukların!’ diye yorumladı.” (KD/404)
- “Sofu Recep yanlışı düzeltti: ‘Yanlışı dime yeğenim! Domuzdan post, **gâvurdan** dost olmaz dimişler...’” (KD/419)
- “Bolulu İbrahim, dişleri arasından, ‘Bunlar **gâvurdan** da beter, tümü Allahsız...’” (KD/419)
- “Onun **ikiyüzlü kavat** olduğunu bilmez.” (KD/448)
- “Kayınbabam olacak **kavat**, Bahadır Giray’a yerliğ göndermiş, han p’urgâşe’sini yasakladığını bildirmiştir.” (KD/452)
- “**Ule itoğlu!** Köy imamı olduğunu unutup kendini Bahçesaray müftüsü mü sanmışsın ki fetva çıkarıp halkı ayağa kaldırırsın?” (KD/489)
- “Şu inatçı **avratların piçlerinden** birkaçını alın da gelin.” (KD/490)
- “‘Geri basın **domuzun döller!**’ diye bağırdı.” (KD/491)
- “Çıkmazlarsa **piçlerinizi** teker teker kuyuya atıracam.” (KD/491)
- “Hey, Zincirlikuyu’nun ayıları! Saklandığınız indan çıkmazsanız **piçlerinizi** kuyuya atırıp boğduracağım!” (KD/491)
- “Götürün **piçleri**, atın kuyuya!” (KD/492)
- “Bre vurun, koman **kahpeleri!**” (KD/492)
- “Hele kalkın ayağa **köpekler!**” (KD/495)
- “Ne sebeple baskın verdiniz köye, **ule itoğulları!**” (KD/495)
- “Ule Moskof **gâvuru** mu sanmışsınız onları?” (KD/495)
- “A zalim avcının **soysuz iti!**” (KD/496)
- “**Bokunuzu** yiyeyim, kıymayın bana!” (KD/496)
- “Köylüler subayın yakarmasını **matrağa alıyorlardı...**” (KD/496)
- “Ha, ne **boksa** işte!” (KD/518)

- “**Len çenesi düşük** Tatar! Fitnelik hep senin başının altından çıkıyor.” (KD/522)
- “Yıllık Derviş’in sütlü Maltız keçisini de Galata **orospusuna** dönderdiler.” (KD/523)
- “O ne **kaşarlanmış** Tatar hanıdır o...” (KD/524)
- “Arkasında çariçe **orospusu** var.” (KD/524)
- “Denizde yuyunca müşterisi daha da artacak **yosmanın** Derviş Ağam!” (KD/526)
- “**Götün** gibi diline de mi kira istiyorsun **yeniçeri bozuntusu**?” (KD/530)
- “**Len esameli köpek**! Söylediğini kulağın duyuyor mu senin? Kendin mi belledin yoldaşımı? Kime kiralamış **götünü**?” (KD/530)
- “**Len kenef**! Kime **bok** atıyorsun sen?” (KD/530)
- “Bolulu İbrahim tükürür gibi, ‘**Has’tir len!**’ diye bağırarak sözünü ağzına tıkadı.” (KD/531)
- “**İbneliği** de, **livatacılığı** da siz **başbozuklar** getirdiniz orduya.” (KD/531)
- “Yıllık Derviş, ‘Yok erenler,’ dedi ‘öyle yapsaydınız dilekçeniz de, işiniz de **boka** sarardı.’” (KD/548)
- “Bolulu İbrahim kendisine tüküren yeniçerilere, ‘**Müfteri kahpeler**, sipahi düşmanı katiller!’ diye bağırarak aynı davranışla karşılık veriyordu.” (KD/560)
- “‘...O zaman senden uzak kaldığı günler için **köpek** gibi pişman olacak,’ diyordu.” (KD/588)
- “‘Bu **piç** kimden?’ diye sormayacaklar mıydı?” (KD/603)
- “Ama öyle kök salmıştı ki **piç**, ne yaptıysa yerinden oynatamadı.” (KD/604)
- “Karnındaki **piç** benim tohumumdan değildir.” (KD/628)
- “Yukarı Bozdok’tan karnında getirdiği **piçin** babası ben değilim.” (KD/632)
- “...Karnındaki **piçin** babası kimdir, söyle!” (KD/632)
- “Aşağı Bozdok’a varıp **piçin** babası olduğuna inandığım Şefsi’nin soyuyla da hesaplaşmak boynumun borcudur.” (KD/635)

- “Bu kadın karnında benim tohumumdan olmayan bir **piç** taşımaktadır.” (KD/635)
- “Ne **bok** yer ağanın beygiri! Behey nankör Tatar!” (KD/659)
- “‘Ne **bok** yer ağanın beygiri! Neye satamazmış dağlı Çerkes cariyeyi bana’ diye bağırdı.” (KD/663)
- “Bayram Ağa ağzından köpük saçılarak, ‘Ben utanacak imişim ha? Bak **köpeğe**,’ diyerek daha bir kıyasıya vuruyordu.” (B/53)
- “‘...Acıyıp beni evlerine aldıkları için Nedime’yle annesine teşekkür edecek yerde onları **orospulukla** suçlayıp, ‘Paralarımı orospulara yedirtmem!’ diyerek harçlığını kesmedin mi?’” (B/53)
- “‘Çeksin cezasını **hırsız köpek**!’” (B/54)
- “‘...bak o zaman ne **kıyak geçiyor** boğazımızdan paşa mutfağının yemekleri...’” (B/59)
- “Soluğu kesildi Başı Hanım’ın, gözlerinde yaşlar belirdi, ‘Ağzından yel alsın **şom ağızlı karı**!’ diye payladı kendi kendini.” (B/120)
- “Memduh Efendi’nin tepesi attı: ‘Ne **bok** yer ağanın beygiri! Ulan Frengistandan mı geliyorum ki benden gümrük resmini ödeyip ödemediğimi soruyorsun? Halep’ten geliyorum Halep’ten, kendi vatanımdan.’” (B/123)
- “Bereket başlarındaki çavuş fan fin edip saldırganı durdurdu, yoksa niyeti bozuktu **herifin**.” (B/171)
- “‘...Ha sen çok iyi bir adamsın da, komiser bey,’ dedi, ‘neden **burada itin uğursuzun** arasında çürüyesun? Ha niçin savuşmaysın Anadolu’ya da?’” (B/174)
- “Öyleyse sizi kimin yolladığını söyleyin padişah **itleri**!” (B/177)
- “‘...Utanmadan çarşafı gelmiş. **Yuf senin erkekliğine** be!’” (ZN/23)
- “‘Desene **s.....k** analarını bundan böyle!’ dediler, sonra kadehlerini tokuşturdular, içtiler.” (ZN/27)
- “Yediği **boka** bak!” (ZN/30)
- “Hey bre Makedonya **haydutları**!” (ZN/31)
- “Emine Hanım’ın şımarık büyütülmüş biricik oğlu, İstanbul kafeşantanlarının Frenk **yosmalarıyla** düşüp kalkmaktan vakit bulup hukuk eğitimini tamamlayarak bir türlü Vraça’ya dönemediğinden,

Zühre Ninem'in saygınlığı konağın selamlık bölümüne de yayılmış...”
(ZN/37)

- “Kentin **iti uğursuzuyla** uğraşmak da ona düşmüş.” (ZN/37)
- “Bundan böyle **kuduz köpek** gibi saldırır, rahat yüzü göstermez bize...” (ZN/41)
- “**Orospi** düzenbazlıklarıyla parmak kadar çocukları birbirine kattığını görmez miyiz sanarsın?” (ZN/60)
- “Annemin ‘**kıçından** donunu bile çıkarıp verecek’ cömertlikte olduğunu bilen Zühre Ninem, onun yanıtlamasına fırsat bırakmadan atıldı...” (ZN/61)
- “‘...Hamdi Efendi, bu **piçin** oynak anasını üpmiş üpmiş!’ diye bağırdı.” (ZN/62)
- “‘...anasının kaynımla içerde paralaştığını müzevirlemiş diye, **piçkurusu**, düvmeye kalktı kızçağzımı.’” (ZN/62)
- “Mori güvende, mori Vlah Çingenesi’nin **orospı** kızı! Allahtan korkmaz, Peygamberden utanmaz mısın en ki, gül gibi temiz kızımın namısına dil uzadır, canını atarsın? Bare yırtayım o çirkef kusan ağzını, koparayım o yılan dilini de, bir daha kimseye çamır atıp zehir kusmayasın!” (ZN/64)
- “Hamdi **puşlavatı** mı kalkışacak o **boki** yemeğe?” (ZN/64)
- “Ama madem o **piç** kurularına imrenirsin, pekâlâ...” (ZN/75)
- “Analığımı özledi mi duramaz, eve damlar bizim moruk.” (ZN/76)
- “**Lan Tüyübozuk!** Ben uykudan kalkasıya şu **orospuları**, arkadaşlarıyla Sarısu’ya götürün, kana kana suvarın!” (ZN/77)
- “Pehh! **Dubaracı köpek!** Ne mal olduğunu bilmez miyim ben?” (ZN/82)
- “**Kıçı** pişmesin diye sık sık altını değiştirir, günde iki kez **boklu** bezlerini yıkardı.” (ZN/100)
- “Hala o eski kinini sürdürür müsün kardaşçığına **bre köpek?**” (ZN/102)
- “‘...**Yediği bok** o cinsten olsa adı yiğide çıkardı. Oysa onun yaptığı kendisini de, bizi de alemin gözünde iki paralık ediyor,’ dedi.” (ZN/103)

- “Zühre Ninem, gelinini korumak ister gibi kollarını kavuşturdu, ‘Şimdi de o gül gibi tazeye mi dil uzadırsın, **bre soysuz köpek?**’ diye bağırdı.” (ZN/103)
- “O gül gibi taze dediğin karı, **kaşerlenmiş orospidir.**” (ZN/103)
- “Hovardanın boynuzlusu her **boku** yer, anacığım! Boşuna kanat germe oğluna. Bu **kaşerlenmiş orospıyı** Tepecik umumhanelerinden aldı diyorum sana...” (ZN/104)
- “Nasıl sokarsın **kaşerlenmiş bir orospıyı** ailemiz içine?” (ZN/104)
- “Kendilerine efe adını veren o gümüş mavzerli, çalıkakıcı **pezevenklerindendir.**” (ZN/104)
- “İsmayıl Dayım birden fırladı, ayağa kalktı... Zehirli bir dille, ‘Demek her şeyi öğrendikten sonra sen de Konaklı Emine Hanım’ın kızı, **boynuzlu oğlunun** umumhaneden aldığı **orospıyı**, gelinin diye bağırına basacan!” (ZN/105)
- “Dayım, karısını döndürmekten vazgeçiyor, onu götürüp mindere oturtuyor, karnını sevecenlikle okşayarak, ‘**Holan hergele,**’ diye sesleniyordu görünmez yavrusuna...” (ZN/111)
- “...nice zamandır hasret kaldığım **kancık beygir ossuruğuna** ve de fişkı kokusuna kavuşursun!” (ZN/116)
- “Sen de aynı kabağa **osuruyorsun** ama ben yutmam!” (ZN/119)
- “‘...Boynuzlu amcamın **vesikalı karısı!**’ diye bağırmış.” (ZN/128)
- “Sakalı bıyığı bitmemiş çocuklar düşman karşısında can verirmiş de böyle **kazık gibi herifler** askerden kaçarlarmış.” (ZN/134)
- “Nuriyeciğim, görüşüp helallaşmamız için izin istediye de o **zebellah herif** buna da razı olmadı...” (ZN/134)
- “**Gahpe** dinli, bi karında yattığı gardaşını heç acımadan nası da sürüyo ataşın içine? **Vay namert...**” (ZN/137)
- “Sana mı düşmüş ona bakmak, a **kel kafalı köpek?**” (ZN/139)
- “Seni haset Vlah Çingene’si, seni **dubaracı köpek!**” (ZN/146)
- “Hangi **pezevenkler** çıkarırlar bu savaşları bilmem ki?” (ZN/148)
- “...Fransız’ın zırhlıları da, haşa minel huzur, **götlerine** bakaraktan çekilip gitmişler.” (ZN/150)

- “Salt **Tüyübozuk**, bu başarıdan İsmail Dayım’a pay çıkarıyordu. ‘Ağır ol **sümüklü!**’ diyordu Tevfik’e...” (ZN/152)
- “**Hık demiş**, babasının burnundan düşmüş...” (ZN/161)
- “Tüh, **kahpe garı**, beş parasız godu da gitti bene yavrunla...” (ZN/162)
- “Geceleyin kapıyı desteklemekte kullandığımız kalın demiri karayıp kadına doğru sallayarak, ‘O burunsuz **pezevenge** söyle! Yanılır da öyle bir **bok** yemeye kalkışırsa bu demirle kafasını kırar, gözlerini oyarım.” (ZN/166)
- “Sonra bozuşacağımıza şimdi bozuşalım **bre kel köpek!**” (ZN/167)
- “**İtin uğursuzun** arasında tek başına yolculuk edemez, Nuriye...” (ZN/170)
- “Ninem o **burunsuz herifi** çoktan kovaladı...” (ZN/172)
- “Hangi **soysuz köpek** uydurmuş bu dedikoduyu?” (ZN/173)
- “Zare unutacaktır benim **aç köpek oğlum...**” (ZN/176)
- “Senin o çok sevdiğin Hatçe Yengen, **orospunun** tekiydi. Kendisi onca yaş döktüğümüz **şırfıntı**, oğlunu parayla bakacak bir **kocakarıya** emanet edip Tepecik umumhanesinde çalışmaya gitmiş.” (ZN/188)
- “Gayri **kıçınıza** kına çalıp oynarsınız.” (ZN/188)

SONUÇ

Türk kültürü, sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına geçinceye kadar binlerce yıllık sözlü kültür geleneğini devam ettirmiştir. Diyebiliriz ki yazılı kültür ortamında bile sözlü kültür devam etmektedir. Türk kültürünün yazılı kültür ortamına geçmesiyle birlikte edebiyatımızdaki birçok yazar da bu sözlü kültürden yararlanmış ve bu sözlü kültürü ürünlerinde kullanmışlardır. Özellikle Cumhuriyet Dönemiyle birlikte bu durum daha da ön plana çıkmış ve bu dönemin edebiyatçıları sözlü kültürü eserlerinde daha fazla işlemeye başlamışlardır.

Cumhuriyet Dönemi edebiyatçılarından biri olan Kemal Bilbaşar da - yaptığımız çalışmadan da anlaşıldığı üzere- bu zengin sözlü kültürden oldukça fazla yararlanmış ve bu sözlü kültürü eserlerinde bilinçli olarak kullanmıştır. Kemal Bilbaşar hem babasının mesleğinden hem de hayatının belli bir döneminde öğretmenlik yapmasından dolayı Anadolu'nun birçok yerini gezip görme imkânını elde etmiştir. Bundan dolayı farklı yörelerde farklı kültürleri bir arada görme şansı elde etmiştir. Ayrıca iyi bir gözlemci olması dolayısıyla da halk kültürünü çok iyi tahlil etmiş ve bu kültürü eserlerinde yoğun bir şekilde kullanmayı tercih etmiştir. Bu nedenle romanları halk kültürü unsurları bakımından oldukça zengindir. Aynı zamanda kültür unsurlarına eserlerinde yer vererek halk kültürünü çağdaş edebiyata taşımış ve kültürel birikiminden beslenen bir yazar olarak edebiyatımızda önemli bir yer edinmiştir.

Yaptığımız çalışmada da görüldüğü üzere, Kemal Bilbaşar hem konu hem de üslup yönüyle sözlü kültür geleneğinin özelliklerini göz önünde bulundurarak eserlerini ortaya koymuş ayrıca romanlarında anlatımı daha da kuvvetlendirmek ve vermek istediği mesajı tam olarak verebilmek için bu gelenekten fazlasıyla yararlanmışır.

Kalıplaşmış ifadeler toplumun dilinde olan ve belli durumlarda söylenmesi gelenek haline gelmiş klişe ifadelerdir. Bu ifadeler her toplumun yaşamına ve kültürüne ışık tutmanın yanı sıra, her toplumun gelenek ve göreneklerine kaynak oluşturmaktadır. Kalıplaşmış ifadeler halk edebiyatını temsil eden metinlerde daha çok kullanılmaktadır ancak modern edebiyatın ortaya çıkmasıyla birlikte modern metinlerde de kullanılmıştır.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında, halk kültürü unsurlarından olan deyim ve atasözleri dışında ölçülü sözler, alkışlar (dua), kargışlar (beddua), dilekler, yeminler, argo ve küfürler gibi kalıplaşmış ifadeler de bolca yer verdiğini tespit ettik. Bu çalışmamızda Kemal Bilbaşar'ın romanlarındaki bu yönünün belirgin olduğu kanısına vardık ve verilen örneklerle bunu ortaya koyduk.

Bu çalışmamızda Kemal Bilbaşar'ın **Denizin Çağırışı, Ay Tutulduğu Gece, Cemo, Memo, Yeşil Gölge, Yonca Kız, Başka Olur Ağaların Düğünü, Kölelik Dönemeci, Bedoş ve Zühre Ninem** adlı romanlarını inceledik. Kemal Bilbaşar'ın yukarıda sözü edilen romanlarında kalıplaşmış ifadeleri geniş ölçüde kullandığını tespit ettik.

Bu romanlardan da anlaşıldığı üzere Türkçenin kalıplaşmış ifadeler konusunda çok zengin ve renkli bir birikime sahip olduğunu ayrıca Kemal Bilbaşar'ın da bu birikimden ciddi anlamda yararlandığını ortaya serdik. Yapılan çalışma sonucunda Kemal Bilbaşar'ın kullanmış olduğu kalıplaşmış ifadeleri ayrı ayrı başlıklar halinde tahlil ederek göz önüne serdik.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, Kemal Bilbaşar'ın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verdik ve sözü edilen romanların tanıtımına ve özetlerine yer verdik.

Deyimler ve atasözleri bölümünde, Kemal Bilbaşar'ın romanlarında deyimlerin zenginliğinden çok fazla yararlandığını gördük. Yararlandığı deyimlerden bazıları cümle halinde iken bazıları da mastar halindedir. Yaptığımız çalışmada 3026 tane deyim tespit ettik. Bu deyimlerin içinde, aynı deyim farklı yerlerde kullanımının da mevcut olduğunu gözlemledik ve tekrar edilen aynı deyimleri de sayısal veriye dahil ettik.

Bilbaşar, romanlarında TDK'nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**'nde geçen bazı deyimleri çok fazla kullanırken bazılarını da ya az yer vermiştir ya da hiç yer vermemiştir. Özellikle bazı romanlarında o romana özgü kullandığı deyimler de mevcuttur. Örneğin; 'Yüzüne kan çıkmak' deyimini Kemal Bilbaşar sadece **Başka Olur Ağaların Düğünü** adlı romanında kullanmıştır. 'Ola ki' deyimini de sadece **Kölelik Dönemeci** adlı romanda kullanmıştır. 'Ne

var ki’ deyimini ise **Ay Tutulduğu Gece** romanı dışında kalan bütün romanlarında kullanmıştır.

Deyimleri sayısal veri bakımından alfabetik sıraya göre aşağıdaki tabloda olduğu gibi sınıflandırabiliriz:

A: 339	E: 112	I: 1	M: 52	R: 23	Ü: 8
B: 303	F: 48	İ: 95	N: 168	S:130	V: 8
C: 108	G: 284	J: Yok	O: 60	Ş: 15	Y: 272
Ç: 37	Ğ: Yok	K: 349	Ö: 34	T: 85	Z: 22
D: 211	H:162	L: 18	P: 63	U: 20	

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere Bilbaşar alfabetik sıraya göre hemen hemen bütün harflerle başlayan deyimleri çok sayıda kullandığını gördük. Bu durum bize, yazarın halkın içinden çıktığını ve halk kültürüne ne kadar hâkim olduğunu gösterir. Yazarın deyimlerin çeşitliliğinden yararlanması aynı zamanda halk kültüründe kullanılan kalıplaşmış sözlerin çeşitliliğinden de yararlandığının göstergesidir.

Bu bölümün ikinci başlığında sözü edilen romanlarda geçen atasözlerini ele aldık. Kemal Bilbaşar atasözlerini romanlarında, sözün anlamını kuvvetlendirmek ve anlatımı daha etkili hale getirmek amacıyla kullanmıştır.

Atasözlerini, TDK’nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**’nde geçtiği şekliyle ve atasözünün altına da kitapta kullanılış biçimini olduğu gibi verdik. Yaptığımız çalışmada toplam 100 atasözü tespit ettik. Bu atasözlerinin içinde aynı atasözünün farklı birkaç yerde kullanımını da gördük. Aynı atasözünün farklı yerlerdeki kullanımını da sayısal veriye dahil ettik. Kemal Bilbaşar romanlarında, atasözlerini iki şekilde kullanmayı tercih etmiştir. Kimi zaman atasözünü TDK’nin **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**’nde olduğu gibi hiç değiştirmeden vermeyi uygun görmüş kimi zaman ise kullandığı atasözünü biraz değiştirerek vermeyi tercih etmiş ve atasözlerinde geçen bazı sözcüklerin yakın anlamlarını kullanmıştır. Bunlara dayanarak Kemal Bilbaşar, atasözlerinden gerektiği ölçüde yararlandığı ve bazı atasözlerine yerel söyleyişleri yansıtmayı da ihmal etmediği kanaatine vardık.

Deyim ve atasözleri kullanım biçimi konusunda Kemal Bilbaşar, TDK'nin kabul ettiği şekillerinin dışına çıktığını gördük ve aralarında bazı değişiklikler olduğunu farkına vardık. Kemal Bilbaşar'ın TDK'nin kabul ettiği biçimlerinin dışına çıkması onların değişmez olmadığını ve farklı bir biçimde de kullanılabileceklerini bize gösterdi.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise ölçülü sözler, yeminler, alkışlar (dua), dilekler, kargışlar (beddua), argo ve küfürler olmak üzere toplam altı başlıkta topladık. Bu kültürel birikimi çok fazla kullanması yazarın toplumun içinde olduğunu, toplumla iç içe yaşadığını, bundan dolayı da halk kültürünü iyi bildiğinin göstergesidir.

Deyim ve atasözleri dışında kalan kalıplaşmış ifadeleri sayısal veriler bakımından aşağıdaki tabloda gösterebiliriz:

Ölçülü Sözler: 48 tane	Yeminler: 89 tane	Alkışlar (Dua): 158 tane
Dilekler: 74 tane	Kargışlar (Beddua): 72 tane	Argo ve Küfürler: 353 tane

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere Bilbaşar deyim ve atasözleri dışında kalan kalıplaşmış ifadeler konusunda da sosyal bir özelliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Diğer kalıplaşmış sözlere oranla Bilbaşar'ın argo ve küfürlere daha fazla yer verdiğini gördük. Bu durum, bize yerelliğin ağır bastığı bir halk kültürünün romanlarda yer aldığı izlenimini uyandırmıştır.

Tespit edilen bu kalıplaşmış ifadeler, Kemal Bilbaşar'ın anlatımına zenginlik katmasının yanında hep bilinen kalıpların da değişebileceğini bize göstermektedir.

Sonuç olarak; yaptığımız çalışmadaki kalıplaşmış ifadeleri incelediğimiz Kemal Bilbaşar, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'nın önemli romancılarından biri olduğunu görüyoruz. Yazar romanlarında sözlü kültürden yeterince yararlandığını ve bu sözlü kültürün önemli bir bölümünü oluşturan kalıplaşmış ifadeleri çok büyük bir titizlikle ve kendine özgü biçimiyle kullandığını

gördük. Bu yönüyle Kemal Bilbaşar'ın sözlü kültürün yazılı kültüre taşınmasında ciddi bir katkısının olduğu kanaatine vardık.

Kemal Bilbaşar'a göre halk edebiyatımızın kökü zengin bir dil ve sanat hazinesine sahiptir. Bu hazine ölü değil, yaşayan bir dil hazinesidir ve geniş olanaklara sahiptir. Halk için yazan bir sanatçı, bu hazineyi görmezlikten gelir, ondan faydalanmazsa, halkla arasına mesafe koymuş sayılır. Bu hazineden faydalandıkça yapıtın milli yanının güçleneceğini ve halklara daha rahat ulaşacağını eserleriyle ispatlamıştır.

Çalışmamızın halk edebiyatı ve sözlü kültür araştırmacıları kadar roman sahasında emek veren araştırmalar için de faydalı olabilmesi ve Türk kültürü araştırmaları için kaynak olabilmesi dileğimizdir.

KAYNAKÇA

AKKIN, Mehmet Halil (2012), Fakir Baykurt'un Romanlarındaki Halkbilimi Unsurları, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat.

AKSOY, Ömer Asım (1993), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, İnkılâp Yay, İstanbul.

AKTUNÇ, Hulki (1998), Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla), YKY, İstanbul.

ARTUN, Erman, Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Kitabevi, İstanbul, 2005.

ARTUN, Erman, Dinî- Tasavvufî Halk Edebiyatı, Kitabevi, İstanbul, 2006.

ARTUN, Erman (2004), Halk Edebiyatına Giriş, Kitabevi, İstanbul.

BAĞCI TAYFUR, Müberra (2008), Kemal Bilbaşar'ın Hikâyeleri, Romanları ve Tiyatroları üzerine Bir İnceleme, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

BAĞCI, Müberra (2002), Kemal Bilbaşar'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir İnceleme, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Bilbaşar, Kemal, Ay Tutulduğu Gece, Can Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015.

Bilbaşar, Kemal, Başka Olur Ağaların Düğünü, Can Yayınları, 2.Basım, İstanbul, 2013.

Bilbaşar, Kemal, Bedoş, Can Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015.

Bilbaşar, Kemal, Cemo, Can Yayınları, 14.Basım, İstanbul, 1996.

Bilbaşar, Kemal, Denizin Çağırışı, Bilgi Yayınevi, 2.Basım, Ankara, 1972.

Bilbaşar, Kemal, Kölelik Dönemeci, Can Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015.

Bilbaşar, Kemal, Memo, Can Yayınları, 3.Basım, İstanbul, 2015.

Bilbaşar, Kemal, Yeşil Gölge, Can Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015.

Bilbaşar, Kemal, Yonca Kız, Can Çocuk Yayınları, 34.Basım, İstanbul, 2017.

Bilbaşar, Kemal, Zühre Ninem, Can Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015.

BORATAV, Pertev Naili (1995), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınları, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1980), Türk Argosu, 6. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara.

DİKİCİ, Ülviye (2005), Kemal Bilbaşar'ın Romanlarında Şahıslar Kadrosu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

<http://www.kemalbilbasar.com/> (ET: 09.04.2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama/(ET:05.01.2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (ET: 12.02.2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (ET: 15.01.2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas(ET: 25.02.2018)

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (ET:09.07.2017)

KAPUCU, Sabahattin (2016), Kemal Bilbaşar'ın Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

KARAKAŞ, Rezan (2010), Kemal Tahir'in Romanlarında Halkbilimi Unsurları, Dicle Üniversitesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Diyarbakır.

KAYA, Doğan (2010), Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları (2. Basım), Ankara.

KÖKLÜGİLLER, Ahmet (2002), Deyimler Sözlüğü, Kaya Yayınları, İstanbul.

NECATİGİL, Behçet (1993), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları (15.basım), İstanbul.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995), Türkçe Deyimler Sözlüğü, Arkadaş Yayınevi (1. Basım), Ankara.

TUĞLUK, Mehmet Emin (2012), Atasözlerinin Sınıflandırılması ve Yapısal Özellikleri, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

TURGUT, Aslıhan (2011), Türk Halk Anlatılarında Kalıplaşmış Sözler Üzerine Bir Araştırma, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.